MIHAIL SADOVEANU

BALTAGUL

Mihail Sadoveanu
BALTAGUL
1930

Stăpâne, stăpâne,
Mai cheamă ş-un câne...

I.....1
II.....10
III.....20
IV.....28
V.....36
VI.....46
VII.....56
VIII.....67
IX.....81
X.....91
XI.....102
XII.....115
XIII.....132
XIV.....143
XV.....156
XVI.....170

I

Domnul Dumnezeu, după ce a alcătuit lumea, a pus rânduială şi semn fiecărui neam.

Pe ţigan l-a învăţat să cânte cu cetera şi neamţului i-a dat şurubul.

Dintre jidovi, a chemat pe Moise şi i-a poruncit: „Tu să scrii o lege; şi, când a veni vremea, să pui pe farisei să răstignească pe fiul meu cel prea iubit Isus; şi după aceea să îndurați mult necaz şi prigonire; iar pentru aceasta eu am să las să curgă spre voi banii ca apele”.

A chemat pe ungur cu degetul şi i-a ales, din câte avea pe lângă sine, jucării: „Iaca, dumnitale îţi dau botfori, şi pinteni, şi răşină să-ţi faci sfârcuri la mustăţi; să fii fudul şi să-ţi placă petrecerile cu soţii”.

S-a înfăţişat şi turcul: „Tu să fii prost; dar să ai putere asupra altora, cu sabia”.

Sârbului i-a pus în mână sapa.

A poftit pe boieri şi domni la ciubuc şi cafea: „Măriilor voastre vi-i dat să trăiţi în desmierdare, răutate şi ticăloşie; pentru care să faceţi bine să puneţi a mi se zidi biserici şi mănăstiri”.

La urmă, au venit şi muntenii ş-au îngenuncheat la scaunul împărăţiei. Domnul-Dumnezeu s-a uitat la ei cu milă:

— Dar voi, necăjiţilor, de ce aţi întârziat?

— Am întârziat, Prea slăvite, căci suntem cu oile şi cu asinii. Umblăm domol; suim poteci şi coborâm prăpăstii. Aşa ostenim zi şi noapte, tăcem, şi dau zvon numai tălăncile. Iar aşezările nevestelor şi pruncilor ne sunt la locuri strâmte între stânci de piatră. Asupra noastră fulgeră, trăsneşte şi bat puhoaiele. Am dori stăpâniri largi, câmpuri cu holde şi ape line.

— Apoi aţi venit cei din urmă, zice Domnul cu părere de rău. Dragi îmi sunteţi, dar n-am ce vă face. Rămâneţi cu ce aveţi. Nu vă mai pot da într-adaos decât o inimă uşoară ca să vă bucuraţi cu al vostru. Să vă pară toate bune; să vie la voi cel cu cetera; şi cel cu băutura; s-aveţi muieri frumoase şi iubeţe.

Povestea asta o spunea Nechifor Lipan la cumătrii şi nunţi, la care în vremea iernii era nelipsit. Zicea el c-ar fi învăţat-o de la un baci bătrân, care fusese jidov în tinereţă şi binevoise Dumnezeu a-l face să cunoască credinţa cea adevărată. Acel baci ştia şi altele şi cunoştea şi slovă, lucru de mare mirare între ciobani. De la el Lipan deprinsese şi unele vorbe adânci pe care le spunea cu înţeles la vreme potrivită.

— Nimene nu poate sări peste umbra lui.

— Ce vrai să spui cu asta? îl întreba nevastă-sa Vitoria, privindu-l pieziş.

— Spun şi eu o vorbă celor care au urechi de auzit. Nevasta înţelegea ceva, dar era bănuitoare ca orice femeie şi deprinsă să răsară la orice înţepătură.

— A fi cum spui, bădica; dar cel ce spune multe ştie puţine.

— Asta pentru cine-i? se răsucea Lipan.

— Asta-i pentru înţelepţi şi cărturari.

— Aşa? Şi, mă rog, cine-i înţelept şi cărturar?

— Cine să fie? întreabă-mă şi nu ţi-oi putea spune.

— Măi femeie, tu iar cauţi pe dracu!

— Ce să-l caut, că-i de faţă!

Şi de povese şi de asemenea vorbe iuţi, Vitoria, nevasta lui Nechifor Lipan, îşi aducea aminte stând singură pe prispă, în lumina de toamnă şi torcând. Ochii ei căprii, în care parcă se răsfrângea lumina castanie a părului, erau duşi departe. Fusul se învârtea harnic, dar singur. Satul risipit pe râpi sub pădurea de brad, căsuţele şindrilite între garduri de răzlogi, pârâul Tarcăului care fulgera devale între stânci erau căzute într-o negură de noapte. Acei ochi aprigi şi încă tineri căutau zări necunoscute. Nechifor Lipan plecase de-acasă după nişte oi, la Dorna, ş-acu Sfântu-Andrei era aproape şi el încă nu se întorsese. În singurătatea ei, femeia cerca să pătrundă până la el. Nu putea să-i vadă chipul; dar îi auzise glasul. Întocmai aşa spunea el povestea; femeia îi adăugase numai puţine cuvinte despre câmpuri, holde şi ape line. Aceste vorbe erau ale ei, izvorâte dintr-o veche dorinţă, şi, repetându-le în gând, ochii i se aburiră ca de lacrimi. Viaţa muntenilor e grea; mai ales viaţa femeilor. Uneori stau văduve înainte de vreme, ca dânsa.

Munteanului i-i dat să-şi câştige pâinea cea de toate zilele cu toporul ori cu caţa[1].

Cei cu toporul dau jos brazii din pădure şi-i duc la apa Bistriţei; după aceea îi fac plute pe care le mână până la Galaţi, la marginea lumii. Cei mai vrednici întemeiază stâni în munte. Acolo stau cu Dumnezeu şi cu singurătăţile, până ce se împuţinează ziua. Asupra iernii coboară la locuri largi şi-şi pun turmele la iernat în bălţi. Acolo-i mai uşoară viaţa, ş-acolo ar fi dorit ea să trăiască, numai nu se poate din pricina că vara-i prea cald, ş-afară de asta, muneanul are rădăcini la locul lui, ca şi bradul.

Nechifor Lipan s-a arătat totdeauna foarte priceput în meşteşugul oieritului. Stânile i-au fost bine rânduite şi ciobanii ascultători. Bacii nu ştiau numai istorisiri, ci cunoşteau taina lapelui acru ş-a brânzei de burduf. Îi veneau scrisori şi cereri de departe, din nişte târguri cu nume ciudate. Ca să i le dezlege, Lipan se ducea la părintele Dănilă, după aceea trecea pe la crâşmă să beie un pahar cu alţi munteni ca şi dânsul, vrednici tovarăşi în treburi de acestea. Cum se simţea pe Tarcău în sus că lui Nechifor i-a căzut veste cu parale, răsăreau la crâşma lui domnu Iordan şi lăutarii, parcă i-ar fi adus haitul[2]. Omul se întorcea târziu acasă, însă cu chef. Femeia găsea de cuviinţă să se arate supărată. „Iar se oţărăsc în tine cei şapte draci!” îi zicea râzând Nechifor şi-şi mângâia mustaţa groasă adusă a oală. La mustaţa aceea neagră şi la ochii aceia cu sprâncene aplecate şi la toată înfăţişarea lui îndesată şi spătoasă, Vitoria se uita ascuţit şi cu îndârjire, căci era dragostea ei de douăzeci şi mai bine de ani. Aşa-i fusese drag în tinereţă Lipan, aşa-i era drag ş-acum, când aveau copii mari cât dânşii. Fiind ea aşa de aprigă şi îndârjită, Lipan socotea numaidecât că a venit vremea să-i scoată unii din demonii care o stăpâneau. Pentru asta întrebuinţa două măiestrii puţin deosebite una de alta. Cea întâi se chema bătaie, iar a doua o bătaie ca aceea ori o mamă de bătaie. Muierea îndura fără să crâcnească puterea

[1] Caţă - băţ lung, cu cârlig la vârf, cu care ciobanii prind oile.

[2] Hait - unda de apă care duce plutele.

omului ei şi rămânea neînduplecată, cu dracii pe care-i avea; iar Nechifor Lipan îşi pleca fruntea şi arăta mare părere de rău şi jale. Pe urmă lumea li se părea iar bună şi uşoară, după rânduiala lui Dumnezeu din povestea baciului care fusese jidov.

Avere aveau cât le trebuia: poclăzi[3] în casă, piei de miel în pod; oi în munte. Aveau şi parale strânse într-un cofăiel cu cenuşă. Fiindu-le lehamite de lapte, brânză şi carne de oi sfârtecate de lup, aduceau de la câmpie legume. Tot de la câmpii largi cu soare mult aduceau făină de păpuşoi. Uneori se ducea Vitoria singură şi o încărca în desagi pe cinci căluţi. Pe cel din frunte călărea ea bărbăteşte; ceilalţi veneau în urmă cu capetele plecate şi cu frâiele legate de cozile celor dinainte.

Din şapte prunci cu cât îi binecuvântase Dumnezeu, le rămăseseră doi. Cinci muriseră de pojar ori de difterie; numele şi imaginile li se uitaseră şi li se amestecaseră cu florile, cu fluturii şi mieii anilor. La cei rămaşi, amândoi se uitau cu plăcere. Lipan desmierda mai mult pe fată, care era mai mare şi avea numele Minodora, aşa cum auzise el de la o maică de la Agapia şi-i plăcuse; iar pe flăcăuaş îl chema Gheorghiţă şi maică-sa îl ocrotea şi-l apăra ori de câte ori în ochii lui Lipan erau nouri de vreme rea.

Gheorghiţă era numele care plăcuse Vitoriei, căci era numele adevărat şi tainic al lui Nechifor Lipan. Acest nume i-l rostiseră preotul şi nănaşii la sfântul botez, când îl luminaseră cu agheazmă şi cu mir întru credinţa cea adevărată. Însă într-al patrulea an al vieţii se bolnăvise de hidropică şi atâta slăbise încât au fost poftiţi preoţi de i-au făcut sfintele masle. Atuncea, după masle, a venit şi ţiganca cea bătrână a lui Lazăr Cobzaru, şi maică-sa i l-a vândut pe fereastră luând preţ pentru el un bănuţ de aramă. Primindu-l de la mama lui, Cobzăriţa i-a suflat pe frunte descântând, şi i-a schimbat numele, ca să nu-l mai cunoască bolile şi moartea. De-atuncea i-a rămas numele Nechifor, dar când n-o auzea nimeni şi erau singuri, Vitoria îi zicea, cu anumit glas, tot Gheorghiţă. Acel glas de dulceaţă îl avea şi fecioraşul.

Gheorghiţă coborâse cu ciobanii, cu oile, cu asinii şi dulăii la vale la iernat, într-o baltă a Jijiei, într-un loc care se chema Cristeşti, nu departe de târgul Iaşi. Acolo avea să steie, după porunca lui Nechifor, până ce-a veni el singur să plătească stuhul perdelelor, fânul şi simbriile. Trecuse vreme şi Nechifor nu dăduse semn nici acolo, ca să se întoarcă măcar feciorul. Îi venise c-o săptămână în urmă scrisoare pe care o dezlegase tot părintele Dănilă. Flăcăul dădea răspuns că aşteaptă pe tatăl său cu paralele, ca să împace pe ciobani şi pe stăpânul bălţii. „*Iar oile sunt bine sănătoase, adăugea el şi noi din mila lui Dumnezeu, asemenea; şi vremea-i încă bună şi ni-i dor de casă. Sărut mâna, mamă; sărut mâna, tată*.“

Asta era scrisoarea lui Gheorghiţă şi Vitoria o ştia pe de rost. Vrasăzică, Nechifor Lipan nu se arătase nici acolo. Care pricină putea să-l întârzie? Mai ştii! Lumea asta-i mare şi plină de răutăţi.

A treia zi după scrisoarea lui Gheorghiţă, poştaşul sunase iar din trâmbiţă în prund şi Vitoria coborâse la pârău, ca să mai primească un răvaş. Acesta era un răspuns de la baciul Alexa scris de băiat. Slova era a băiatului, dar vorbele erau ale baciului Alexa.

[3] Pocladă - ţesătură lucrată în casă, din lână nevopsită.

„Precât am înţeles, stăpână, din epistola pe care ai trimis-o lui Gheorghiţă, eşti tot singură acasă; iar Nechifor Lipan, stăpânul nostru ş-al oilor, nici pe aici nu s-a arătat. Aşa că noi având musai nevoie de parale pentru simbrii şi hrana dobitoacelor şi a noastră, să faci bine să ne trimeţi. Dai în târg la Piatra paralele la poştă şi acei de acolo scriu la poştă la Iaşi să ne plătească nouă atâţia şi atâţia bani şi după aceea se întâlnesc ei şi se socotesc ce-au dat ş-au luat, treaba lor. Asta-i bună rânduiala şi-mi place, nu-i nevoie să faci un drum călare pân-aici, nici lotrul nu te pradă. Iar dacă socoţi altfel, scrie poruncă feciorului să vindem unele din oile cele bătrâne. Tot trebuie să vie Nechifor Lipan, stăpânul, s-aducă oile pentru care ştim c-a plecat la Dorna."

Ce putea să fie cu omul ei? Numai de la dânsul nu primise scrisoare.

În ajun se bucurase o clipă. Poştaşul trâmbiţase iar. Cu cartea poştală în mână, Vitoria grăbise la părintele Dănilă. Poate e ceva dinspre părţile Dornei.

Nu era dinspre părţile Dornei Era de-aproape, de la Piatra. Părintele Dănilă râdea, săltându-şi burta. Ascultând, obrajii Vitoriei s-au îmbujorat de ruşine. Şi pe asta acuma o ştie pe de rost şi-i vede îngeraşii aripaţi şi încununaţi cu trandafiri.

Cartea poştală cu poze era adresată domnişoarei Minodora Lipan.

Frunzuliţă de mohor,

Te iubesc şi te ador.

Ghiţă C. Topor.

Vrasăzică, feciorul dascălului Andrei, care face slujba milităriei la Piatra, tot nu se astâmpără şi tulbură minţile fetei. Vinovat e şi el; vinovată e şi maică-sa, dăscăliţa, căreia are să-i spuie ea cele de cuviinţă; vinovată mai ales trebuie să fie hăituşca asta de fată care trage cu coada ochiului în toate părţile. Cum s-a întors acasă, i-a bătut din picior, a judecat-o ş-a osândit-o cu vorbe amărâte şi ascuţite:

— Asta-i grija ta acuma, fată, să-mi faci asemenea ruşine, să rămânem de râsul satului? Acuma ai ajuns domnişoară?

— Asta nu-i nici o ruşine, mămucă; acuma aşa se spune.

— Apoi ştiu eu; acuma vă strâmbaţi una la alta şi nu vă mai place catrinţa şi cămeşa; şi vă ung la inimă lăutarii când cântă câte-un valţ nemţesc. Îţi arăt eu coc, valţ şi bluză, ardă-te para focului să te ardă! Nici eu, nici bunică-mea n-am ştiut de acestea - şi-n legea noastră trebuie să trăieşti şi tu. Altfel îţi leg o piatră de gât şi te dau în Tarcău. Nu-s eu destul de năcăjită c-am rămas singură asupra iernii şi nu mai ştiu nimica de tată-tău; acuma am ajuns s-aud pe popă citind lucruri ruşinoase. Dar evanghelia asta i-a voastră, nu-i a lui.

— Aceea-i scrisoarea mea? întrebă cu viclenie fata.

— Care scrisoare?

— Aceea pe care ai pus-o la oglindă.

— Îţi arăt eu ţie scrisoare. Du-te şi vezi de trage până în sară în fuşalăi[4] lâna pe care ţi-am pregătit-o. Şi să te mai prind că dai gunoiul afară în faţa soarelui, cum ai făcut azi, că-ţi pun la gât două pietre de câte cinci ocă. N-ai mai învăţat rânduiala?

[4] Fuşalău - unealtă de scărmănat lâna şi cânepa.

Nu mai ştii ce-i curat, ce-i sfânt şi ce-i bun de când îţi umblă gărgăuni prin cap şi te chiamă domnişoară!

Astfel s-a frământat, fără să i se aline gândurile şi fără să primească vreo veste de unde aştepta. În noaptea asta, către zori, a avut cel dintâi semn, în vis, care a împuns-o în inimă şi-a tulburat-o şi mai mult. Se făcea că vede pe Nechifor Lipan călare, cu spatele întors către ea, trecând spre asfinţit o revărsare de ape.

II

Soarele bătea de cătră amiază de pe ţancul Măgurii. Ridicând ochii şi clipind, Vitoriei i se păru că brazii sunt mai negri decât de obicei Dar asta era o părere, căci sub soare lunecau pâlcuri de nouri alburii. Vremea era călduţă şi abia adia vântul aducând în ogradă, ca pe nişte fluturi târzii, cele din urmă frunze de salcie şi mesteacăn. Se auziră pe drumuşor tălănci cunoscute. Venea Mitrea argatul cu cârdişorul de oi şi cu cele două vaci. Vitoria îl auzi răcnind şi suduind încurcat, aşa cum îi era obiceiul, pe când vâra animalele în ţarcurile lor pe poarta din fundul gospodăriei spre munte. Lăsând la o parte furca, femeia chemă cu glas cântat:

— Minodoră, fată hăi!

— Aud, mămucă, răspunse fata din şandramaua de sub păretele de la miazănoapte.

— Lasă. fată, fuşalăii şi caută şi de altele. Văd că vine argatul înainte de vreme. Trebuie să se fi întâmplat ceva.

Fata se arătă sprintenă, cu cămaşă albă şi catrinţă neagră vrâstată roş. Purta părul împletit în cunună, fără nici o broboadă, după rânduiala fecioarelor. Era desculţă, ciuboţelele cu potcoave galbene şi cu vârfuri de glanţ[5] cumpărate de la Gheorgheni le ţinea numai pentru hore şi nunţi şi pentru drumurile la târg.

— Ţie nu ţi-i foame? întrebă Vitoria oftând şi privind într-o parte aţintit.

— Nu mi-i foame, răspunse râzând fata. La cine te uiţi, mămucă? îl vezi pe tata?

— Îl văd, răspunse nevasta suspinând. Cine ştie pe unde va fi fiind, singur şi flămând. Dă fuga la fântână şi adă apă. Aţâţă focul şi pune ceaunul de mămăligă. Caută în cuibare vreo două ouă. Scoate nişte brânză în scăfiţă. Pentru argat caută de cea mai iute.

— Îndată, mămucă, răspunse fata lepăind prin bătătură şi smuncind cofa goală de pe fundul ei.

Mitrea se strecură în ogradă pieziş, pe portiţa vitelor. Era un om fără vârstă, scund şi cu ochii şterşi. Zâmbea încremenit cu obrazu-i spân. Ducea din când în când o mână cu gheare în păru-i roşcat, buhos şi bătucit.

— Ce s-a întâmplat, Mitre?

— Cum?

— Ce s-a întâmplat?

— Nu s-a întâmplat nimica.

— Atuncea de ce ai venit aşa devreme acasă?

— Ha?

— De ce ai venit aşa devreme acasă?

— Apoi am văzut că pogoară alţi oameni din poieni oile şi vacile; le-am pogorât şi eu. Zice că are să vremuiască.

— Cine spune asta?

---

[5] Glanţ- lac

— Spun oamenii. Am văzut şi eu dumbrăvencile[6] zburând în cârduri spre soare. Se duc de unde-s ele. Dar mai ales m-am uitat la un nour cătră Ceahlău. Nouru acela-i cu bucluc. De-acu vine iama. Şi eu te poftesc pe dumneata, stăpână, să-mi dai tohoarcă[7] şi căciulă şi piele pentru o păreche nouă de opinci. De-acu-i gata. Întăi are să viscolească; pe urmă au să prindă a urla lupii în fundul râpilor.

Mitrea vorbea bolborosit şi din fundul gâdejului. Pomenind de iarnă şi de lupi, se holba fioros. Vitoria simţi un fior prin spate. Minodoră aşeză cofa cu apă la locul ei şi începu a râde.

— Am auzit că te-nsori, bade Mitre.

— Ha?

— Am auzit că te-nsori.

— Da' nu mă mai însor nici pe dracu. Unde-i norocul acela! M-aş mulţămi şi c-o vădană, ori cu una care a făcut copil de fată mare. Dar până n-oi avea oi destule, nu găsesc. Azi îi lumea rea şi femeile-s fudule. Da' nu-mi daţi?

—Ce să-ţi dăm?

— Apoi să-mi daţi tohoarcă, opinci şi căciulă, că de-acu se cheamă că vine iama.

Stăpâna strânse din umeri. Omul se aşeză mormăind pe colţul prispei. Fata aţâţase grabnic focul la vatra de-afară, umpluse ceaunul cu apă şi-l aşezase pe pirostrii. Zvârlise în el un pumn de făină; presărase sare. Deodată vântul trecu şuşuind prin crengile subţiri ale mestecenilor din preajmă. Pădurea de brad de pe Măgura clipi din cetini şi dădu şi ea zvon. Înălţând fruntea, Vitoria simţi adiere rece dinspre munte. Şuviţele castanii din jurul frunţii i se zbătură. Clipi din ochi, silindu-se oarecum să se trezească deplin. Pe toată costişa, în gospodăriile răzleţe, se auzeau chemări şi îngânări de glasuri. Câinii începeau să zăpăiască. Coloane le de fum se aplecau împrăştiindu-se pe faţa pământului.

— Într-adevăr, se tulbură vremea, grăi gospodina grăbit. Trebuie să ne mutăm în casă. Treci, fată, înlăuntru şi fă focul în horn.

Cu mişcări iuţi, fata apucă tăciunii şi trecu în tindă. Aburi subţiri învăluiră soarele. Apoi nouri suiră cu hărnicie dinspre muntele cel mare.

— Mămucă, strigă fata, iese fum. Trebuie să fi făcut o dihanie cuibar în hogeag.

— Asta se poate; să se suie Mitrea pe casă.

— Bine, să mă sui, da' întăi şi întăi să-mi daţi tohoarcă, opinci şi căciulă, că vine iarna.

— Aşa este; scoate, fată din casa cea mică ce-i trebuie holteiului istuia şi leapădă-i toate în braţe, ca să se suie cu ele la hogeag.

— Da' nu mă mai sui eu cu ele. Ce să fac la hogeag?

— Să strici un cuibar de stănci.

— Bine, am să-l stric, da' să-mi daţi ce mi se cuvine.

Bombănind, Mitrea aduse scara, pe când fata scotea din odaia nelocuită de

[6] Pasăre migratoare cu pene albastre-verzui, căcău, cioară-pucioasă, corb-albastru (Coracias garrulus)
[7] Cojoc mare ciobănesc

peste tindă, din mirosuri grele de piei şi brânzeturi, lucrurile care-i erau lui trebuitoare şi i le lepăda pe prispă:

— Na tohoarcă! Na opinci!

Argatul se suia domol pe scară şi de sus îşi întindea într-o parte gâtul, ca să vadă dacă nu-i înşelat. C-o prăjină lungă cotrobăi în hogeag şi fumul izbucni, abătut de vânt într-o lături. În câteva clipe, uneltele de bucătărie de sub şandramaua şubredă de-afară îşi luară locul în tindă, pe prichici şi-n jurul hornului.

Cofa intră la locul vechi după uşă. Mitrea coborâ gâfâind, căută ulcica, o cufundă în apă şi bău cu sete, pufnind, apoi deşertă îndărăt ce rămăsese. Trecu după aceea să cerceteze şi să admire îmbrăcămintea de vreme rea. O clipă mişcarea casei se potoli şi vântul îşi spori zvonul pe deasupra satului. Găinile se suiră pe prispă la adăpost, alungate de cele dintâi stropituri reci. Vitoria privi cu uimire la cucoşul cel mare porumbac, cum vine fără nici o frică şi se aşează în prag. Inima-i bătu cu nădejde, aşteptând semnul cel bun. Dar cucoşul se întoarse cu secera cozii spre focul din horn şi cu pliscul spre poartă. Cântă o dată prelung şi se miră el singur.

— Nu vine... şopti cu îngrijorare gospodina.

— Cine? tătuca? întrebă fata înfricoşată.

— Nu vine, zise iarăşi, aprig, Vitoria. Cucoşul dă semn de plecare.

— Cine are să plece?

Femeia nu răspunse. Privi în juru-i cu obrazul deodată împietrit şi văzu totul rece şi umed sub zloată. Soarele pierise, lumina se împuţinase şi vântul şfichiuia, din când în când, fulgi care dădeau domol în tindă, se topeau şi dispăreau într-o clipă. Fata pregătea repede prânzul. Răsturnă mămăliga pe măsuţa joasă şi rotundă, tăie jumătate şi o întinse pe un fundişor lui Mitrea c-o scăfiţă de brânză şi c-o ceapă.

— Desfă palma, să-ţi pun ş-oleacă de sare... îndemnă ea. Apoi cercă ouăle fierte şi le scoase din ulcica lor c-o lingură de lemn într-o strachină cu apă rece. Se opri din robotit şi se uită cu îndoială spre Vitoria.

— Dumneata nu mănânci, mămucă?

Femeia clătină din cap.

— Argatul s-a dus la şura lui să mănânce, urmă fata, în şoaptă. Aşa are obicei, ca să nu-l vadă nimeni.

C-un ştergar acoperi masa şi se feri la o parte, cu faţa umbrită de întristare, cu umărul rezemat de horn.

Vitoria îşi trase broboada peste gură şi rămase dreaptă pe scăunaşul ei, cu braţele încrucişate pe sâni, privind fără să vadă frământarea de-afară a stihiilor. Din când în când învăluirile de vânt de deasupra satului păreau că se alină ş-atunci se auzea sunând cu zvon mare, sus, sub nouri, pădurea de brazi.

Într-un târziu privi cele din apropierea ei.

— Tu ce faci, fată?

— Nu mi-i foame nici mie, mămucă, răspunse Minodora.

— Ba tu să mă leşi cu ale mele şi să mănânci. Tu nu ştii câte am eu, nici câte gândesc. Eşti încă un plod, care ai să cunoşti de-acu înainte supărările vieţii.

Mănâncă şi mai ales nu te gândi la lunganul acela al dăscăliţei. Are un nas, drept după porecla care li s-a dat tuturor din neamul dascălului. Ochii mititei şi nasurile topor. Când îl văd că se mai desmiardă cu cântece şi cu vorbe delicate de pe-acolo de prin străinătăţi, mă bucur care nu se mai află. Să faci bine, domnişoară, să-ţi vezi de rânduielile tale de fată mare, să-ţi baţi şi să-ţi scuturi perinile şi lăicerele de zestre, căci, în câşlegile[8] ce vin, am de gând să te mărit. Oi găsi eu un român aşezat, cu casă nouă în sat şi cu oi în munte, să i te dau şi să scap de tine.

— Mămucă, nu te supăra pe mine şi nu mă urâ... murmură cu lacrimi fata.

— Oricât ai lăcrăma, să ştii că ginere ca feciorul dăscăliţei nu-mi trebuie.

— Mămucă, să nu mă dai după urât şi după bătrân, ca să mă bucur şi eu de viaţă, cum te-ai bucurat dumneata.

Vitoria îşi trase iar broboada pe gură şi rămase neguroasă. Târziu, când conteni zloata vorbi iar, cu mai puţină asprime:

— Ţi-am spus să mănânci.

Fata se supuse şi dezveli masa. Nevasta se ridică în picioare, îşi păturи pe ea catrinţa şi-şi strânse sub sâni bârneaţa. Apoi intră în odaia din dreapta şi-şi schimbă broboada. Trase în picioare colţuni[9] groşi de lână sură şi ciuboţele. Îşi frecă palmele cu busuioc şi-şi netezi pleoapele. Îşi luă pe umeri un sumăieş[10].

— Eu mă duc la părintele, zise ea. Trebuie să trimit scrisoare lui Gheorghiţă. Vezi de găini să nu se culce flămânde, şi scoală pe argat. De bună-samă s-a învelit în tohoarcă şi doarme cu căciula peste ochi.

— Da, mămucă, răspunse fata cu fruntea plecată.

Vitoria mai căută un băţ de corn după uşă şi trecu spre poartă. Vântul se alinase şi vremea sta a ploaie, fără lumină, cu nourii coborâţi.

Fata se mişcă pe gânduri din locul ei, ca să treacă în ţarcul vitelor, să trezească pe argat. Pe obraz îi apăru un gând ş-un zâmbet. Mai întârzie puţin, ca să curăţe blidele şi să mături fărmăturile sub vatră. Din gura podului, din umbra neagră, o privi deodată un pui cenuşiu de mâţă, cu ochi rotunzi, şi-şi ceru dreptul de lapte c-un mieunat subţirel. Minodora puse lângă fărmături scăfiţa ştirbă şi turnă în ea câteva picături de lapte. Motănaşul ţupăi delicat pe horn, pe prichici şi jos începu a linchi cu limbuţa-i trandafirie.

Umblând cu lumina-i de gânduri în ochi, fata îşi făcea planul. Maică-sa are să lipsească o vreme destul de lungă, căci, ca totdeauna, are şi alte treburi. În acest răstimp, poate trimite pe Mitrea după Jănică, băiatul învăţătorului. Îi place cât de repede scrie şi cum se uită la ea cu nişte ochişori de drac, negri ca două măsline. E bun cărturar, învaţă la liceu la Iaşi, într-a patra clasă, şi învăţătorul vra să-l facă doftor. Îşi aduce el singur cerneala şi hârtia şi s-aşează la masă înaintea oglinzii. Întâi se uită să-şi vadă mutra şi pieptănătura pe urmă se întoarce aţintit la ea ş-aşteaptă, cu condeiul gata.

---

[8] Interval de timp între două posturi ortodoxe, în care creştinii pot mânca de dulce. – Lat. *caseum ligat*.

[9] Piesă de îmbrăcăminte tricotată care se îmbracă pe picior; ciorap.

[10] Diminutiv al lui suman; suman mai scurt şi mai uşor; sumănel.

Ea s-a gândit de mai nainte ce-are să spuie în scrisoarea către Ghiţă Topor şi cum are să spuie. A aflat ea nişte vorbe frumoase care au să-i placă. Şi le murmura singură, privind spre motănaş.

„Pun condeiul pe hârtie
Şi încep cu dor a scrie;
pe hânie gălbioară,
cu dor de la inimioară.
Şi te-ntreb de sănătate,
că-i mai bună decât toate.”

Mai sunt şi altele. La urmă trebuie să puie aşa:

„Cu jele mă închin la fala dumnitale,
eu, Minodora Lipan.”

Îi plăcea de Jănică al lui domnu Mironescu, căci scrie frumos şi nu întârzie. Îi scârţâie peniţa pe hârtie. Şi pe urmă-i citeşte zâmbind. Alţi scriitori din sat au obicei de pun vorbe de ale lor; dar aceea-i scrisoarea lor şi ea vrea să trimită o scrisoare a ei.

— Mai vrai lapte? întreba ea pe motănaş.

— Mai vrau, răspunse el subţirel.

Ea-i turnă încă un firişor, apoi, c-o îngânare de cântec, se grăbi afară, ca să trezească din tohoarcă pe Mitrea argatul.

III

Vitoria Lipan se îndreptă spre biserică pe ulicioare lungi şi cotite, apoi pe cărări printre grădini. Luneca din când în când prin mâzgă; dar altfel calea era curată, căci pietrişul şi nisipul sorbiseră zloata. Biserica era aşezată pe-un dâmb, cu ţintirimul împrejur. În apropiere, în dreapta, se ridica gospodăria părintelui Dănilă, cu case, şuri şi heiuri[11]. De partea cealaltă a bisericii mai era o căsuţă, ca o ciupercă singură pe toloacă[12]. Acolo trăia baba Maranda. Vitoria avea treabă şi cu dânsa. Întâi se duce la părintele, să-i alcătuiască răvaşul. După ce înserează, trece la baba Maranda, pe întuneric, ca să n-o vadă nimeni.

Ca să-şi pregătească toate din vreme şi cu rânduială, ocoleşte pe la crâşmă. Intră pe dindos, ca să nu mai aibă schimburi de vorbe cu unii şi cu alţii. Toţi o întreabă de omul ei. Ea trebuie să strângă din umeri, simţindu-se umilită şi ruşinată. Cu toate acestea râde şi le răspunde ager.

Acuma însă n-are gust de vorbă. Pofteşte la dânsa, în odăiţa de din dos, pe domnu Iordan, crâşmar cuviincios cu obrajii rumeni şi cu pântecele mare abia stăpânit de chimir. El vine numaidecât, răzbind anevoie pe uşa scundă şi îngustă. Îi dă o gărăfioară verde, să i-o umple c-o litră de rachiu de cel bun. Cere hârtie şi plic pentr-o scrisoare. Vârâ gărăfioară verde în sân şi poartă cu mare grijă între două degete ale mânii stângi, lângă piept, plicul şi foaia învelite într-o bucăţică de hârtie neagră. Aşa suie la casa popii şi cânii o întâmpină repezindu-se spre poartă buluc, cu larmă de lătrături.

Ea dă glas şi bate cu braţul în poartă. Iese un argat buhos din bucătărioara din lăturea caselor celor mari. Se stropşeşte la câni, îi suduie şi zvârle în ei cu scurtături de lemn, pe care le caută la întâmplare aplecându-se în juru-i. Vitoria trece pe cărare la casele cele mari şi intră la cucoana preotească. Totdeauna, în zilele de lucru, o găseşte la stative, alegând scorţuri. E palidă, subţire şi uscată şi întruna se tânguie c-o voce slabă că nu-i prieşte aerul de la munte. Ea-i de loc din părţile deschise de la Prut, ş-acolo lumea-i altfel, între holde şi-n soare. Aici umblă şi vara cu caţaveică şi nu se mai poate încălzi. De douăzeci şi şase de ani şi-a părăsit neamurile şi nu s-a mai întors la ele. Şi părintele Irimia Iliuţ şi presvitera Măria acuma-s bătrâni şi nu mai pot călători către ea în munte. A dat soţului ei, părintelui Daniil, şase copii, toţi băieţi şi toţi voinici, cu obrajii pietroşi. Învaţă pe la şcoli, le merge bine la câmpie şi mai ales le merge bine la munte. Toată sănătatea şi tot sângele cucoanei preoiese Aglaia au trecut în ei şi sporesc cu dobândă.

Vitoria îi dă bună sară; fi sărută mâna. Cucoana preotească îi răspunde cu vocea-i bolnavă:

— Dumneata, Vitorie, ai treaba cu părintele.

— Da, am venit să mă mai sfătuiesc cu sfinţia sa şi să-mi mai scrie un răvaş.

— Bine, Vitorie; părintele-i în odaia cea mare. Acu s-a întors din munte. A avut mult bucluc şi vorbă cu oamenii; dar cum i-i obiceiul lui, i-a răpus pe toţi şi i-a împăcat

[11] Heiuri - acaieturi, dependinţe.
[12] Teren liber neîngrădit, între case sau la marginea satului.

A mâncat, ş-acuma s-a fi hodinind.

Se deschise o uşă şi s-auzi un glas gros:

— Care-i acolo?

— Noi suntem, părinte Dănilă.

— Aha! dumneata eşti, Vitorie. Pofteşte încoace.

Părintele Dănilă Milieş deschise larg uşa, ca pentru sfinţia sa. Îşi desfăcu şi braţele şi-şi flutură barba pe deasupra pântecului. Era un om mare şi plin, cu ochii mititei foarte pătrunzători. Părul cărunt îi era strâns pieptănat şi împletit în coadă la ceafă. Dinţii îi străluceau sub tufele de păr ale mustăţilor. Vitoria intră şi închise uşa după dânsa. Preoteasa rămase singură cu stativele şi-şi aplecă mai tare fruntea pe alesături, în umbra amurgului.

— Ai nevoie de vreo scrisoare? întrebă părintele. Şezi, iaca aprind lampa şi ţi-o scriu numaidecât.

— Şi de asta am venit, părinte Dănilă, răspunse femeia, şi mă aduce şi altă nevoie, pentru un sfat.

— Bine; s-ascultăm; ce este?

Vitoria strecură pe masa rotundă din mijlocul odăii plicul şi foaia albă. Stătu puţin în cumpănă, plimbându-şi ochii asupra mobilelor orăşeneşti din juru-i, dar fără să le vadă.

— Părinte, vorbi ea cu stăpânire, nu ştiu ce s-a făcut cu omul meu. Am început să am grijă.

Părintele Daniil îşi arătă dinţii puternici şi răspunse cu voie bună:

— Ce grijă? Caută-ţi de treabă. Omul se află la afacerile lui. Mâni-poimâni se-ntoarce acasă cu chimirul plin. Îţi aduce de la Piatra o casăncă[13] nouă de mătasă.

— Bine ar fi să fie cum spui sfinţia ta. Eu socot că are o pricină, de aceea întârzie.

— Ştii ceva? ai oblicit ceva?

— Nu. Tocmai de asta-s cu mare grijă. În douăzeci de ani am ajuns eu să-i ştiu drumurile şi întoarcerile. Poate zăbovi, o zi ori două, cu lăutari şi cu petrecere, ca un bărbat ce se află; însă după aceea vine la sălaşul lui. Ştie că-l doresc şi nici eu nu i-am fost urâtă.

Părintele Daniil râse:

— Cunoaştem asta şi nu ne pare rău.

— Aşa că eu, deşi-s femeie proastă, am numărat pe degete zilele. S-a mai dus ş-acu şapte ani la Dorna după oi. Le-a cumpărat cu bine şi s-a întors în locurile pe care le are năimite. Le-a dat pe sama bacilor, a stat cu ei la numărătoare, a făcut socoteli, a plătit simbrii, a stătut şi-n târg la Iaşi o zi, a stătut altă zi la Piatra, şi după douăzeci de zile a fost înapoi. Dar acu a trecut de două ori pe atâta.

— Cum se poate? Asta n-am ştiut.

— Apoi, părinte, sfinţia ta nu eşti soţ şi n-ai nevoie să ştii. Durerea-i la mine şi socotelile acestea numai eu le fac noaptea, când îs singură trează ş-aud numai greierul din vatră. Acu, astă-noapte, am avut şi semn în vis.

[13] Broboadă.

— Lasă visurile. Îs mai mult înşelări.

— Câteodată poate-s înşelări; dar aicea îmi răspund mie. Cât chem şi cât doresc, trebuie să-mi răspundă. L-am visat rău, trecând călare o apă neagră.

— Atuncea are să vie.

— Nu. Era cu faţa încolo.

— Acestea-s de-ale femeilor. De când vă bat eu capul şi vă spun să nu credeţi în eresuri.

— Ba-i vis cu adevărat, părinte, nu-i eres.

— În sfârşit, fie cum spui. Se poate să aibă omul o pricină de întârziere. Poate să fi căzut bolnav; şi-a sclintit o mână ori un picior.

— M-am gândit la asta părinte. Aş fi primit scrisoare. Acuma n-aş fi aici; aş fi la el.

— Va fi făcut vreo poznă. Stă la popreală.

Femeia clătină din cap, neîncrezătoare.

— Să fac o slujbă şi să citesc la biserică, încheie părintele. Dumnezeu are să facă lumină şi are să-ţi aducă pace.

— Aşa, părinte; asta-i mai bine. Acu la Dumnezeu am şi eu nădejde, la Maica Domnului şi la sfântul Gheorghe. Te-i ruga pentru mine şi ei m-or izbăvi. Acuma n-am la mine parale; dar om da cât se cuvine, căci avem de unde.

— Ştiu, Vitorie, de asta n-am eu grijă. Şi nici nu-mi trebuiesc bani. Mai degrabă ţi-oi fi mulţămitor pentr-un bărbăcuţ cu coada groasă, de care a adus Nechifor din Basarabia. Când s-or întoarce turmele la primăvară, mi-ai face bucurie dacă mi-ai dărui unul.

— Se poate, numai să-mi văd omul sosit acasă. Pentru acest sfat am venit. În altă parte n-am unde mă duce. Sfinţia ta ne eşti aici, în pustia asta de munte, şi primar şi subprefect. Eu mă mai gândeam că să scrii cumva acolo la Dorna, la căpitănia târgului, să întrebi de el ce şi cum.

— Hm! s- ar putea; dar cine-l cunoaşte?

— Nu-l cunoaşte nimeni; că el e un străin acolo; ş-afară de asta oile trebuia să le neguţeze de la nişte ciobani de pe Rarău.

— Apoi atuncea de ce să mai scriu? Pe Rarău a rămas stăpână Mama-Pădurii.

Părintele se veseli. Nevasta lui Lipan suspină, cu mâna la gură, întorcând fruntea într-o parte.

— Văd că ai adus hârtie. De scrisoarea asta e vorba?

— Nu. Vreau să dau oştire băietului.

— Atuncea-i bine; să ţi-o scriu numaidecât.

— Da, părinte, încuviinţă femeia.

Îşi încruntă sprâncenele şi privi ţintă înainte-i văzându-l pe Gheorghiţă, între ciobanii de la câmp şi între oi, şi spunându-i lui vorbe apăsate.

Părintele Daniil aştepta, cu condeiul în mână, aplecat din scaun asupra mesei şi cu pieptul păros desfăcut, ca pentru o muncă nu tocmai uşoară.

Vatalele cucoanei preotese bătură de câteva ori în odaia cealaltă.

„*Gheorghieş dragul mamei, grăi Vitoria aţintindu-şi feciorul de departe; să ştii că tatăl tău nu s-a întors la noi acasă şi eu socot că poate să fi ajuns acolo la Cristeşti, cu voia lui Dumnezeu. Iar dacă n-a venit, tu înţelege-te cu moş Alexa baciul şi vindeţi cât trebuie din oile canarale [14], ca să faceţi bani. Iar dacă nu v-ajunge, scrie, ca să vă trimit de aici, căci mai avem acasă şaptezeci de piei de oaie şi o sută de miel şi şaizeci de burdufuri de brânză şi nouăzeci de păpuşi de brânză afumata. Vând şi vă trimit. Iar după aceea să vii de sfintele sărbători acasă, căci am nevoie de tine, fiind acuma tu singur bărbat la gospodărie.*"

Părintele Daniil Milieş ascultă cu luare-aminte încuviinţând din cap şi zâmbind cu îngăduinţă. Muind condeiul legat cu aţă într-un şip colbăit de cerneală violetă, îşi pregăti mâna cu câteva întorsături dibace şi aşternu un prea frumos răvaş pe care Vitoria îl ascultă cu religiozitate.

„*Prea scumpul meu fiu*! citi părintele Daniil Milieş cu glasu-i gros, *află că, din mila lui Dumnezeu, sunt sănătoasă şi doresc să aflu şi despre tine la fel. Am să vând producte din magazie şi-ţi voi trimite banii de care ai necesitate.*"

Vitoria înţelegea că toate sunt puse în răvaş întocmai cum a voit ea, numai cât mai lămurit şi mai cu pricepere. Sărută părintelui mâna şi-i făgădui încă odată bărbăcuţul.

[14] Oi bătrâne, îngrăşate.

IV

Trecu prin întuneric, pe lângă ţintirim. Căsuţa singură a babei Maranda trimitea fire de lumină spre vale printr-un geam cât palma. Cum se apropie de uşă, se trezi înlăuntru un fel de chelălăit ciudat al unei dihănii de pe alt tărâm. Parc-o zugruma cineva şi ea se zbătea în spasmuri de moarte. Glasul blând al babei, bombănind după uşă, nu izbutea s-o liniştească.

„Asta-i căţeluşă de vrăjitoare, vorbea în sine clătinând din cap Vitoria. Trebuie să aibă dinţişori de criţă pe care-i ascute baba Maranda c-o cute neagră.

Se deschise uşa.

— Dumneata eşti, Vitorie? Te-aşteptam.

— Da? se miră nevasta. Poate m-ai văzut trecând la părintele.

— Nu. Am eu veste din altă parte. Intră.

Căţeluşa vrăjitoarei tot mârâia subţire în cotruţa[15] de sub horn. Era o javră slăbuţă, cu urechi ciulite de liliac şi cu ochii boldiţi. Blăniţa-i subţire, de culoarea şoarecelui ş-a cenuşei, din când în când tresărea zbârcindu-se. Atunci icnea, parcă voia să sperie lumea.

— Taci şi fii cuminte, fetiţa babei, zise bătrâna ridicând asupra ei arătătorul de la mâna dreaptă. Fetiţa babei tăcu, încovrigându-se în cotruţă. Vitoria întrebă, zâmbind:

— Poate-l ţii în căţeluşa asta?

— Ce să ţin?

— Nu ştiu cum să-i spun; dumneata-i cunoşti mai bine numele.

— Dragă Vitorie, se holbă baba în bagdadie, pălindu-şi una de alta palmele; ţi-am mai spus şi altă dată să nu vorbeşti de dânsul şi mai ales numele să nu i-l rosteşti, că-i primejdie.

— Bine, bine, răspunse nevasta privind în juru-i. L-ai întrebat?

— Ce să întreb?

Femeia lui Lipan se aşează pe colţul laiţei în chilia scundă. Mirosea a fum; flori uscate, grămădite prin colţuri şi-n grindă, amestecau cu fumul mireasmă înţepătoare. În capătul laiţei, sub perne şi poclăzi, sta o ladă mare braşovenească înflorită cu roş. Îi atârna o lăcată grea în bălămăli tari. „Poate să fie în lada aceea”, se gândea cu îndoială Vitoria. Se vestise în tot satul că baba Maranda are ascuns la ea pe cel cu nume urât. Dacă-l spui şi n-apuci a-ţi face cruce cu limba, îţi ia graiul. Ce demon va fi fiind, cine putea şti? Vitoria înclina să creadă că tot în căţeluşă sălăşluieşte. Tot ce se spune poate fi şi minciună; însă adevărat este că baba are unele tainice ştiinţi şi meşteşuguri.

Oftă, aşteptând. Bătrâna ştia bine ce vânt a adus-o pe nevasta lui Lipan; îi lăsă însă pricina la o parte şi începu să se tânguie de ale sale.

— Vai de capul meu cum trăiesc eu aici! Nimeni nu mă ştie, nimeni nu mă vede, nimeni nu-mi leapădă un braţ de lemne ori un pumn de făină. Numai când au o scârbă, ori o boală, atunci îşi aduc aminte.

— Babă Maranda, vorbi Vitoria privind-o ţintă, tare te rog să mărturiseşti dacă

[15] Cotlon, firidă.

ai ieşit vreodată din casa mea cu mâna goală.

— Ba, draga mea, dacă aş spune asta aş păcătui. Dumnezeu aude.

Vitoria ridică ochii spre răsărit. De-acolo le privea şi zâmbea ascultând sfântul Sisoie, care are stăpânire asupra unora dintre demonii mărunţi. Era o zugrăveală veche pe lemn de tei. Barba sfântului mai ales, căruntă şi învăluită de un vânt neclintit, era ceva minunat.

— Atuncea de ce vorbeşti asupra mea?

— Nu vorbesc asupra dumnitale. Vorbesc de lumea asta rea, lângă care trăim.

— Ba mie, babă Maranda, se cuvine să-mi vorbeşti de altele. Iaca, ţi-am adus o litră de rachiu de cel bun de la Iordan. Deşartă-l în plosca dumnitale şi să-mi dai gărăfioara, ca să-ţi mai aduc şi altă dată. Iar daca te osteneşti mâni pe la mine. nu uita să-ţi iei desaga. Şi s-aduci ş-o strachină, ca să-ţi pun într-însa brânză.

Baba rămase cu ochii amintiţi asupra gazorniţei care-şi pâlpâia sâmburele de lumină de pe prichiciul hornului.

— Lumea-i rea, draga mătuşii, se tângui ea cu jale, făcându-şi gura pungă şi clătinând din cap. Am înţeles despre soţul dumnitale, Nechifor Lipan, că a ajuns cu bine în locul acela la Dorna, unde trebuia să cumpere oi de la nişte ciobani. Dar după aceea s-a găsit una cu ochii verzi şi cu sprâncenele îmbinate, care s-a pus prag şi nu-l lasă să treacă.

Vitoria îşi ţinu răsuflarea; simţi că se înăbuşă.

— Oile le-a cumpărat?

— Asta încă nu pot şti, draga mătuşii. Chiar dacă le-a cumpărat, i-au mai rămas bani de cheltuială. El acolo-i ca un fecior de crai. Ia galbănu-n gură şi-l stupeşte tocma între lăutari.

— Să fie adevărat asta, mătuşă Marandă? Mie parcă tot nu mi-ar veni a crede.

— Adevărat, drăguţa babei. Pot să-ntind şi cărţile, să vezi şi dumneata singură cu ochii cum s-arată. Asemenea mi s-a întâmplat şi mie cu omul meu în tinereţă.

— Şi s-a întors?

— S-a întors. I-am făcut eu atuncea mândră petrecere.

Baba trase din brâu cărţi soioase şi rupte la colţuri. Sui pe laiţă măsuţa cu trei picioare, întinse pe ea ştergar şi înşiră iconiţele amestecate cu toate celelalte semne ale bucuriilor şi întristărilor.

Dădu Vitoriei dama de cupă, ca s-o menească încet deasupra buzelor.

— Vezi, drăguţă, cum ţi s-aleg dumnitale lacrimile şi scârba? Şi omul dumnitale, craiul de spatii, răsare într-altă parte, într-o adunare de oameni. Acolo-i nelipsită cea cu ochii verzi, precum am spus.

Nevasta stătu pe gânduri, cumpănind în sine adevărurile.

— Cărţile aşa arată, se învoi ea; dar vreau să ştiu dacă asta s-a văzut întâide către el.

— De către cine?

Vitoria îşi coborî ochii asupra căţeluşei. O văzu uitându-se ţintă în sus către dânsa cu luminile-i boltite. Ş-o auzi mârâind stins, ca din pământ. Baba şopti:

— Adevărat este, nu te îndoi de asta.

— L-am visat astă-noapte trecând călare o apă neagră... mărturisi nevasta.

— Nu spun eu? Om călare arată sfadă.

— Se făcea că se duce către asfinţit.

— Cum spun şi cărţile; se duce spre aşternut străin.

Vitoria oftă. Îşi strânse şi-şi strâmbă buzele.

— Se poate; numai greu îmi vine a crede una ca asta.

— Ştiu eu că-ţi vine greu. Dar când s-a întoarce ai să-l întrebi. N-are să mărturisească, pentru că nu-i prost, dar să-l întrebi.

— Am înţeles. Bucuroasă aş fi să-l văd acasă.

— Ai să-l vezi. Aici, la urmă, s-arată bucurie şi dar.

Baba îşi purta prin casă trupu-i greu, căutând plosca de lemn, ca să toarne în ea rachiul cel bun de la Iordan. Îi tremurau cărnurile pe şolduri şi creţurile obrajilor. Se întoarse gâfâind, ca să ieie măsuţa cu trei picioare. Ochii ei mici nu părăseau o clipă pe nevasta lui Lipan.

Se aşeză iar pe laiţă. Vorbi cu glas schimbat:

— Dacă va fi nevoie, se poate trimite spre acel loc o pasere care strigă noaptea şi are ochi de om. E mai greu şi-i cu mare primejdie, dar se poate.

— Să moară duşmanca?

Baba încuviinţă, apăsându-şi bărbia în piept. Vitoriei i se bătu inima; cu toate acestea hotărâ cu tărie în sine moartea femeii cu ochii verzi.

Se crezu datoare către sfânt şi către Dumnezeu să deie o lămurire:

— Întâi am sa fac rugăciunile cele decuviinţă la Maica Domnului, zise ea. După aceea am să ţin post negru douăsprezece vineri în şir. Pân-atunci, poate mi se întoarce omul.

— A da Dumnezeu... suspină subţire, c-un glas iar schimbat şi cu totul străin, baba Maranda.

Când se găsi iarăşi afară, Vitoria privi în cer nourii subţiri prin care răzbătea slabă lumină de lună. Glasul căţeluşei, în urmă, avea un fel de scârţâit de fierăstrău. Îl ascultă până ce-i rămăsese numai în urechi, ca o zvâcnire. Atunci de pe mormintele ţintirimului, trecu fâlfâind moale paserea aceea despre care îi vorbise baba.

Nu-i era frică; se ştia curată şi cu dreptate; totuşi grăbi paşii. Vântul contenise deplin şi s-auzea în vale vâjâitul Tarcăului.

La casa ei gazorniţa era stinsă. Intră pe portiţă şi găsi în vatra de-afară cărbunii sub spuză. Atunci se împiedică de ceva moale. Era cât pe ce să cadă. Dădu cu băţul.

Glasul lui Mitrea, din tohoarcă, izbucni somnoros:

— Care-i acolo, măi?

Vitoria râse singură, fără a răspunde. Argatul se zvârli în sus cu alt răcnet zugrumat:

— Care-i acolo?

Împunse cu capu-nainte, spre poartă. Se opri fără să vadă pe nimeni.

— Ce este, Mitre? întrebă gospodina.

— Care-i acolo, măi? strigă argatul iarăşi; apoi se întoarse către femeie:

— Văd că nu-i; s-a dus.

— Cine?

— Cel care-a fost. L-am văzut cum te văd. Am strigat la el, până ce-ai ieşit dumneata; ş-acuma nu-i; parc-ar fi intrat în pământ. Asta mi s-a mai întâmplat o dată în munte. Să ştii că nu-i lucru curat.

— Bine, bine; vâră-te iar în tohoarcă, Mitre, şi întoarce-te pe partea cealaltă, ca să nu ţi se întâmple nimic.

— Care-ai fost, măi? strigă iar, mai moale şi cu îndoială, argatul. Apoi se scărpină la subsuoară, ridicând cotul.

Vitoria râdea. În casă se aprinsese lumina.

— Dumneata eşti, mămucă? întrebă Minodora din umbra prispei. Adormisem şi m-am spăriat auzind răcnet.

— Cum să nu răcneşti când vezi pe Cel cu coarne? mormăi Mitrea. Trebuie adus popa Dănilă să citească şi să stropească cu agheazmă. Mă duc să dorm de ceea parte de gard.

Târâind tohoarca după el ca pe-un mort, trecu în partea cealaltă a întunericului. Stăpâna intră în casă, aprinse candela şi se închină la icoane. Apoi cele două geamuri clipiră şi rămaseră lucind slab.

V

Către sărbătorile de iarnă, Gheorghiţă veni de la apa Jijiei, unde lăsase oile în perdele, în sama baciului celui bătrân, Alexa. Nechifor Lipan nu se arătase încă acolo, ca-n toţi anii, după legea pe care el singur o întocmise; feciorul urmase porunca mamei din răvaşul alcătuit de părintele Dănilă.

Vitoria îl primi cu mare bucurie şi-l sărută pe amândoi obrajii; după aceea trecu în altă odaie şi se încuie pe dinlăuntru, ca să poală plânge singură. Îndată însă îşi aduse aminite că feciorul îi vine de pe drum lung, că-i trudit şi mai ales flămând. Veni iar către el, cu pită proaspătă şi cu un hârzob[16] de păstrăvi afumaţi. Trimise pe Mitrea la domnu Iordan crâşmaru, s-aducă oleacă de rachiu de cel bun, şi-iceru lui Gheorghiţă să-i spuie toate.

— Să intri pe dindos! îi strigă ea din urmă argatului.

Se întoarse pe marginea laviţei şi se pregăti s-asculte.

Gheorghiţă era flăcău sprâncenat ş-avea ochii ei. Nu prea era vorbăreţ, dar ştia să spuie destul de bine despre cele ce lăsase şi cele ce văzuse. Avea un chimir nou şi-i plăcea, vorbind, să-şi desfacă bondiţa înfloriţă şi să-şi cufunde palmele în chimir. Întorcea un zâmbet frumos ca de fată şi abia începea să-i înfiereze mustăcioara. Vitoria îl admira din cealaltă parte a măsuţei; Minodora se cuibărise pe un scăunel, jos, gata să sară de câte ori trebuia ceva. Afară se vedea pădurea uşor ninsă, sub un cer albastru şi însorit de moină.

— Acolo-s toate bune?

— Toate. Am găsii stuh nalt şi voinic. Am durat perdele ca pe trei ierni. Am săpat bordeie. Dinspre partea banilor am împăcat pe toată lunea. Acolo încă nu-i iarnă şi oile mai găsesc verdeaţă în bahnă[17]. Dintre stăpâna locului unii făceau gură, da' Alexa baciul a ştiut ce să le răspundă, căci el e om purtat şi se găseşte a cincizeci şi cincea oară la Jijia şi la Prut. Pe urmă am numărat oile şi Alexa baciul le-a însemnat la răbuş. Eu le-am scris în condică la mine. Iar moş Alexa râdea. Zice că de când e el n-a văzut oi scrise în condică.

Fata îndrăzni de pe scăunaşul ei:

— Ce fel de oameni sunt pe-acolo?

— Oameni ca toţi oamenii, râse flăcăul.

— Hore sunt?

— Sunt. Ş-apoi m-am suit în tren ş-am mers, ş-am mers, până la Piatra.

Femeile ştiau ceva nedesluşit despre tren. Nu îndrăzniră să ceară mai multe lămuriri.

Tăcură un răstimp. Stătea între ei o întrebare crâncenă.

Vitoria lăsă să-i treacă valul care o înăbuşea şi zise încet, privind spre lumina de-afară:

— Încă n-am primii nici o ştire de la tatu-tău.

Gheorghiţă aşează domol lingura lângă strachină şi împinse deoparte pâinea coaptă

[16] Coşuleţ din cetină de brad.
[17] Loc mlăştinos, acoperit cu iarbă sau cu stuf.

anume pentru el. Se uită şi el pe fereastră. Drumuşorul cotit era pustiu.

— Ce să fie, n-am înţeles, urmă nevasta. M-am sfătuit cu părintele, am plătit slujbe. Mai aştept puţin, să văd hotărârea de sus. Mă gândesc fel şi chip şi am un vis, care-mi mănâncă sănătatea şi mă îmbătrâneşte. Mai stau până ce gătesc de postit cele douăsprezece vineri. Fiind singuri aicea în sat şi fără neamuri, trebuie să te trimit pe tine, ca un bărbat ce eşti, să-l cauţi şi să-l afli.

— M-oi duce, răspunse Gheorghiţă cu îndoială. Se poate să i se fi întâmplat ceva.

— Ce să i se întâmple? răspunse aprig nevasta. Să-i fi făcut farmece vreo muiere, cum spune baba Maranda, eu n-aş crede. Acuma am înţeles că demonul acela, dacă-l are, e un prost. Ori îi prost, ori n-are nici o putere, de-o lasă pe dânsa amărâtă, calică şi lipsită de toate. Dacă ar avea putere să-l ştie unde-i, ar avea putere să-l şi întoarcă. N-ar mai fi nevoie, cum mă sfătuieşte ea, să cerce vrăji şi semne asupra mogâldeţelor de ceară, să le împungă ochii şi inima — ca să răspundă împunsătura în ochii şi inima aceleia. Visul meu e semn mai greu. Tu spui bine: i s-a întâmplat ceva la care mă îngrozesc a gândi. Mai bine să fie ce zice baba, decât ce arată visul meu.

— Ce spune baba Maranda şi de care vrăji e vorba? întrebă fecioraşul şi rămase foarte uimit, cu gura uşor căscată.

— Cum nu ştii, băiete, aşa să nu te ştie năcazurile şi bolile. Grăiesc şi eu ca şi cum aş fi singură. Îmi închipuiesc că ştiu şi alţii. Căci şi ziua şi noaptea eu nu mă gândesc la alta. Trebuie să te duci şi să-l cauţi pe tatu-tău, alta nu-i nevoie să ştii.

— M-oi duce, dacă spui; dar e bine să-mi arăţi ce şi cum; ca să ştiu ce să fac.

Vitoria îl privi clipind. Îl văzu sfios şi nesigur; pe când ea era plină de gânduri, de patimă şi durere. Oftă cu năduf şi începu să strângă masa, cu mişcări smuncite. Fata voi să-i ajute; ea o dădu la o parte cu cotul. Băiatul se închină la icoane mulţămind lui Dumnezeu pentru masă, apoi ieşi în sat ca să întâlnească prietini şi să întrebe veşti despre fetele cu care se afla bine. Stăpâna casei îl urmări cu ochii până departe de hudiţă, după aceea, lângă vatră, cu coatele pe genunchi şi cu tâmplele în palme, se cufundă în starea ei obişnuită.

În închipuirea ei, bănuiala care intrase într-însa era un vierme neadormit.

Se desfăcuse încet-încet de lume şi intrase oarecum în sine. Din faţa nădejdii pe care şi-o pusese în singurul bărbat al casei, înţelegea că trebuie să deie înapoi. Asta era o mare mâhnire. Poate se aştepta la dânsa. Totuşi va găsi un mijloc ca mintea ei să ajute şi braţul lui să lucreze. Fiinţa ei începea să se concentreze asupra acestei umbre, de unde trebuia să iasă lumină. Era ceea ce se numeşte o problemă — cuvânt şi noţiune cu desăvârşire necunoscute unei muntence.

Timpul stătu. Îl însemna totuşi cu vinerile negre, în care se purta de colo-colo, fără hrană, fără apă, fără cuvânt, cu broboada cernită peste gură. Sărbătorile şi petrecerile solstiţiului de iarnă i-au fost pentru întâia oară străine şi depărtate. Urările de Anul Nou, capra şi căluţul şi toată zvoana şi veselia cotlonului aceluia din munte le respinsese de către sine.

Izolate de lumea din văi, rânduri după rânduri de generaţii, în sute după sute de ani,

se veseliseră de creşterea zilei şi începutul anilor; toate urmau ca pe vremea lui Burebista, craiul nostru cel de demult; stăpânii se schimbaseră, limbile se prefăcuseră, dar rânduielile omului şi ale sfinţilor stăruiseră; aşa încât se cuvenea ca şi copiii să-şi aibă partea lor. Ea însă se socotea moartă, ca şi omul ei care nu era lângă dânsa. Abia acum înţelegea că dragostea ei se păstrase ca-n tinereţă. S-ar fi cuvenit să-i fie ruşine, căci avea copii mari; însă nu mărturisea asta nimănui, decât numai sieşi, nopţilor şi greierului din vatră.

În ziua de Bobotează, când părintele Daniil Milieş a binecuvântat fântânile şi izvoarele, şi toate apele, pădurea de pe Măgura era îmbrăcată în promoroacă. Cerul se boltea verde, râpile erau pline de troiene, drumurile la Bistriţa erau închise. Era însă într-a şaptea vinere de post şi Vitoria hotărâse, în singurătăţile ei, un drum la Piatra şi la mănăstirea Bistriţa.

— Oamenii spun că promoroaca în ziua de Bobotează arată an îmbelşugat... îi zise Gheorghiţă, pe când se întorceau de la biserică.

— Aşa se spune, îi răspunse maică-sa; dar să ştii că pentru noi nu mai poate fi nici bucurie, nici belşug.

Ochii flăcăuaşului se întristară. În iama aceea toate petrecerile îi erau înveninate.

— Să pregăteşti, cu Mitrea, sania, îi zise Vitoria. S-o umpli cu fân; să pui ş-un sac de orz pentru cai. Mâni dimineaţă ne ducem la Piatra.

— D-apoi om putea răzbi, mămucă?

— Om cerca; cine nu cearcă, nu izbândeşte.

— Şi asta-i adevărat, răspunse el mâhnit în sine; căci nu se mai putea bucura de hora de a doua zi.

— La joc s-aduce soră-ta, zise munteanca, privindu-l cu coada ochiului. A spune ea mândrelor vorbe bune şi noi ne-om duce la datoria noastră.

„Mama asta trebuie să fie fărmăcătoare; cunoaşte gândul omului...” cugetă cu mare uimire Gheorghiţă.

Cum ajunse acasă, se duse încruntat la căsuţa vitelor şi alese la o parte doi căluţi pagi, care se împărecheau bine la umblet şi erau cei mai buni la ham. Le dădu orz într-un căuş şi le descurcă de scai coamele şi cozile. Apoi izbi într-o parte cu piciorul sania cu oplene[18] ş-o împinse la gura podului cu fân. Pregăti toate singur, fără Mitrea, ca să-şi ieie de-o grijă, şi se gândea la multe lucruri bune peste care a avut el stăpânire în munte cât a fost copil. Pârâul cu buboanele au fost ale lui. Potecile la zmeură şi mai sus la afine, când ocolea aşa, de bunăvoie, umblând după turmele ciobanilor. Poveştile la stână, sara, când învăluie focul limbi sub sprânceana pădurii. Ştia să cheme în amurgit ieruncile şi căpriorii. Toate acestea i le aducea aminte mirosul de fân, în care pluteau vara şi copilăria. Cum se risipeşte mireasma în ger, aşa s-au dus toate. Acuma a intrat la slujbă grea şi la necaz. Se vede că tatu-său Nechifor va fi căzut pe undeva ş-a pierit, ori l-au omorât hoţii. Pentru o tinereţă ca a lui cade grea sarcina gospodăriei. Şi maică-sa asta s-a schimbat. Se uită numai cu supărare şi i-au crescut ţepi de aricioaică.

[18] Oplean- fiecare din cele două lemne transversale care leagă şi fixează tălpile săniei.

Când intră el în casă, Vitoria înălţă fruntea de lângă vatră.

— Nu te uita urât, Gheorghiţă, că pentru tine de-acu înainte începe a răsări soarele.

„Ce-a fi vrând ea să spuie?” se întrebă el, fără a da răspuns.

— Eu te citesc pe tine, măcar că nu ştiu carte, urmă femeia, înţelege că jucăriile au stat. De-acu trebuie să te arăţi bărbat Eu n-am alt sprijin şi am nevoie de braţul tău.

În glasul maică-sii tremurau lacrimi. Gheorghiţă simţi o uşoară înduioşare; totuşi nu i se putea alcătui în minte nici o vorbă de mângâiere.

A doua zi, sâmbătă, plecară la răsăritul soarelui, înveliţi în cojoace. Vremea era liniştită şi blândă, dar drumul greu, căci pârtiile nu erau bine rupte. Caii luptau cu mare vrednicie; într-o vreme Gheorghiţă lepădă cojocul şi trase de sub fân lopata de lemn, începând bătălia cu troianul. Deodată simţi în el putere şi îndârjire şi nu se opri până ce nu-l birui, ca pe-o fiinţă. Privi spre maică-sa; o văzu zâmbind şi înţelese că i-a dat răspunsul pe care nu-l putea găngăvi în ajun. „Femeile-s viclene, cugetă el apucând iar hăţurile; ele-s mai iscusite la vorbă; iar bărbaţii îs mai proşti; însă mai tari de vârtute.”

Asta tot maică-sa o spusese cândva.

Abia către amiază ajunseră la apa Bistriţei. Trecură pe pod de gheaţă şi găsiră cale lucie spre târg. Abătură spre stânga, la mănăstire, şi poposiră tocmai la slujba de sară, între lumini şi cântări. Toţi monahii erau în strane, cu camilafcele[19] aplecate, şi slujea părintele arhimandrit Visarion stareţul.

Flăcăul rămăsese în urmă, ca să puie la adăpost caii. Munteanca îşi lepădă cojocul lângă uşa de intrare şi înaintă sprintenă, numai în sumăieş, păşind moale pe covor cu opincile. În faţa iconostasului se opri şi salută pe sfinţi cu mare înfrângere, aplecându-se adânc, cu mâna dreaptă până la pământ. Făcându-şi cruci repetate, îşi murmura gândul care o ardea. Trecu la sfeşnice şi aşeză făclioarele de ceară pe care le adusese de acasă învelite în năframă. Cu năframa aceea bătută în fluturi de aur trecu la icoana cea mai mare şi mai de căpetenie a mănăstirii, către care avea a-şi spune ea năcazul îndeosebi. Sfânta Ana o privi dintr-o dată prin fum de lumânări şi munteanca îngenunche şi-i sărută mâna. Stând umilită şi cu fruntea plecată, îi dărui năframa, c-un ban de argint legat într-un colţ, şi-i spuse în şoaptă taina ei. Îi spuse şi visul; şi ceru răspuns. I se dădu sfintei cu toată fiinţa, ca o jertfă rănită, şi lăsă să cadă pe năframă lacrimi. După aceea se ridică fără să vadă pe nimeni şi trecu în uşa din stânga a altarului, aşteptând umilită, cu mânile încrucişate sub sâni şi cu fruntea înclinată.

Auzi un glas blând. Simţi că-i chemată. Deschise privirea spre altar şi văzu pe preasfinţitul Visarion. Îndată îngenunche şi-i sărută poala straiului. El îşi puse mâna pe creştetul ei. Era un ieromonah bătrân şi uscat, cu barbă albă.

— Părinte, am venit pentru întrebare şi sfat... şopti ea.

— Te-ai închinat sfintei Ana?

— M-am închinat.

[19] Potcap acoperit cu un val negru.

— Aşteaptă... îi hotărâ părintele arhimandrit.

Ea rămase în neclintirea ei, aşteptând.

După sfârşitul sfintei slujbe, monahul îi porunci să vină după dânsul. Sui treptele la stăreţie, şi mai aşteptă o vreme într-o odaie naltă, cu canapele, mese şi alese podoabe. „Un părinte stareţ e ca ş-un boier mare...” încuviinţă ea, fără a îndrăzni să se aşeze.

Veni preasfinţitul Visarion. O întrebă de unde-i. Îşi aducea aminte că a mai văzut-o la sfânta mănăstire cu soţul ei.

— Da, sfinţite părinte; atuncea am venit cu bărbatu-meu pentru o bolişte care dăduse în oile noastre la câmp. Şi sfânta Ana ne-a izbăvit. Acuma, sfinţite părinte, am venit pentru soţul meu, care s-a prăpădit. S-a dus după o cumpărătură de oi. A plecat pe la Sâmedru, şi nu s-a mai întors.

Povesti părintelui Visarion toate, cu vorbe cam multe. Bătrânul o asculta, dând încet din cap. Era trudit; îi era somn; însă o asculta cu bunăvoinţă.

— Ai dai de veste la stăpânire?

— Care stăpânire? La noi nu este nici primar, nici jandar. M-am plâns numai părintelui Dănilă. Ş-acuma am venit şi m-am jăluit sfintei Ana.

— Bine-ai făcut, nevastă. S-aşteptăm. Sfânta Ana are să puie cuvânt la scaunul împărăţiei celei mari. Iar în acelaşi timp dumneata du-te la stăpânirea pământească în Piatra. Du-te la poliţai şi la prefectşi spune-le întâmplarea ca să facă cercetări.

— Înţeleg, răspunse Vitoria; m-oi duce şi la dânşii, dar nădejdea mea cea mare e în altă parte.

VI

Noaptea aceea a privegheat într-o odăiţă de sub stăreţie, după ce a stat multă vreme de vorbă cu femei venite din locuri depărtate. Într-un târziu, ele s-au dus la culcuşurile lor. A intrat Gheorghiţă şi s-a lăsat într-un cot pe-o lăicioară. A adormit îndată. Parcă ar fi trecut spre alt tărâm într-o împărăţie fericită. Ea rămase singură, sub candelă şi sub icoane, gândindu-se aţintit ce are de făcut a doua zi. I se părea lucrul cel mai greu să găsească anume uliţa dintre atâtea de multe, şi pe acea anume uliţă, anume casă cu mai multe rânduri. În toate odăile şed la mese oameni cu condeiele după ureche şi scriu. Iar într-anume odaie şede cel care-i mai mare, primar, ori prefect, ori poliţai. Se uită încruntat şi-i gras şi bărbos. Tot îşi scoate ciubucul din gură şi răcneşte la cei mai mici. Când îl aud, cei de prin odăi pleacă fruntea şi scriu mai harnic, trăgând cu coada ochiului unul la altul şi făcându-şi semne.

Acolo vrasăzică e stăpânirea împărătească. Ş-aşa în toate târgurile sunt slujbaşi, primari, prefecţi şi poliţai, până la Bucureşti; şi la Bucureşti stă pe tron regele şi dă porunci tuturora. Bun lucru, neapărat, să ţie asemenea rânduială; toate să se facă după poruncă şi să se scrie ce s-a făcut. Aşa se cunoaşte prin târguri cine cumpără vite şi cine vinde, şi care încotro se duce. La Dorna de-asemeni. Nu-i ca în sus pe Tarcău, unde oamenii trăiesc cum au apucat şi cum îi taie capul Dacă făptuieşe unul o poznă, ori o moarte de om, se duce prin stâncile munţilor şi se hrăneşte cu zmeură ca urşii, până ce-l alungă la vale iarna. Atuncea-l prind oamenii, îl leagă şi-l dau pe mâna stăpânirii devale.

Adevărat că până la năcazul acesta care s-a abătut asupra casei ei nici nu i-a păsat şi n-a avut nevoie de nici un fel de slujbaş al măriei sale. Şi-a văzut de gospodărie şi de oi; a vândut brânză, a dat în mâna perceptorului vama şi birul — ş-atât. Şi chiar asta era mai mult treaba omului. Nechifor Lipan le cunoştea pe toate şi ştia orişicând la ce uşi să bată şi la ce slujbaşi să se înfăţişeze, căci el umbla din tinereţă în ţara cealaltă de devale; ea însă, ca o femeie, rămăsese în sălbătăcie. O ajungea mintea ce are de făcut, însă faţă de o lume necunoscută păşea cu oarecare sfială.

După răsăritul soarelui, a doua zi, a fost în Piatra. Târgul îl mai văzuse, la iarmaroace; însă îl ştia dinspre alte părţi; a îmbulzelilor de lume, a petrecerilor, a crâşmelor unde-i bateliştea[20] muntenilor. Poposi cu flăcăul la un han ştiut. Au poftit carne friptă grătar şi pâine albă ş-au băut o garafă de vin. Cum a deschis gura să întrebe, Vitoria a aflat îndată unde poate găsi pe domnul prefect. Asupra unei trebi care s-a petrecut în afară de târg, în hotarele ţinutului, numai prefectul are putere. A lăsat sania cu flăcăul la han şi s-a dus singură. A nimerit. Dacă ai gură să întrebi, nimereşti orişiunde.

A găsit o casă mare şi frumoasă cu mai multe rânduri. S-a simţit îndată cu inima liniştită când a văzut umblând pe acolo oameni îmbrăcaţi ca şi prin părţile ei. I-a întrebat, i-au spus că acolo sunt şi judecătoriile unde se judecă pricinile. Şi acestea le ştia de la Nechifor Lipan, dar se apropia întăia oară de ele.

[20] Loc de întâlnire, de adunare.

S-a suit sus la rândul al doilea pe trepe largi. A întrebat-o un aprod bătrân pe cine caută. Caută pe domnul prefect.

— Tare bine; s-aştepte până ce i-a veni rândul.

Aşteaptă. Îşi face socoteală în minte cum să spuie, cu vorbe mai potrivie, întâmplarea.

I se înnegurează privirile când intră într-o odaie frumoasă şi scumpă. Prefectul nu-i nici bărbos, nici nu fumează din ciubuc, nu-i nici încruntat. E un bărbat tânăr, cu obrazul ras, cu părul scurt, pieptănat în două părţi. Cu straie cernite. Dar zâmbeşte, căci n-are grijile ei.

Fără a se mişca din locul lui, se uită la munteancă. Îşi potrivise în grabă casânca de mătasă, îşi lepădase cojocul. Nu mai era tânără, dar avea o frumuseţă neobişnuită în privire. Ochii îi luceau ca-ntr-o uşoară ceaţă în dosul genelor lungi şi răsfrânte în cârligaşe. Simţindu-se admirată, femeia îşi regăsi îndată înfăţişarea pe care o avea când se uita în oglindă, c-o lumină abia simţită de râs.

— Despre ce-i vorba, nevastă? Ce vânt te-aduce? întrebă omul stăpânirii. Se juca, privind-o, c-un cuţit de os.

— Nu m-aduce vânt bun, domnule prefect. Mi-a plecat soţul de-acasă acu şaptezeci şi trei de zile şi încă nu s-a întors. S-a dus la Dorna după nişte oi. Nu mi-a scris, n-am aflat ştire de la nimeni. Stau aşa; îl aştept şi nu vine.

— De şaptezeci şi trei de zile? E cu putinţă? S-a dus să cumpere oi? Avea bani?

— Avea; ca să plătească ciobanilor de la Rarău.

— Şi n-a dat nici un semn?

— Nici unul.

— Aiuncea l-au prădat hoţii şi l-au răpus.

— Alta nu poate fi... şopti munteanca, lovită în inimă: aşa îmi arată şi visul pe care-l am întruna.

— S-ar putea să fie şi altceva.

— Într-adevăr; poate să se fi oprit la o casă străină. Acuma aş dori să fie aşa.

Prefectul clătină din cap, privind-o puţintel pieziş. Avea un spasm de plâns, pe care-l înghiţi îndată. C-un deget lepădă pe rând lacrimile din ochi.

— Trebuie să dau ordin să se cerceteze, vorbi el cu bună voinţă. Să-mi faci o plângere şi să mi-o aduci.

Femeia dădu din cap de sus în jos.

— Ai înţeles?

— Am înţeles.

— Să pui pe un slujbaş de-aici, ori pe un avocat, să ţi-o scrie; să-i lipeşti timbru, şi să mi-o aduci ca să scriu pe dânsa rezoluţia.

Munteanca iar dădu din cap.

— Ai înţeles?

— Am înţeles.

— Nu fi prea supărată; încă nu ştim nimica.

— Ba eu ştiu, răspunse deodată întunecată munteanca.

Îi sta ş-aşa bine. Omul stăpânirii trase un chibrit şi-şi aprinse ţigara. Vitoria se înclină din umeri, se întoarse, pipăi clampa şi ieşi. Era ameţită. Nimene pân-acuma nu-i deschisese lumină înspre locul acela de întuneric, care se cheamă Dorna. Deşi ştiu, icoanele tac. Iată, dintre oameni, slujbaşul regelui a fulgerat un cuvânt, care-i adevărul. Acest cuvânt stătea şi-ntr-însa, numai nu îndrăznea să-l scurme. Pe Nechifor l-au răpus răii.

Îşi ridică în braţe cojocul de lângă uşă şi se uită în juru-i. Nu vedea bine din pricina lacrimilor; îşi şterse genele de blana aspră. Aprodul cel bătrân şi de treabă o observă în tăcere, scărpinându-şi cu arătătorul mânii stângi bărbuţa albă. Cu dreapta stăpânea clampa de la uşa domnului prefect.

— Ce mai vrei, nevastă? Poate ai nevoiede ceva.

— Am nevoie, să-mi scrie careva o jalbă.

— Se poate, de ce nu? Ce fel de jalbă? Pentru care pricină?

— O jalbă, despre omul meu care s-a dus până-ntr-un loc şi de atuncea a trecut vreme şi nu s-a mai întors.

— Nu-i uşor lucru; dar se poate face. Eu ţi-aş putea găsi un om meşter, dar trebuie să mă duc să-l caut. Slujba mea aici e una şi pentru asta mă plăteşte statul, iar ca să caut ce-ţi trebuie dumnitale, e altă slujbă.

Vitoria îl privi zâmbind:

— Socoţi, moşule, că eu nu cunosc ce am de făcut? Ştiu eu că trebuie să-ţi dau de-un pahar de vin pentru o slujbă mare ca asta. Să nu te superi, da' mai mult de cinci lei de hârtie nu ţi-oi da.

— Bine, dar celui care scrie jalba se cade să-i dai mai mult.

— Aceluia i-oi da zece.

— Dar pentru timbru?

— Oi da şi pentru timbru zece. Trebuie lipit pe jalbă.

— Bine, mă duc s-aduc pe meşter. Cum ţi-a scri-o el, poate să citească şi Vodă şi să lăcrimeze. Are acest jălbar o întorsătură de condei cum nu se mai află; atâta numai că-i mare beţiv, trebuie să-l caut la crâşmă. Da' dumneata mă aştepţi aicea, nu te clinteşti şi pregăteşti gologanii.

Bătrânelul îi dădu întâi ocol, ca şi cum ar fi vrăjit-o, ca s-o fixeze. Apoi lăsă clampa şi coborâ treptele, depanând repede din picioare. Vitoria îşi reluă înfăţişarea încruntată şi duşmănoasă.

Veni jălbarul, cu cizme lustruite, cu vărguţă albă şi cu nasul roş. N-avea palton; umbla fudul fără haina aceasta de prisos. Se arătă dispreţuitor când auzi că-i vorba numai de zece lei pentru o lucrare care cere mare pricepere şi iscusinţă.

Vitoria fugea cu ochii ei iuţi de la moşnegel, care luase iar în stăpânire clampa, la nasul omului fudul, şi-şi subţie buzele cu îndărătnicie. Lăsă aprodului preţul pe care i-l hotărâse, ca să nu mai fie vorbă şi sfadă în loc străin, îşi trase pe mâneci cojocul şi scoborâ treptele până în uliţă.

Dintr-o dată luase altă hotătâre. S-a duce la un avocat, om cu mai mare ştiinţă de carte. Ori a pune în sat la Măgura pe părintele Dănilă să scrie. Nu poate să fie pe lume

scriitor mai dibaci decât părintele.

Pe urmă părintele ştie toate cum au fost şi le-a spune cu adevărat. Însă dacă nu-i multă îndoială că Nechifor Lipan ar fi fost răpus de hoţi, atuncea la ce foloseşte jalba? Cine mai poate găsi pe-un om zvârlit cu capu-n jos într-o fântână? Asta era apa cea neagră din asfinţit. Dacă nu s-a mai aflat ştire, dacă n-a mai venit veste nici despre mort, atuncea lotrii l-au prăvălit în fântână. Într-aşa împrejurare, adevărat că nimenea nu poate descoperi leşul mortului, dacă nu-i o lumină de sus care să arate. De aceea tot la sfânta Ana de la mănăstirea Bistriţa cată să-i rămâie nădejdea. Voinţa sfintei a fost ca astăzi să-i vie o înţelegere. După această înţelegere sfânta îi va hotărâ într-un chip oarecare pe unde trebuie să meargă şi cum trebuie să caute.

— Unde te duci nevastă? întrebă omul cel sprinten îmbrăcat, atingând-o cu vărguţa. Ea se opri şi se întoarse asupra lui.

— Mă duc unde mi-i voia. Întinde mâna să-ţi pun într-însa hârtiuţa asta ca şi a moşneagului, şi întoarce-te repede de unde vii, ca să nu te înjunghie vreo răceală.

— He! d-apoi pentru atâta mi-am lăsat eu actele şi scrisorile? Crezi c-aşa merge treaba?

— Du-te degrabă, că-i frig... îl sfătui munteanca râzând.

Omul se opri, mormăind o sudalmă împotriva unei asemenea muieri cu toane. „Asta-i o disperată", o categorisi el şi vârî în buzunar hârtia de cinci lei.

Grăbind spre han, Vitoria simţea cum o umplu gânduri şi hotărâri nebiruite. Toate îi veneau fără îndoială de la locul unde îngenunchiase şi unde ceruse cu durere izbăvire. Parcă intrau într-însa o dată cu înţepăturile fulgilor care o biciuiau, repeziţi de vânt dintr-acolo.

Drumul acela la sfânta Ana şi la Piatra i-a fost de cel mai mare folos. Având într-însa ştiinţa morţii lui Nechifor Lipan şi crâncenă durere, se văzu totuşi eliberată din întuneric. Cum ajunse acasă, îşi lăsă numai o zi de odihnă, apoi începu a pune la cale îndeplinirea unor hotărâri mari. Toate erau în dosul ochilor acelora aprigi şi ieşeau una după alta.

S-a dus la părintele Daniil Milieş ca să puie la cale jalba către stăpânire.

— Părinte Dănilă, i-a spus ea cu umilinţă, eu nu mă pricep cum ar trebui întocmită asemenea jalbă, dar sfinţia ta ştii toate şi tare te rog să pui într-însa, ca piper într-o mâncare, toate necazurile care mă ustură. Să spui aşa, cum tot am aşteptat degeaba, doar-doar or înţelege slujbaşii să umble şi să caute...

— Bine; am să scriu, Vitorie. Ştiu eu ce să spun.

— Atât am vrut; pe urmă facă ei ce-or şti; că eu n-aştept de la dânşii sprijin.

— Ai dreptate; cel mai mare sprijin trebuie să-l aşteptăm de la Dumnezeu.

— Da. După ce trimit jalba îmi isprăvesc toate câte am de isprăvit şi m-oi duce singură la Dorna. Am şi primit eu hotărâre în inima mea N-am să mai am hodină cum n-are pârâul Tarcăului, pân' ce l-oi găsi pe Nechifor Lipan.

— Atuncea de ce să mai scriu jalba?

— Aşa ca să fie; să ştie şi alţii cât mi-i de neagră inima Mai am cinci vineri, şi pân-atunci vând ce am şi strâng banii care-mi trebuie; mă spovedesc şi mă

împărtăşesc. Dac-a intrat el pe celălalt tărâm, oi intra şi eu după dânsul.

— Poate pân-atuncea vine vreo ştire.

— Părinte, asta n-o mai cred. Adevărul s-a dat pe faţă şi l-am primit de la obraz sfânt. Cuvioasa Ana numaidecât s-a uitat la mine şi m-a străpuns până-n inimă. De la dânsa mi-au venit şi hotărârile de-acuma.

— Bine, Vitorie; dacă crezi, du-te. Asta-i datoria ta.

— Iau cu mine şi pe băiet; să am alături o putere bărbătească. Mâni dau faurului o bucată de fier să bată din el baltag şi sfinţia ta vei face un bine, să-l blagosloveşti.

— Oi face şi asta. Dar ai cuget că ai să umbli drum lung şi acolo ai să întârzii? Ce faci cu fata?

— M-am gândit şi la asta. Am o soră a mamei mele călugăriţă la mănăstirea Văraticului. Dintre toate surorile mamei, ea trăieşte acolo, şi o cheamă Melania. Pun într-o zi pe fată în sanie cu zestrea ei şi mă duc s-o lepăd la sfânta mănăstire, la picioarele mătuşei mele maica Melania.

— Îţi rămâne gospodăria aşa, de izbelişte.

— Să rămâie, părinte, c-o întocmesc eu la loc. Las în sama lui Mitrea două-trei capete de vite, şi-i spun aşa: Tu, măi Mitre, să ai grijă de ele şi alta să nu faci decât să dormi până ce m-oi întoarce eu.

— Asta are să-i placă mai mult decât orice.

— Parcă Dumnezeu l-a îngăduit în lume pentru altceva? Fiinţa asta, părinte, a fost ca o pedeapsă a mamei care l-a născut. Cine ştie cu ce-a păcătuit împotriva lui Dumnezeu ori a soţului ei?! Şi-a viclenit şi şi-a apăsat bărbatul la greu, ori i-a pângărit aşternutul, ori a făcut asupra lui farmece. Dumnezeu i-a dai pe Mitrea. De-aşa dar s-a bucurat, a închis ochii şi a pierit. Iar eu duc spre soţul meu flăcău mândru şi voinic. Asta-i dragostea noastră din tinereţă pe care i-am păstrat-o ca pe un ban bun.

Astfel fiindu-i hotărârile, a făcut fără nici o schimbare întocmai aşa.

În ziua de februarie 27, praznicul cuviosului părintelui nostru Procopie, a încărcat în sanie zestrea Minodorei. Fata şi cu dânsa s-au aşezat deasupra şi Gheorghiţă a pişcat căluţii cei pagi cu şfichiul biciuştei. Copila plângea în pumni; iar obrazul maică-sii parcă era un portret neclintit.

Abia după ce a fost ieşit din sat pe vale s-a mişcat. Şi-a făcut semnul crucii răsucindu-se către soare.

— Fată, a vorbit ea fără supărare, tu să nu fii proastă şi să nu te boceşti pe tine. Astăzi e o sfântă luni şi începem împlinirea hotărârii.

VII

Joi, în 9 martie, părintele Daniil a făcut o frumoasă slujbă la biserică pentru cei patruzeci de sfinţi mucenici din Sevasta. După geruri lungi, aceasta era întăia zi de moină. Streşinile picurau şi soaiele împrăştia de deasupra Măgurii, pe omături, o strălucire orbitoare. Corbi fâlfâiră spre albăstrime din brazii râpilor şi pe urmă se întoarseră cu zboruri învăluite şi croncăniri, ca să spargă cu clonţurile şi să bată cu aripile ouăle îngheţate în faur.

Vitoria dusese cu Gheorghiţă frumoase daruri la biserică: colaci, colivă, untdelemn şi vin. Asupra lor aprinsese cu mâna ei făclii. Pe urmă se închinase la toate icoanele şi se oprise în preajma altarului. Părintele Daniil i-a dat sfânta împărtăşanie. A închis ochii simţind o răcoreală de rouă în cerul gurii şi-n toată fiinţa, şi a îngenuncheat. Nimeni, dintre poporanii de faţă, nu cunoştea înţelesul acelei împărtăşanii. Se curăţise de orice gânduri, dorinţi şi doruri în afară de scopu-i neclintit. Murmurele şi cântările slujbei ajungeau ca valuri line la urechi. Plătise părintele trei hârtii de cât douăzeci, ca să se roage şi pentru călătoria ei. În adevăr, preotul, între celelalte chemări şi rugăciuni, a înălţat glas pe care tot numai ea singură l-a înţeles, pătrunzându-se de el până în fundul fiinţii.

„Şi încă ne rugăm pentru cei călători... “ înălţa frumoasa cântare părintele Daniil Milieş.

Vitoria suspină, bătu metanie sărutând lespedea de piatră şi se înălţă în picioare. Pentru dânsa slujba era isprăvită. Făcu semn lui Gheorghiţă cu ochiul. Puteau să plece. Mai aveau în ziua aceea o mulţime de trebi şi daraveruri.

— Bate vânt cald, zice ea intrând acasă. Se cunoaşte că purcede zodia primăverii.

— Poate s-avem vreme bună pe cale, răspunse feciorul.

— Ehe, Gheorghiţă, calea noastră-i lungă s-au să ne mai bată viscole, căci trebuie să vie asupra lumii omătul mieilor, ş-al cocostârcilor. Până ce ne-ntoarcem noi, se pot întâmpla multe.

Flăcăul clătină din cap, fără să răspundă. Mama lui hotăra plecările şi întoarcerile. Se vede că hotăra şi vremea. El n-avea decât să se supuie.

— Ascultă, Mitre, grăi gospodina către argat, eu am a pleca puţină vreme de-acasă.

— Înţeleg eu asta, răspunse Miirea râzând. Te duci s-aduci pe stăpân de pe unde-i sticlesc ochii şi petrece.

— De unde ştii tu asta?

— Am aflat şi eu. Vorbesc unii şi alţii prin sat. Zic c-ar fi bine să iei ş-un căpăstru, ca să-l aduci mai uşor. Dacă purcezi astăzi, apoi până duminică eşti înapoi. Să n-ai nici o grijă, că păzesc eu casa.

— Apoi se-nţelege, încuviinţă stăpâna. Eu am în tine toată nădejdea. Unde pui tu mâna, pune şi Dumnezeu mila. Cât om lipsi noi, tu să stai acolo între vite şi să dormi. Te scoli şi le duci la adăpat, le pui sub bot mâncare şi iar te culci. Să nu uiţi să mănânci şi tu, ca să nu-ţi slăbească puterile. Vaca cea cu mânzat mai are oleacă de

lapte. Mulgi şi bei. Iar mânzatului leagă-i ragila[21] cea cu cuie pe bot, ca să împungă pe mă-sa când a năzui să sugă, şi ea să-l bată şi să-l alunge. Vrasăzică cu laptele mânzatului şi cu făina din sac şi cu ce ţi-am mai pus eu acolo, o duci tu aceste trei zile.

— Apoi oi face şi eu economie.

— Se-nţelege; nici nu m-aştept la risipă de la un gospodar aşa ca tine. Iar dacă eu întârzii cumva şi tu ai vreo nevoie, să ştii că am spus o vorbă părintelui Dănilă. Să te duci pe la dânsul.

— Ce să fac la părintele Dănilă?

— Ţi-a spune el; iar tu s-asculţi.

Păşind în casă, îşi lepădă lângă vatră cojocelul. Apucă cleştele, risipi spuza şi clădi pe cărbuni aşchii de brad. Dădu fuga după apă; aşeză ceaunul pe pirostrii. Puse într-un hârb de ceaun la sfârâit slănina şi bucăţi afumate de porc. Lăsă asta şi începu a scoate şi a clădi pe colţul patului poclăzi şi scorţuri. Gheorghiţă o privea cu aceeaşi mirare pe care o avea de câtăva vreme pentru maică-sa.

— Ce te uiţi aşa la mine? zise Vitoria zâmbind. Acestea şi cu altele ai să le pui desară pe săniuţă şi ai să te duci pe întuneric până la părintele Dănilă. Rămân în sama cucoanei preotese Aglaia. Acu vină şi mănâncă. Răstoarnă mămăliguţa pe fund; ad-o la măsuţă şi te aşază. De mâni, nu mai avem tihna asta. Cât om umbla ş -om căuta, mâncarea noastră are să fie din pumn şi în picioare.

Flăcăul încuviinţă şi asta, în tăcere. Ca să-şi pitească lipsuri viitoare, înghiţea felie după felie şi întingea în topitură bucăţi mari de mămăligă pe care le căptuşea apoi cu brânză. Abia într-un târziu băgă de samă că maică-sa stă în faţa lui cu braţele încrucişate şi-l priveşte, fără să se atingă de mâncare. „Dacă-i într-adevăr vrăjitoare, cugeta el, apoi eu mânânc şi ea prinde putere."

Femeia strânse blidele repede, le opări şi le rândui pe poliţă. După ce aşeză cea din urmă strachină, întoarse capul. Afară, în bătătură, oamenii se scuturau de omăt. Îşi potrivi în pripă broboada şi deschise. Gheorghiţă rămase neclintit la locul lui, ca să vadă ce mai este.

— Bucuroşi de oaspeţi? întrebă părintele bocănind cu cizme mari în tindă.

— Bucuroşi. Mă rog dumneavoastră să poftiţi. Sărutăm dreapta, părinte.

După preotul Milieş, intră domnu Iordan, crâşmarul. După domnu Iordan, îşi feri capul ca să nu se pălească de pragul de sus, un negustor nalt şi subţire îmbrăcat în straie nemţeşti. Avea barbă şi mustăţi tăiate rotunjit şi ţăpos, parcă-şi pusese pe jumătate de obraz o mască de arici roş. Stropituri mărunte de aceeaşi culoare îi pătau partea neblănită a obrazului. Îşi trase şi el din cap căciula şi pofti gazdei bună-ziua.

Femeia aruncase o privire repede de sus în jos şi de jos în sus asupra lui. Apoi întrebă, ferindu-şi capul:

— Dumnealui e negustorul?

[21] Zgardă cu ţepi de fier care se pune la gâtul câinilor ciobăneşti spre a-i apăra de muşcătura lupului; curea sau scândurică cu câteva cuie, care se fixează la botul viţeilor ca să nu poată suge.

— Dumnealui, răspunse domnu Iordan.

— Eu îs cunoscut şi prietin al soţului dumnitale, intră deodată în vorbă omul cel nalt, uitându-se în juru-i şi căutând loc să se aşeze. În casa unui prietin eu am să mă aşez chiar dacă nu mă pofteşte nimeni. Dar după părintele Daniil. Întâi să se aşeze părintele şi pe urmă am să şed şi eu. Eu, nevastă, ţin dugheană, crâşmă şi han la Călugăreni. Acolo este totdeauna loc de popas pentru domnu Nechifor Lipan. Găseşte o mâncare bună, un pahar de băutură ş-un pat de hodină.

— Dumneata eşti domnu David?

— Eu sunt domnu David. Am luat bani de la domnu Nechifor Lipan; dar i-am şi dat, pe marfă. Eu i-am fost întotdeauna cel dintâi muşteriu al lui. Şi, aş putea zice, cel mai bun. Rareori trecea mai departe.

— Bine, domnu David. Când te întorci dumneata acasă, la Călugăreni?

— Mă întorc mâni, cu marfa pe care am s-o cumpăr.

— Atuncea de-aici până la Călugăreni om merge tovărăşie.

— Om merge, de ce să nu mergem? Tovărăşia e mai bună decât singurătatea. Dumneata ai vreo treabă la Călugăreni?

— Am, ceva mai departe.

Negustorul voi să mai întrebe ceva. Apoi se opri. Privi în juru-i şi tăcu.

— Marfa-i în odaia cea mare de dincolo, începu iarăşi cuvânt gospodina. Flăcăul meu a însemnat pe hârtia asta câte burdufuri de brânză şi păpuşi afumate şi piei de miel mi-au mai rămas. A scris şi preţ, după ce m-am sfătuit cu părintele şi cu domnu Iordan. Am lepădat ceva, ca să nu fie vorbă. N-am eu curaj acuma să mă neguţez. Dumneata cercetezi şi numeri marfa şi-mi pui banii pe masă.

Negustorul privi petecul de hârtie; tăcu. Închise dintr-un ochi. Întoarse pe celălalt spre domnu Iordan, însă el cerceta foarte atent pe gospodina locului.

— Dumneata ai nevoie de toate paralele? Să ţi le pun grămadă aicea pe masă?

— Întocmai aşa. Altfel întârzii o zi, ca să mă duc cu marfa la Piatra.

— Poţi să întârzii şi două zile.

— Se poate.

— Eu zic că se poate să fie şi trei. Pe care negustor l-ai văzut dumneata lepădând banii aşa, după poruncă? Eu vreau să vorbim, să mă conving că marfa îmi convine, că preţul nu se mai poate scădea; să număr banii şi să constat dacă am cât trebuie. Un negustor se cade să simtă că-i negustor. Dumneata vrei ca la regele. Preţ fix.

— Cum ai spus?

— Preţ fix.

— Aşa vreau eu, domnu David. Fă o bunătate şi treci dincolo cu băietul şi cu domnu Iordan şi cercetază marfa. Cântăreşte, socoteşte. Dacă dumneata eşti domnu David despre care-mi vorbeşte bărbatu-meu, apoi ştiu că ai câştigat destul de la dânsul. Mai câştigă acu şi de la mine. Asta e meseria dumnitale, ca un negustor ce te afli.

— Câteodată am pierdut.

— Atuncea nu eşti bun negustor.

— Am câştigat altă dată. Bine, să fie cum spui dumneata. Am să văd ş-am să socotesc. Ai să mai leşi ceva şi facem târgul.

Domnu David a cercetat îndelung marfa. A trecut apoi cu domnu Iordan afară şi s-a sfătuit cu el. Îşi mângâia cu mâna stângă ariciul de pe obraz şi cu dreapta suna nişte chei în buzunarul adânc al mântălii de aba roşcată.

— Să-ţi spun ceva, domnu Iordan, şopti el venind aproape, lângă umărul crâşmarului. şi închizând ochiul drept; dacă n-aş fi ovrei şi însurat, şi munteanca asta n-ar avea soţ, într-o săptămână aş face o nuntă. M-ar cununa părintele Daniil. Am luat marfa şi ţi-am dat dumnitale comisionul de care mi-ai scris.

După ce negustorul a numărat hârtiile de bancă şi le-a pus clit[22] pe masă, Vitoria le-a ridicat cu atenţie şi le-a mai numărat şi ea o dată. Treizeci şi opt de mii de lei. Le-a învelit în jumătate din gazeta din care le scosese domnu David, le-a vârât în taşca ei de piele, a strâns cătărămile şi a poftit pe părintele Daniil să-i ţie taşca până a doua zi dimineaţă.

Gheorghiţă urmărea cu mare luare-amine toate vorbele şi purtările maică-sii. Îi plăcea; dar se mira. Ar fi vrut s-o întrebe de ce dă popii banii. „Se teme să n-o prade careva la noapte.” Descoperind acest adevăr, se veseli şi începu a râde singur.

Oaspeţii plecaseră.

— Apoi n-am eu baltagul pe care mi l-a blagoslovit părintele? întrebă el.

— Acela-i pentru altceva, răspunse Vitoria.

Către asfinţitul soarelui, negustorul a venit cu sania-i largă, cu doi căluţi roibi, şi a încărcat marfa. Cele din urmă raze luciră în ţurţurii de ghiaţă ai streşinei, apoi în albastrul înalt al cerului. Era linişte şi turnurile satului suiau drept în văzduh.

Gospodina făcu paturile devreme. Gheorghiţă îi lăsă cuvânt că se duce în sat până la cântarea întâia a cucoşilor. Avea şi el de făcut inspecţie la o clacă de scărmănat. Vitoria stinse opaiţul şi rămase în întuneric, dar nu adormi îndelungă vreme.

Când se trezi, auzi sunând vântul dinspre amiază în cercevelele ferestrei. Acel sunet cu ciudate modulaţii era întovărăşit de un răcnet întârâtat şi răguşit. Cunoscu numaidecât glasul lui Mitrea.

Sări din pat şi-şi căută încălţările. Apoi îşi vârî nasul în geam. Se retrase şi desprinsese cu luare-aminte din cui puşca scurtă cu două ţevi, care sta atârnată de curea pe părete, aşacum o lăsase Nechifor Lipan, şi pipăi oţelele şi trase cucoaşele.

Trecu, numai în sumăieş, la uşa de-afară. Atuncea auzi mai desluşit strigătul lui Mitrea. Dăduse la vite o dihanie. Toţi cânii din împrejurimi se deşteptaseră şi zăpăiau. Trase zăvorul. Când deschise, auzi şi glasul lui Gheorghiţă, amestecat cu al argatului, întinse puşca spre streşină şi slobozi un foc. În clipă, din cornul de din dos al casei se desprinseră două umbre omeneşti şi se depărtară, mistuindu-se în întuneric spre pădure.

Oamenii de la cele mai apropiate gospodării soseau într-ajutor cu zvon. Unii rupeau şi desprindeau răzlogi din garduri. Mitrea povestea ca pe-o minune întâmplarea.

[22] Grămadă, maldăr, teanc, vraf.

Cum lupul sărise peste tohoarca lui şi năzuise la scroafele din fundul şurii Şi cum dintr-o dată s-au sculat cu mânie scroafele asupra lupului, clefăind şi pălindu-l cu sfârlele, până ce-a avut el vreme să puie mâna pe par. Avea el un par greu de corn, pe care îl ţinea lângă dânsul pentru nevoi de acestea. Când i-a tras una, lupul a făcut hî! ca un om. Când i-a mai lepădat una, gata a fost. Cum l-au văzut pe-o coastă, cei doi dulăi albi au fost cu colţii în beregata lui.

— Dar de ce răcneai aşa, dacă l-ai doborât? întrebă Vitoria.

— Mi-a fost frică tare... mărturisi Mitrea şi păli cu botul opincii în leşul lupului.

Femeia se uita pe gânduri la dihania zdrobită şi-n juru-i urmărea în închipuire umbrele care-i stătuseră ca o primejdie aproape, întoarse ochii spre stele, simţi sub sumăieş vânt cald; şi în toate înţelegea semne, încă nedesluşite.

Cum trecu în casă, aprinse gazorniţa şi puse pe flăcău să încarce iarăşi puşca. Acuma se vedea că trebuie să ieie cu dânsa arma aceasta a lui Lipan. Cine ştie ce puşcă va fi fiind! Poate-a lovit cândva om; de aceea-i scurtată cu pila, hoţeşte. Lipan o cumpărase demult, de la un pribeag, şi o ţinea pentru vremuri de primejdie. Deci trebuia să i-o ducă cu mâna ei.

Nu mai simţi nevoie să se hodinească. Se încălţă cu opinci şi-şi aşeză în desagi straie de schimb şi ciuboţele. Tarniţele[23] cu poclăzile, pentru căluţii cei pagi, erau gata, cu trăistile cu merinde aninate de ciochine[24]. Sumanele şi cojoacele erau înşirate alături. Îndată ce trec cei din urmă nouri şi vin zilele calde, pot lepăda cojoacele la un han pe cale şi pot rămânea mai sprinteni.

— Dar cât avem să stăm? întrebă, cu nesfârşita-i mirare, Gheorghiţă.

— Nu stăm; umblăm, până găsim ce căutăm. Altă rânduială n-avem. Nu uita s-ascuţi baltagul; ca să ai mai multă nădejde într-însul.

În zori-de-ziuă, vineri în 10 martie, munteanca şi feciorul ei au închingat caii cei pagi ş-au încălecat. Au trecut pe la părintele Dănilă şi Gheorghiţă a adus maică-sii taşca de la cucoana preuteasă Aglaia. Au coborât la crâşmă şi-au trezit pe negustor. Au cerut domnului Iordan rachiu într-o ploscă de lemn. Şi când răsărea soarele, se aflau afară din sat, în lungul pârâului, către apa Bistriţei.

Peomături moi faşâia austrul şi cerul era ca floarea de zlac[25]. Gheorghiţă purta aninat în laţ, în dosul coapsei drepte, baltagul. Vitoria potrivise şi legase puşca cea scurtă dinapoia tarniţei. Umblau alături înaintea săniei jidovului. Când izbucni soarele în răsărit către Bistriţa, întâi munteanca şi pe urmă flăcăul îşi făcură de trei ori semnul sfintei cruci, închinând fruntea spre lumină.

---

[23] Şa de lemn.
[24] Partea dindărăt a şeii.
[25] Floarea-paştelui, plantă erbacee a cărei floare are culoarea albă sau roz.

VIII

Într-o vreme, jidovul zise din urmă:

— Dumneata, nevastă, după cât văd eu, eşti pornită pe lungă cale.

Gheorghiţă rămase înainte. Vitoria îşi struni calul şi-l potrivi în laturea dreaptă a săniei. Întrebă, fără a privi pe negustor:

— De unde ştii dumneata asta? Ţi-a spus ceva domnu Iordan?

— Parcă era nevoie să-mi spuie? Vreau să zic că nu-i atât lungă calea, cât cotită. Să admitem că dumneata vrei să te duci la Dorna, ca să-ţi găseşti bărbatul. Asta nu-i mare lucru. Te sui într-o sanie, feciorul dumnitale ori un om mână caii şi te cară la Dorna. Acum, cât mai ţine omătul, drumurile-s uşoare. Ori, mai degrabă, te repezi până la Piatra, te sui în tren şi gata.

— Negustorul are dreptate, clătină din cap Gheorghiţă, privind înainte.

— De ce am dreptate? râse domnu David. N-am dreptate deloc. Să zicem că te duci cu sania. Peste trei zile dă un dezgheţ şi nu mai ai ce face cu dânsa. Dar poate ai a umbla pe margini de râpă, prin locuri unde au fost stâni. Cu sania nu poţi face nimic, — mai ales când or porni puhoaie. Cu calu, poţi trece. Vra sa zică, dumneata ai pornit cu gând să întârzii, să cauţi, să umbli cotind. Flăcăul văd că s-a bucurat de tren. În tren eşti olog, mut şi chior. Eu până la Dorna vreau să poposesc la hanuri, ori pe la oamenii de prin sate, să văd, s-aud. Nechifor Lipan poate nici n-a ajuns la Dorna.

Femeia asculta, gânditoare.

— Vra să zică, domnu Iordan ţi-a spus ce caut eu.

— Mi-a spus în scrisoare că este bună marfă de vânzare, că ai nevoie de parale, ca să-ţi găseşti bărbatul. Asară, la crâşmă, am auzit şi pe oameni grăind. Dar ei şuguiesc, ca oamenii. Ziceau că Nechifor e dezertor de la nevastă şi când îl vei prinde ai să-l vâri la închisoare. Vorbe. Când v-aţi strâns, neamurile lui ş-a dumnitale, ca să judecaţi cazul, cine a fost de părere s-aşteptaţi atâta?

— Oi, domnu David, oftă munteanca; noi n-avem neamuri aici la Măgura. Ne-am dus de la locurile noastre când eram tineri şi ne-am făcut aici aşezare. Fraţii lui Nechifor au umblat tot cu oile. Pe cât am oblicit, au ajuns într-o iarnă cu turmele până la Crâm. S-au aşezat acolo, la nişte imaşuri bogate, lângă Marea. Zice că să vie înapoi după vreo cincisprezece ani, numai cu asinii, şi pe samarele asinilor numai burdufuri de parale. Eu fraţi n-am avut; surorile mele au rămas departe încolo, după alţi munţi, şi nu m-am mai răspuns cu ele. Bătrânii noştri s-au prăpădit şi ei. Aşa că aicea trăim numai noi şi cu copiii noştri. Sfatul meu a fost mintea puţină câtă o am de la Dumnezeu. Am întârziat aşteptând. Ce era să fac?

— Aşa este, încuviinţă negustorul. Acuma dumneata ai ajuns să crezi că a pierit acolo.

— De ce?

— Pentru c-ai pornit după el. Altfel, cum ai aşteptat pân-acuma, puteai să aştepţi şi de-acu înainte.

— Şi asta-i adevărat. Dar eu n-am cugetat că s-ar putea să-l fi lovit hoţii pân-a nu ajunge acolo. Avea la el parale cum am şi eu acuma. Era îndrăzneţ şi umbla şi

noaptea. Eu am hotărât să nu umblu decât între răsăritul şi asfinţitul soarelui şi să mă alătur pe cât oi putea pe lângă oameni. Sunt pe lume destui răi, dar se află şi oameni de treabă. Astă-noapte a trimis Dumnezeu o dihanie, ca să-mi arate pe doi dintre cei răi. Cum v-am povestit la crâşmă, au năzuit doi hoţi la parale. Am înţeles că domnu Iordan e dintre cei de treabă, că n-a zvonit cătră nimeni că paralele sunt la părintele Dănilă.

— Hm! făcu Gheorghiţă râzând în sine.

— Ascultă, nevastă, reluă negustorul zâmbind şi închizând din ochiul drept. Cu ochiul deschis căta într-o parte şi arătătorul mânii drepte îl ţinea înălţat spre ochiul închis. Ascultă. Dumneata nu te încurca cu asemenea gânduri. Bărbatul dumnitale nu-i mort, nici pe cale, nici la Dorna.

Nevasta îşi înăbuşi un ţipăt uşor de bucurie.

— Ştii dumneata asta?

— Nu.

Ea îşi plecă fruntea.

— Nu pot şti, căci n-am fost cu dânsul. Dar, ca un om care stau să judec, zic aşa că toate cele de pe lumea asta au nume, glas şi semn. Aicea în stânga pe deal, se văd şapte case de bârne, şindrilite şi acoperite cu omăt. Şi prin şapte hogeaguri iese fum. Ele nu strigă, dar de spus, spun ceva. Mai întâi, spun un număr, şapte. Al doilea, spun că-i iarnă şi gospodarii stau la vetrele lor şi pregătesc mămăliga şi topitură. Dacă dintr-un hogeag n-ar ieşi fum, înţelesul ar fi altul. Vrasăzică toate pe lumea asta arată ceva. Ai auzit dumneata vreodată moarte de om să nu se afle şi leş să nu iasă la lumină? Se duc hultanii şi corbii ş-arată unde zace un trup lovit de bandiţi. Apa îl dă la mal dacă-i înecat. Dacă-i într-o fântână, vine vreme de secetă şi fac picioarele semn celui care se uită într-însa. Dacă-i îngropat, se duce lupul şi scurmă. Vra să zică toate vorbesc; aşa le-a rânduit Dumnezeu. Toate trec din gură în gură, ajung până unde trebuie şi se află. Fraţii lui Nechifor Lipan, cum ai spus, au ajuns la Crâm. E ca şi cum ar fi murit. A venit totuşi veste despre ei. De la soţul dumnitale n-a venit, pentru că el stă undeva şi ţine taină. Dac-ar fi pierit, nu se putea ascunde. Eu ţi-oi mai spune şi alta. Dumneata trebuie să crezi că trăieşte, ca să ai putere să-l cauţi.

Femeia clătină din cap şi-şi strânse buzele, cu uşor dispreţ.

— Dintre toate câte-mi spui, domnu negustor, eu înţeleg că vrei aşa să mă mângâi, ca un om cu inimă bună. Să ştii dumneata că eu am pornit după semne şi porunci. Mai ales dacă-i pierit cată să-l găsesc; căci, viu, se poate întoarce şi singur.

— Bine, zise negustorul şi tăcu, îndemnându-şi caii cu iuşca[26]. Când ajunseră la Bistriţa soarele bătea de la amiază şi streşinile din sat de la Tarcău ţârâiau, sticlind şiraguri de mărgele vii. Bistriţa însă avea pod verde de gheaţă. Treceau pe el sănii cu butuci, umblau oameni cumpănindu-şi topoarele. Numai în gura pârâului se afla o topliţă[27], unde bolborosea apa scânteind, ca un cuibar al soarelui.

---

[26] Bici scurt şi subţire; biciuşcă; lovitură dată cu un astfel de bici. *Iuşcă de femeie* = femeie şireată şi plină de temperament.

[27] Izvor, pârâiaş cu apă caldă; ochi de apă care nu îngheaţă iarna.

Pe malul celălalt poposiră, ca să-şi hodinească animalele. Vitoria şi feciorul mâncară lângă desagi. Domnu David îşi aduse aminte că avea treabă la un negustor. Dar acolo unde avea a se duce se vede că găsise alţi doi-trei negustori cu bărbile cărora îşi amestecase şi el ariciul lui roş, împletind între bărbi degetele. Aşa cugeta munteanca zâmbind, aşteptând şi păzindu-i marfa. Într-un târziu, domnu David se arătă foarte grăbit, făcând paşi mari cu cizmele-i grele prin omătul moale. Scoase traistele de orz de după gâtul cailor şi puse mâna pe bici.

— De-acu mergem, zise el. Am vorbit cu nişte jidani de-aice, cum e obiceiul nostru, despre toate câte sunt pe lumea asta Am aflat preţul cerealelor la Galaţi şi la Hamburg, şi la Pariz. La Dorna n-a fost nici unul în iarna asta. „Ce fel de oameni sunteţi voi, ca să nu vă duceţi nici unul la Dorna?" „Iaca aşa suntem noi, nişte oameni care nu ne-am dus la Dorna." „Bine, atuncea să vă deie Dumnezeu copii sănătoşi şi s-ajung să vă văd de-acu într-o sută de ani." Da' un pahar de vin bun mi-au dat, de ce să spun că nu mi-au dat? Cel mai bun vin se face aici, la gura Tarcăului, din stafide de la Constantinopol.

— Ai stat cam mult, domnule negustor; noi ne grăbim, răsări cu îndrăzneală Gheorghiţă.

— Aveţi vreme, până ce s-or topi toate omăturile şi s-or scurge toate gheţurile acestea. Înainte de a vorbi despre toate, am împrumutat halaturi şi mi-am făcut rugăciunea cuvenită. De-acu să mergem. Până la asfinţitul soarelui, ajungem la gura Bicazului. Acolo poposim la un creştin, om de treabă, îmi am eu oamenii mei. La jidovi mă duc să beau vin de stafide şi să-i întreb dacă nici ei n-au avut treabă la Dorna în iarna asta. Dacă n-au avut treabă nici ei, apoi atuncea am să-i sudui.

Au mers aşa în lungul Bistriţei la deal, încet, pe drum de moină. Munteanca vedea în tovarăşul lor „om trimes", căci le era de folos. Avea limbă ageră şi scociora prin toate părţile.

Popasul de sară l-au făcut la Bicaz, la han la Donea. Au îngrijit caii, le-au dat orz, au adus într-o odaie tărhatul şi-au stat de vorbă cu femeia de gazdă şi cu crâşmarul până într-un târziu. Nechifor Lipan era pentru ei obraz cunoscut.

— Era om vrednic şi fudul, zise Donea hangiul; nu se uita la parale, numai să aibă el toate după gustul lui. Nu l-am văzut de mult. Va fi având treabă undeva la câmp. Ori poate cunună şi botează în sat la el. Dar cum dă primăvara iar s-arată.

— De când nu l-aţi văzut? ispiti munteanca.

— Apoi cam de multişor, cam de astă-toamnă. Se ducea în sus; avea bun cal.

Domnu David făcu semn uşurel cu ochiul drept. Munteanca nu mai întrebă nimic.

— Dar de ce vă interesaţi? întrebă Donea.

— E dator nişte parale nevestei acesteia, zise domnu David.

— De ce nu-l căutaţi acasă la el, pe Tarcău în sus?

— Nu-i acasă; l-am căutat şi eu. Acu de la dânsul de acasă venim şi până la Călugăreni mergem tovărăşie.

— Apoi atuncea unde poate fi găsit? Dacă nu-i în munte, e la oile lui în baltă. La

Prut, ori la Jijia.

— Zice că s-ar fi oprit la Dorna astă-toamnă după ce-a trecut pe aici.

— Se poate; avea de neguţat acolo oi de la nişte ciobani. Dacă le-a găsit nutreţ pe loc, se poate să fi stat.

— Ştii ceva, ai auzit ceva?

— N-am auzit nimica.

Vitoria oftă şi-şi frecă domol ochii cu palmele, potrivindu-şi broboada.

A doua zi sâmbătă, au încălecat iar ş-au aşteptat pe negustor. Iarăşi întârzia. Nu-şi scoase sania în drum decât după ce începură a curge streşinile fulgerate de soare.

— De întârzierea asta chiar vă rog, prietinilor, să nu vă supăraţi, se apără el râzând. E din pricina tocmelilor noastre, a jidovilor, cu Dumnezeu. Azi e sâmbătă şi n-avem voie să umblăm pe drum. Numai dacă ne aflăm pe apă — putem merge mai departe, până unde se isprăveşte acea apă. Dacă eşti pe apă, n-ai încotro. Aşa că Dumnezeu ne-a îngăduit să ne aflăm călători pe apă. Văzând că trebuie să fiu numaidecât desară acasă la Călugăreni, am aşteptat să pornească a curge streşinile şi a se topi omătul. Cum a ajuns apa sub sanie, am putut porni. De-acuma tot pe apă merg până acasă.

Vitoria se cruci.

— De unde asemenea rânduială? Ai stat de vorbă cu Dumnezeul dumneavoastră?

— Eu nu; dar a stat de vorbă cu el un neam al meu de demult, pe care-l chema Moise. Astfel călătoresc eu pe apă până acasă ş-acolo îmi iese balabusta înainte cu braţele deschise. Apa rămâne afară, şi-n casă găsesc vin şi mâncare caldă. Aveţi să găzduiţi la mine, dacă nu vi-i cu supărare, aşa cum găzduia şi Nechifor Lipan.

— Pe cât înţeleg, ţi-a fost de multe ori oaspete.

— Mi-a fost. Are să deie Dumnezeu să-mi mai fie. După socotinţa mea, ai să te întorci cu dânsul.

Au umblat astfel vorbind; au lăsat în urmă şi popasul de amiază; şi pe urmă au prins a avea în coada ochiului stâng, necontenit, umbra albăstrie a Ceahlăului nins. Acuma acolo, în râpi sorite, scot botul din peşteri urşii, fornăiesc la soare şi strănută. În curând au să bată din aripi asupra molizilor bătrâni cucoşii sălbatici ş-au să se lase pe crengi, ca să ciugulească cucuruzi. Pâraiele au prins a suna altfel, cu zvon de clopoţei, şi sar pe trepte de stâncă şi ghiaţă — şi apar din ele arătări de-o clipă jucând, cu rochiţi şi horbote de spumă.

Munteanca simţea şi ea în nări, ca sălbătăciunile pădurilor, mireasmă de apă nouă. Era trudită după două zile de umblet călare şi c-o simţire de plăcere la gândul unui culcuş moale.

La Călugăreni, nu departe de Piatra Teiului, îşi avea aşezare, în dosul unei dugheniţi ş-a unei crâşme, domnu David. I-a ieşit înainte soţia, numai în carne albă şi-n bărbie revărsată, şi s-a bucurat c-un glas ca de cântec. Apoi s-a uitat cu ochi holbaţi la munteancă, văzând-o că scoate de după şa o puşcă scurtă hoţească.

Vitoria şi Gheorghiţă au intrat într-o odăiţă peste samă de caldă. Flăcăul s-a hrănit bine. Munteanca a stătut în picioare. A căutat o ulcică şi a băut apă cu sete, ca să stingă o arşiţă.

Pe ferestruică se vedea în amurg Piatra Teiului, singuratică, cu gluga de omăt în creştet.

— Soţul meu, se îndreptă ea către gazdă, mi-a spus odată povestea stâncii aceştia.

— Ştiu, încuviinţă domnu David, este o istorisire cum că diavolul ar fi rupt cândva, noaptea, piatra asta din vârful Ceahlăului ş-a adus-o până aicea în braţe, ca s-o lepede în curmezişul Bistriţei, să poprească apele şi să înece cuprinsul. Dar cum o ducea în zbor, l-a apucat cântarea cea din urmă a cucoşilor. A lepădat-o şi a fugit în pustie, în întuneric, ca să nu-l fulgere soarele. Dar acestea-s numai vorbe de-a oamenilor.

— Dacă se spune, trebuie să fie adevărat, se împotrivi Gheorghiţă.

— S-ar putea să fie adevărat, dar nu-i. Ori diavolul acela avea minte puţină. De ce nu s-a întors în altă noapte, să prăvale piatra cu piciorul în Bistriţa? Aşa, piatra stă aici de pe când nu erau oameni, nici diavoli; şi lui Nechifor Lipan, de câte ori poposea la mine şi se aşeza la fereastra asta, îi venea aşa un îndemn să se suie deasupra, să facă un semn cu securea împotriva demonului. Totdeauna mă sfădeam cu el şi nu-l lăsam. Striga că vrea să ieie ş-un cofăiel de vin cu dânsul, şi lăutarii. Cum auzeau de una ca asta, ţiganii fugeau şi se ascundeau după casă.

— Adevărat, era om cu harţag la chef, se învoi Vitoria. Mie mi-era drag când îl vedeam aşa, cu mare curaj. Nu-i putea sta nimeni împotrivă. Odată, venind noi de la Piatra, pe când eram grea cu Gheorghiţă acesta, ne-au ieşit înainte oameni mânjiţi pe obraz cu funingine. Au ridicat ciomegele asupra noastră şi au strigat să lepădăm paralele pe care le avem şi merindele pe care le purtăm. Se suiseră spre noi dintr-o râpă, la un corn de drum, pe înserat. Nechifor avea baltag. Numai şi-a lepădat din cap căciula, şi-a scuturat pletele ş-a înhăţat baltagul. Atâta a strigai: „Măi slăbănogilor, eu pe voi vă pălesc în numele tatălui şi vă prăvălesc cu piciorul în râpă”. Aceia au ferit pe după nişte ciritei[28] şi s-au dus. De hoţi nu se temea; avea stăpânire asupra lor. Doar dacă l-or fi pălit dintr-o lături, prietini, pe furiş.

Nevasta lui domnu David începu să deie din mâni şi să vorbească într-o limbă străină. Negustorul lămuri:

— Nevastă-mea spune că numai aşa a putut să-l doboare cineva. Altfel nu. Îi era drag şi ei domnu Nechifor.

Vitoria îşi lunecă ochii, c-un zâmbet subţire, asupra ovreicei. Femeia de gazdă mai spuse ceva.

— Zice că astă-toamnă, când a trecut spre Dorna, era singur şi n-avea nici un tovarăş. E adevărat că eu nu l-am văzut. Mă aflam cu marfă la târg.

Gazda vorbi iar.

— Zice, lămuri negustorul, că n-a stat decât puţin. A plecat la drum asupra

[28] Tufiş de copăcei.

nopţii.

Vitoria privea pe fereastră în întuneric şi cumpănea în sine acele vorbe.

— Zice că avea bani asupra lui şi l-a rugat să nu se ducă; dar el n-a ascultat-o şi s-a dus.

— Se poate, răspunse munteanca strâmbând şi apăsând din buze.

Gheorghiţă se lăsase pe pat lângă sobă şi adormise cu faţa în sus. Femeia de gazdă vorbi iar.

— Ce mai spune?

— Zice că flăcăul samănă cu tatu-său.

— Va fi sămănând.

După ce rămăsese singură, făcu semnul crucii, mărunt şi de multe ori, asupra uşilor şi asupra perinei unde avea să-şi plece capul. Apoi se lăsă pe un scăunaş cu trei picioare, îşi cuprinse genunchii cu palmele şi stătu aplecată, cu privirea-i de umbră aţintită în necunoscutul din nainte-i. Încerca să-l oprească pe Lipan şi să-i întoarcă spre ea obrazul, ca să i-l citească. El era însă tot mai în fund. Peste el se revărsau ape de primăvară.

Afară picurau streşini. Vântul de la sud şuşuia cu creşteri şi coborâri.

— Gheorghiţă, şopti ea asupra vedeniei, să-mi răspunzi dacă eşti cu alta.

Flăcăul se răsuci şi deschise ochii.

— Ai spus ceva, mămucă?

— N-am spus nimic, răspunse ea, cu ochii aţintiţi asupra geamului.

El o privi un timp şi închise dintr-o dată iarăşi pleoapele, furat de dulceaţa somnului.

Vitoria îl judeca pe Lipan. Avea ea să-i spuie multe; şi i le spunea, fără să mişte buzele şi limba. I le spunea dinlăuntru, cu bănuieli şi suferinţi vechi. Altădată îl împunsese cu vorbe adevărate pentru plăcerea pe care o avea el să-şi abată calul în preajma muierilor şi să poposească lângă ele. I-l pârâseră bacii cei bătrâni, care erau oameni cuminţi şi iertaţi de Dumnezeu. Acuma, dacă a pierit, îi rămăsese dator cu acele zâmbete şi cu acele ceasuri.

Se împlinesc nouă ani la Sfântu Gheorghe de când a sărit ca o gaie asupra lui, să-i vâre cângile în ochi şi sub bărbie. El o dădea încet la o parte cu braţul şi râdea. Ea s-a înverşunat mai tare, pomenindu-i de-o rea şi de-o slută de la gura Tarcăului. „Acolo-ţi faci popasurile şi-ţi cheltuieşti averea”, îl împungea ea cu vorbe îndesate, şi iar îşi răşchira cângile. Atuncea el întâi a lovit-o. Pe urmă a cuprins-o la piept ş-a strâns-o peste braţe. Ea a tăcut deodată, ca şi cum ar fi murit. I s-a lipit cu fruntea subsuoară. A aşteptat desmierdările ca o ticăloasă. Acu şapte ani a lovit-o pentru alta. Într-un an au fost ochi negri; într-altul nişe ochi albaştri de nemţoaică. Înţelegea ea într-o privinţă că, pentru un bărbat ca dânsul, acelea-s petreceri — cum bei un pahar de vin, ori cum rupi o creangă. Ea era deasupra tuturora; avea într-însa o putere ş-o taină, pe care Lipan nu era în stare să le dezlege. Venea la dânsa ca la apa cea bună.

Nu poate fi nici ovreică; nici unguroaică cu ochii verzi. El tot căzut undeva trebuie să fie.

Îl mai chemă o dată cu toată fiinţa, iertându-l pentru orice, şi Nechifor Lipan nu-i răspunse.

În dimineaţa de duminică încalecă trudită şi cu ochii cerniţi. Ascultă privind în altă parte felurite sfaturi ale negustorului. Răsări atentă numai la socoteli şi recomandări de parale.

— Asta-i bine, încuviinţă ea. Să-ţi plătesc pentru găzduire. Să-mi dai bani mărunţi de câteva mii, ca să-i am la îndemână. Nu vreau să se simtă ce am cu mine, ca să nu ispitesc pe nimeni. Dac-ar fi paralele mele, n-aş zice nimica. Mi le ia şi pace bună! Dar îs paralele lui.

— A cui?

Ea răspunse tot dinlăuntru, fără vorbe: „A lui Lipan; a mortului", dar răspunse numai pentru sine. Primi paralele mărunt, le legă într-un colţ de năframă şi bătu cu călcâiele în pântecele căluţului pag.

Au umblat până la Farcaşa pe soare.

Când au intrat în sat la Farcaşa, deodată s-a prăvălit de pe muntele cel mare un vânt rece, trăgând după dânsul nouri negri şi vârtejuri de ninsoare. Când au trecut prin dreptul bisericii, nu se vedea nici în cer, nici în pământ.

Vitoria a oprit calul, a descălecat. S-a închinat spre locaşul sfânt.

— Gheorghiţă, vorbi ea; asta-i poruncă să facem popas aici.

A descălecat şi feciorul. Au luat caii de căpăstru şi au căutat gazdă.

IX

Nu cunoşteau locul. Umblau aşa pe uliţa cea mare a satului, înălţând nasurile când spre dreapta, când spre stânga. Veneau asupra lor aripi cenuşii şi-i băteau peste ochi. Deodată vârtejul trecu şi luci soarele. Deasupra se făcu albastru. Înainte, ca şi cum li s-ar fi deschis o altă lume, uliţa cotea scurt, şi, pe un tăpşan, o adunare strânsă de oameni se frământa. Cei de la spate voiau să treacă peste cei dintâi. Vorbea cineva, cu glas tare, pe prispa casei. Adunarea se desfăcu, lăsând loc de trecere unui om mititel, negricios, cu capul mare. Părea să fie o persoană a stăpânirii. Purta căciulă ţuguiată de astrahan şi blană cu guler de vidră. Înălţând nasul, privi după vârtejul de ninsoare, care fugea către apus.

Alţi oameni veneau pe alt drum, spre aceeaşi răscruce. Doi jandarmi, cu puştile pe umăr umblau ceva mai înainte, împingând de umere pe doi pantalonari cam jerpeliţi. Purtau paltoane cu mânecile prea scurte. Nu păreau jigniţi de poziţia umilitoare în care se aflau.

Persoana cu căciula ţuguiată de astrahan şi cu guler de vidră luă o înfăţişare încruntată. Se opri şi lăsă pe jandarmi să-i aducă oarecum la picioare pe cei doi. El era pe tăpşan. Jandamiii se opriră ceva mai jos.

Vântul stătuse deplin. Soarele avea în el ceva copilăresc şi vesel. Nimene dintre cei de faţă nu se mira de vârtej. Toţi, ca şi Vitoria şi ca şi Gheorghiţă, se mirau de cei doi străini.

— Ce-or fi făptuit? întrebă femeia cu grijă pe unul dintre munteni.

— Nu ştiu; are să-i judece şi avem să vedem.

— Dar cine-i boierul acesta mititel şi ţanţoş?

— Om mare. Domnu subprefect.

— Îl văd c-o adunare după dânsul.

— Este; a hotărât adunare acasă la primarele, ca să spuie oamenilor porunci de la stăpânire. Are să fie alegere de deputat la Piatra.

Vitoria nu ştia de acestea. O interesau şi mai mult cei doi jerpeliţi. Sprijinindu-se de şa, se ridică în vârful degetelor, ca să vadă mai bine.

Domnul subprefect întrebă supărat. Vorbea tare şi repezit:

— Ce-i cu indivizii aceştia?

Unul din jandarmi lămuri. I-a u găsit la crâşmă, între oameni, c-o jucărie: o muşama cu culori şi numere. O întind pe masă şi îndeamnă pe săteni să puie parale şi să zvârlă zaruri. Dacă se potrivesc numerele, plătesc; dacă nu se potrivesc numerele, pun mâna pe paralele oamenilor şi le vâră în buzunar.

— Aha! De-aceştia îmi sunteţi voi? se holbă la ei domnu subprefect.

— Domnub subprefect, se apără unul din ei cu grăbire, dând din mâni. Era cel mai nalt. Celălalt îl privea mai de jos, cu umilinţă. Domnule subprefect, vă rog să binevoiţi a mă asculta, ca să vedeţi că în toată în lumea chestia aceasta nu este nimic neonest. E un joc de noroc, domnule subprefect. Eu vă cunosc pe dumneavoastră, domnule subprefect. Dumneavoastră sunteţi domnul subprefect Anastase Balmez. Vă ştiu om just. Veţi conveni că putem câştiga, dar putem şi pierde. Într-adevăr,

câteodată pierdem, cum s-a întâmplat la Hangu. E o afacere ca oricare alta.

— Cum? Aţi fost şi la Hangu? se miră subţire domnu subprefect Balmez, împungând în sus cu căciula. Eu adun oamenii pentru interesele lor, şi voi veniţi pe de laturi şi-i înşelaţi cu minciunile voastre?

— Vai de mine, domnule subprefect, se poate una ca asta? Noi nu înşelăm pe nimeni. Avem de-a face cu oameni în toată firea. Le explicăm ce este şi nu le pretindem numaidecât să ponteze. Unora le place şi pontează. Putem noi să-i împiedicăm?

— Las' că vă ştiu eu. Ia să-mi spuneţi întâi cum e jucăria aceea a voastră.

— E cu zaruri, domnule subprefect, şi cu numere câştigătoare. Un om, care are plăcere, pontează un leu. Dacă câştigă, îi plătesc şapte.

— Într-adevăr, afacere bună. Ia să ridice în sus mâna cei care au câştigat. Văd că nu ridică nimeni mâna. Acuma vă rog să binevoiţi, cum spune negustorul acesta, să ridicaţi mâna cei care aţi păgubit. Aşa de mulţi păgubaşi? După cât văd, aţi păgubit toţi.

Oamenii râdeau, agitând braţele. Pentru paralele lor pierdute, aveau cel puţin petrecere. Persoana stăpânirii luă o înfăţişate mai severă.

— Să faceţi bine dumneavoastră, cinstiţilor negustori de parale, să-mi arătaţi actele. Cine sunteţi? De unde sunteţi?

Unul dintre jandarmi raportă respectuos:

— Trăiţi, domnule subprefect, i-am cercetat în privinţa asta. N-au nici un act.

— Suntem de la Galaţi. Pe mine mă cheamă Spiru Gheorghiu. Pe tovarăşul meu Iancu Neculau.

— A, sunteţi de la Galaţi. Atunci cunoaşteţi pe munteni, din port, când coboară la dumneavoastră cu plutele. Vi s-a făcut dor de ei şi aţi venit să-i căutaţi aici. Să-mi arătaţi autorizaţia pentru jocuri de noroc.

— N-avem.

— Atunci, răcni subprefectul crescând dintr-o dată, să mi-i duceţi din post în post până la reşedinţă. Dar mai întâi să lepădaţi aicea banii pe caie i-aţi sfeterisit de la oameni. Îi puneţi cu proces-verbal în mâna primarului.

— Ce să facă cu ei primarele? întrebă cineva.

— Să-i împartă la păgubaşi.

— D-apoi se mai ştie care a păgubit şi cât a păgubit?

Oamenii iar porniră veselie. Petrecea şi Vitoria. Ar fi vrut să încerce şi ea; să puie unu şi să câştige şapte. Vedea ea bine că şi lui Gheorghiţă îi părea rău că-i duc aşa între puşti pe cei doi de la Galaţi.

Cu privire la întrebuinţarea banilor, oamenii se împărţeau în tabere. Unii îi cereau pentru o bute de vin, alţii pentru sfânta biserică. Subprefectul ieşi în drum, asupra Vitoriei şi a lui Gheorghiţă. Deşi era un bărbat nu tocmai mare, munteanca se sfii de căutătura lui. Uitase chiar să i se ferească din drum.

— Dar cu dumneavoastră ce-i? o întrebă pe dânsa.

— Nici eu n-am hârtii, răspunse ea cu îndoială.

— Ce hârtii? Ce hârtii? N-avem nevoie de nici o hârtie. Nu văd eu că eşti o

nevastă de oier de pe Tarcău?

— Adevărat este, răspunse Vitoria zâmbind.

— Şi flăcăul ista ţi-i fecior?

— Mi-i fecior.

— Nu sta; încalică şi du-te acasă, că te-aşteaptă bărbatul.

— Nu mă duc acasă, domnule, mă duc la Dorna.

— Foarte bine. Te-ai fi ducând după datorii pe marfă. Vine primăvara şi aveţi nevoie de bani. Du-te sănătoasă.

Munteanca socoti că trebuie să deie o lămurite.

— Eu sunt nevasta lui Nechifor Lipan.

Subprefectul dădu din umeri. Nu cunoştea Nici dintre oamenii buluciţi care ascultau nu se afla cineva care să deie semn că ar fi cunoscând pe Nechifor. Deci era departe şi se simţi străină. Cel puţin avea un folos: părerea bărbătuşului aceluia, că s-ar fi ducând după bani. Asta-i bine s-o spuie tuturora de-acum înainte; ca să nu se ademenească cineva dintre oamenii răi, bănuind altfel.

— Îmi place de domnia ta, zise ea zâmbind iar, cum le despici şi le pătrunzi toate.

— Apoi eu de-o viaţă trăiesc între munteni, mărturisi cu plăcere Anastase Balmez. Îi cunosc cum îmi cunosc nevasta.

Vitoria vedea pe unii din dosul subprefectului râzând pe sub mustaţă. După ce trecu el, fudul, auzi şoape şi râse şi ea.

— Dacă-i vorba pe-aceea, atuncea nu ne cunoaşte chiar aşa de bine.

De la munte veni iar furtună, cu mai mare repeziciune, ţesând fulgi mari şi moi. Oamenii se risipiră chiuind. Vitoria nimeri cu caii sub cel întăi adăpost, o şandrama afumată, aşteptând să treacă ş-acest val. Dar de data asta valul nu trecea. Soarele păreacă lunecase pe alt tărâm. Bătea ninsoarea, într-un fel de amurg cenuşiu.

— Credeam c-om putea merge bine înainte, zise Gheorghiţă. Acu trebuie să căutăm gazdă.

— Om căuta ş-om găsi, vorbi cu linişte femeia. Eu tot am nădejde să văd lumina. Nu ştii că Dochia îşi scutură cojoacele şi după aceea le întinde la soare?

— Care Dochie? întrebă un glas răstit.

Un om în cojoc lung, cu miţele atârnând, intră din viscol la adăpost. Cu mâni negre şi ciolănoase îşi smulse din cap căciula ş-o scutură de apă. Era un bătrân cărunt, cu sprâncenele aspre. Pufnea pe nas. Femeia îl cunoscu numaidecât că-i băut.

— Care Dochie? se supără el iarăşi lăsându-se puţin din mijloc ş-apoi tresărind în sus.

— Baba Dochia... rânji Gheorghiţă.

— Care babă Dochia? Cea de pe munte, ori cea din casă?

Vitoria se amestecă:

— Să nu te superi, moşule. Noi pe baba dumitale n-am văzut-o, nici n-ocunoaştem.

— Dochia o cheamă.

— Să fie sănătoasă.

— Să fie. Dar voi ce căutaţi aici? Aţi intrat aşa cu caii; nu vă pasă. Ce fel de vorbă? Nici nu mă întrebaţi pe mine, nici nu strigaţi la babă să iasă.

— Nu te supăra. Ne-om duce. Suntem oameni străini.

— E-he! Nu merge aşa, femeie. Vii de la Tarcău şi te duci la Dorna şi nici măcar nu ţi-s caii în bună rânduială. Ba mă supăr. Trebuia să baţi la uşă şi să strigi la babă să-ţi deie drumu. Să deschidă grajdul pentru cai şi să le puie fân sub bot. Să v-aduceţi în casă buclucurile şi să vă hodiniţi. Să vă dau o bucată de pâine uscată ş-un pahar de apă. Atâta am, atâta vă dau, dar să nu-mi faceţi mie ruşine să staţi sub păretele meu. Şi caii să-i potcoviţi din nou. Eu îs fierar şi potcovar; iar potcoavele nu le pot bate decât mâni dimineaţă. Astăzi e sfânta duminică. Am fost la biserică; pe urmă am făcut oleacă de popas la crâşmă. Unde-i baba? Măi babă Dochie!

Începu a bace în uşă.

— Dacă-s supărat, îs supărat, ce-mi puteţi face?

Ieşi baba Dochia în prag, cu catrinţă şi cu cămaşă înfloritâ.

— De ce baţi în uşă moşnege?

— Ca să deschizi.

— D-apoi îi închisă uşa asta vreodată? împinge şi intră. Văd c-aduci lume străină.

— Aduc. Poate-ţi pare rău?

— De ce să-mi pară rău? îi poftesc cu dragă inimă să poposească la noi.

— Mâni dimineaţă am să le bat potcoave la cai.

— Le-i bate, da'acuma vârâ oamenii înăuntru. Nu-i mai ţine afară. Împinge poarta şi du caii în grajd. Până ce le-i aduce tărhatul în casă, eu am şi pus de mămăligă.

— Aşa am să fac; dar să ştii că-s supărat.

Vitoria îi făcu faţă cu glas plăcut.

— Moşule, cum te cheamă?

— Pricop.

— Moş Pricop, oricât de supărat vei fi fiind, eu tot am să-ţi spun că baba dumitale a fost frumoasă femeie în tinereţele ei.

— Adevărat, frumoasă; dar a făcut multe răutăţi. De-aceea-s supărat eu ş-acuma şi nu mi-a mai trecut. Să nu cumva să îndrăzniţi să spuneţi altfel decât cum vreau eu. Să staţi, să mâncaţi şi să beţi cu mine şi cu baba. Mâni dimineaţă vă potcovesc caii.

De ce-i va fi venit în minte femeii lui Lipan, cât îşi aşezau buclucurile în casă, în preajma focului din hoarnă, să-l întrebe anume lucru pe fierar?

Îşi lepădase cojocul şi-i silise să se desparte şi ei de straiele groase. îi aşezase pe scăunaşe în preajma focului şi le turna rachiu în păhărele verzi.

— Moş Pricop, dumneata n-ai mai potcovit cumva cai din părţile Tarcăului?

— Ba am potcovit.

— Nu s-a oprii cumva la covălia dumitale, astă-toamnă, un om cu un cal negru

ţintat în frunte?

— Ba s-a oprit.

— Şi-ţi aduci aminte cum era îmbrăcat acela om?

— Îmi aduc aminte. Purta căciulă brumărie. Avea cojoc în clinuri, de miel negru, scurt până la genunchi, şi era încălţat cu botfori.

— Acela moş Pricop, a fost soţul meu.

— Hm! făcu moş Pricop; dacă-i soţul dumitale, apoi n-am ce zice, vrednic român. Numai nu-mi plăcea că se ducea la drum asupra nopţii. Eu aş fi avut plăcere să cinstesc cu dânsul ca şi cu dumneavoastră. Eu cu oamenii din sat de la mine nu cinstesc; dar cu oamenii străini îmi place, că ei îs călători, au necazuri şi-i bine să le stai înainte cu pahar dulce şi vorbă bună. Dar omul acela zicea că se duce noaptea; că se bucură să umble pe lună. De oamenii răi spunea că nu-i pasă; are pentru dânşii pistoale încărcate în desagi. S-adus şi într-o vreme a prins a cânta din solz, ca să nu-i fie urât.

— El a fost într-adevăr, şopti munteanca, şi lepădă o picătură din păhăruţ înainte de a bea rachiul.

X

Locuitorii aceştia de sub brad sunt nişte făpturi de mirare. Iuţi şi nestatornici ca apele, ca vremea; răbdători în suferinţi ca şi-n ierni cumplite, fără griji în bucurii ca şi-n arşiţele lor de cuptor, plăcându-le dragostea şi beţia şi datinile lor de la începutul lumii, ferindu-se de alte neamuri şi de oamenii de la câmpie şi venind la bârlogul lor ca fiara de codru — mai cu samă stau ei în faţa soarelui c-o inimă ca din el ruptă: cel mai adesea se desmiardă şi luceşte — de cântec de prietinie. Aşa era şi acel Nechifor Lipan care acuma lipsea. Aşa au întâmpinat-o în drumul ei pe Vitoria şi alţii, nu numai moş Pricop. La Borca a căzut într-o cumătrie. Le-au ieşit în cale oamenii, au apucat de căpestie caii şi i-au abătut într-o ogradă. Erau aprinşi la obraz şi aveau plăcere să cinstească pe drumeţi şi să-i ospăteze. Vitoria a trebuit să se supuie, să descarce, să intre la lehuză şi să-i puie rodin[29] sub pernă un coştei de bucăţele de zahăr şi pe fruntea creştinului celui nou o hârtie de douăzeci de lei.

S-a închinat cu paharul de băutură către nănaşi, a sărutat mâna preotului, ş-a arătat tuturor celor care veneau s-o asculte că are greu năcaz c-o datorie de bani de la Dorna pe care de atâta vreme o urmăreşte şi n-o mai poate împlini. Îşi cheltuieşte şi paralele de nafură ca să răzbată pe vremea asta de iarnă. Nici până la Broşteni nu ştie cum a ajunge. Noroc că are acolo nişte cunoscuţi de la care a putea împrumuta ceva, ca să răzbească până unde are asemenea interes.

Mult se minuna preotul de aşa fiinţi fără inimă şi fără omenie:

— Ne pare rău când spunem, dar ce să facem? Trebuie să spunem şi să mărturisim că sunt între noi muntenii şi oameni dintre aceştia crânceni, care-ţi calcă dreptul tău, care-ţi iau banul şi nu-ţi mai dau înapoi nimica. Apucători ca lupii — aşa-s unii dintre ai noştri, ofta sfinţia sa. Pe aceia Dumnezeu i-a blăstămat să fie răi, să prade aşa cu uneltiri blajine, ori să iasă cu toporul la drumul cel mare să pălească pe gospodar în frunte şi să-i răpească avutul. Muntenii, râdea sfinţia sa sunt ori aşa ca noi, cu bucurie şi cu cântece, aceştia toţi avem s-avem intrare la rai — ori duşmani căpcăuni — ş-aceştia puţini câţi sunt, au să se ieie de mână ş-au să se ducă în iad la Caraoţchi. Pe dinafară, cerând intrare ba colo, ba dincolo, nu se poate! La noi nu sunt oameni de mijloc.

— Aşa am păţit eu, cu oamenii care au să se ducă la iad, se văita Vitoria veselindu-se în sine de viclenia ei.

La Cruci a dat de nuntă.

Fugeau săniile cu nuntaşii pe ghiaţa Bistriţei. Mireasa şi druştele cu capetele înflorite; nevestele numai în catrinţi şi bondiţi. Bărbaţii împuşcau cu pistoalele asupra brazilor, ca să sperie şi s-alunge mai degrabă iarna. Cum au văzut oameni străini pe drumul de sus, vorniceii au pus pinteni şi le-au ieşit înainte cu năfrămile de la urechile cailor fâlfâind. Au întins plosca ş-au ridicat pistoalele. Ori beau în cinstea feciorului de împăraţi a slăvitei doamne mirese, ori îi omoară acolo pe loc.

Nunta s-a abătut către drum. Vitoria a primit plosca şi a făcut frumoasă urare miresei. Arăta veselă faţă şi limbă ascuţită, deşi s-ar fi cuvenit să fie scârbită, căci se

[29] Dar adus femeii care a născut.

ducea la răi datornici, la Dorna.

— Eu îs de loc de la Tarcău, mai spunea ea şi sunt nevasta unuia Nechifor Lipan, care a trecut şi el câteodată pe aici şi a închinat poate şi el, ca mine, un pahar la nunţile dumneavoastră, în drumul meu eu întâi am dat peste un botez; şi s-ar fi cuvenit să văd întâi nunta şi pe urmă botezul; dar câteodată se întâmplă să fie şi altfel. Nu-i nimic nici atuncea, fiind tot de la Dumnezeu. Şi mai am o mirare: că, după rânduielile cele nouă ieşite de la stăpânire şi bătute cu darabana şi spuse de crainic şi la noi în sat, călindarul s-a schimbat. Toţi ne-am trezit mai bătrâni cu treisprezece zile — numărând zilele, sărbătorile şi posturile după moda papistaşilor. Acu ar fi să fim în post, iar dumneavoastră faceţi nuntă, ca şi cum ar fi fost câşlegi.

— He-hei! au răcnit nunii suindu-se în picioare în sănii; dumneata nevastă de la Tarcău, nu ştii pesemne că noi nu ne dăm şi vrem să fim mai tineri cu treisprezece nopţi, şi noi ţinem cu călindarul cel vechi de la începutul lumii pe carele Domnul Dumnezeu l-a dat lui Adam. Noi nu vrem altfel şi facem pe popa nostru cu de-a sila să se ţie de lege. El săracu, zice cum zicem noi, iar altora de prin alte părţi de lume, dacă le place să ţie cu nemţii ori cu jidovii, n-avem ce le face. Al lor are să fie, pe ceea lume, focul cel nestins.

— N-aveţi grijă, a răspuns munteanca că şi cei de la Tarcău îs cu legea veche. Mie numai să-mi spuneţi, dacă puteţi, cine-aţi văzut pe un om de la noi călare pe un cal negru ţintat în frunte şi-n cap cu căciulă brumărie.

Nu s-a aflat nimene dintre nuntaşi să răspundă că ar fi văzut asemenea om. Numai între femei s-a ales una care parcă îşi aducea aminte; dar îndată a uitat ş-aceea. Nunta a pornit înainte şi iar s-a lăsat pe ghiaţa Bistriţei, cu chiote sălbatice.

În pasul domol al calului, Vitoria cugeta cu privirile posomorâte, îşi lămurea gândurile, în puţine cuvinte, şi cătră Gheorghiţă. Nu putea spune că-i supărată de asemenea întârzieri. Mai bine să se amestece aşa, cu voia altora printre lume, ca să poată mai bine băga di samă şi iscodi. Din aceste învăţa şi cum să se ferească de adunări, când va trebui. Bine este să fie la vedere cu prieteni, decât într-un ascunziş, cu nişte duşmani necunoscuţi. Când îs mulţi, ei te bagă mai puţin în samă şi tu poţi mai bine cerceta. Când îs mulţi, te poţi socoti singur, cu năcazul tău; dar când îs puţini, împung şi te coasă cu ochii.

Gheorghiţă nu înţelegea tocmai bine; dar i se părea că aşa trebuie să fie.

Pare că Nechifor a umblat pe acest drum, cu pace.

— Poate nu ne-a opri nici pe noi nimica rău, ş-om ajunge cu bine la locul oilor. Să vedem ce fel de ţară-i Dorna şi ce fel de munte Rarăul.

Au mers într-adevăr bine, cu popasuri potrivite. Cum s-au apropiat de ţara Dornelor, Vitoria a înălţat nasul şi a simţit în nări ca o mireasmă. Nu era nimic decât un vânt subţire şi călduţ de la asfinţit, care urma să topească domol omăturile. Ea nu simţea nimic din afară; o mistuia o arşiţă dinlăuntru şi o înăbuşea. Avea credinţă că aici avea să se aleagă o rânduială nouă a vieţii ei.

Dornele-s numai pâraie, numai munţişori cu brazi, numai tăpşanuri şi aşezări de sate. Câte neamuri, atâtea Dorne. Neamuri de oameni frumoşi şi curaţi, îi plăceau

Vitoriei. Îi privea în treacăt cum petrec la crâşmă şi cum joacă cu mare aprindere şi patimă, parcă în puţine ceasuri avea să fie sfârşitul lumii. Aici, în Dorna asta, n-a fost iarmaroc şi vânzare de oi; n-a fost nici înŞarul Dornei; nici în Dorna Cândienilor, după cât se ştie de toată lumea care-i faţă şi petrece, a fost mare iarmaroc şi s-au vândut multe oi astă toamnă în Vatra Dornei.

Vitoria pleacă fruntea şi priveşte trudită în juru-i. Hai să meargă să-şi caute datornicii în Vatra Dornei.

— Hai, Gheorghiţă, îmbucă ceva de-a călare, căci nu se cade să întârziem. Om da orz cailor când om ajunge. Eu de ieri nu mai am linişte şi somn. Nu-mi mai trebuie mâncare, nu-mi mai trebuie apă. Am ajuns ca la un scaun de judecată a lui Dumnezeu, unde trebuie să îngenunchez.

Cum au purces spre Vatra Dornei, au intrat într-o strălucire de soare de la amiază. Era un drum de dezgheţ şi prindeau a curge pâraie de sub omăt. Pe alocuri, pe zăpezile bătucite, paşii cailor sunau ca pe pod. Iarna se risipea spre toate văile, clipind, şi aburea şi spre soare.

Un om înalt şi deşirat, cu cojocelul pe-un umăr, cu ciubote de iuft şi c-un toiegel cu care se juca din când în când scriind omătul, li se ţinea de câtăva vreme în preajmă. Mergea şi el în pasul cailor. Grăbi într-o vreme şi se ţinu în dreptul femeii.

O întrebă dincotro vine şi mai ales unde are de gând să poposească.

— Vin de departe, om bun, şi nu mă opresc decât la Vatra Dornei.

— Ai vreo treabă?

— Am, cu nişte datornici.

— Da’ pe mine nu vrei să mă-ntrebi unde mă duc şi ce caut?

— Dacă pofteşti, pot să te-ntreb.

Omul era vesel; a rânjit pe sub mustaţă şi s-a desfăşurat cade pe-un mosor spre urechea Vitoriei, şoptindu-i ceva ca să n-audă flăcăul. Muntanca a bătut în grumazul calului cu capătul frâului şi a trecut repede înainte, cu obrazul întors spre Gheorghiţă şi lepădându-i o poruncă:

— Trage baltagul şi păleşte-l.

De glasul ei uscat şi otrăvit, atât feciorul, cât şi străinul s-au spăimântat. Gheorghiţă a pus mâna pe baltag; omul a sărit şanţul ş-a apucat-o pe o potecă şi pe sub o râpă. Râdea el singur şi se minuna de asemenea arătare. „Femeia asta trebuie să fie de pe altă lume; cele de la noi sunt mai prietenoase; taie cu vorba, nu cu baltagul”. Adevărat era că nevasta lui Lipan se socotea ea singură intrată în altă lume. Privea pieziş şi cu ură pe om cum se duce. După aceea îşi grăbi calul în trap.

Într-un timp, fără să-i fi arătat nimene anume, cunoscu, numai după spuse, în răsărit, Pietrele Doamnei şi Rarăul. Dintr-acele singurătăţi îngheţate au venit către Nechifor Lipan ciobani cu oile.

Intrară în Vatra Dornei. Vitoria întrebă pe-un negustor care scosese la soare marfă de piele şi fier în care parte se află uliţa iarmarocului. Negustorul făcu semn, tăind cu mâna spre dreapta. Femeia îşi purtă calul într-acolo, cu ochii întunecoşi aţintiţi.

Astfel au aflat un han şi au poposit. Şi-au închis tărhatul într-o chilie şi n-au aşteptat nici prânz, nici hodină. S-au dus, după sfatul hangiului, la o cancelarie, unde au găsit un slujbaş cu şapcă. După vorbă, se părea a fi neamţ.

— Poftesc, a salutat el cu mâna la şapcă, cu ce pot să fiu la serviciul dumneavoastră?

— Te-am ruga, domnule, a răspuns munteanca cu ochii tulburi şi cu inima bătând, să cauţi dumneata într-o condică a dumnitale şi să-mi spui despre nişte vânzări de oi care s-au făcut astă-toamnă.

— Se poate; asta nu costă parale multe.

— Om da cât trebuie. Negustorul care m-a îndreptat la dumneata zice că să-ţi dau de-un crighel[30] de bere.

— Dac-a spus el aşa, bine. Întâi să caut. În ce lună?

— În luna noiembrie.

— Da. Este. În luna noiembrie, duminica întâia, Gheorghe Adamachi şi Vasile Ursachi au vândut oi trei sute lui Nechifor Lipan.

Vitoria a dat un strigăt:

— Asta este!

Gâfâia pripit, privind cu ochii mari pe neamţ.

— Poftesc, mă rog, ce este? a întrebat el cu grijă.

— Nu-i nimica. Acest Nechifor Lipan este soţul meu.

— Tare bine: asta nu-i lucru de spaimă. Nu, mă rog, nu-mi datoreşti nimica, adăugi el ferind cu mâna într-o parte bancnota. Eu am băut atunci aldămaş — şi gata. Asta a fost cea mai mare vânzare de la noi. Bărbatul dumitale s-a înfăţişat, a bătut palma, a scos ş-a numărat paralele ş-a cerut adeverinţă. S-au mai înfăţişat cumpărători: dar nu mai erau oi. Au venit doi gospodari de treabă şi necăjiţi şi l-au rugat să le lese lor măcar o parte din oi. El i-a cinstit şi pe dânşii ş-a răspuns că le-a da şi lor o parte. Au făcut învoială pentru o sută de capete. I-au dat puţintel câştig — omul dumitale s-a arătat galant. Mi-a plăcut: ş-am rămas cu dânsul prietin. Poftesc, mă rog, de ce plângi dumneata?

Vitoria căzuse pe o lădiţă, cu fruntea în palme, şi suspina.

— Te rog, zise bătrânul, fii dumneata bună şi stai pe-un scaun. Ea se împotrivea să se scoale din locul ei de umilinţă.

— Spune, mă rog, ce este?

Ea-i spuse îndată ce este. Îşi ştergea ochii cu mânecile sumăieşului şi grăia pripit.

— După acea cumpărătură de oi, Lipan nu s-a mai întors acasă, nici n-a mai dat semn de viaţă.

— Nu se poate.

— Ba se poate. De aceea am venit până aici, să-i caut urma.

— Asta este un lucru pe care eu nici într-un chip nu pot să-l pricep. Am fost şi eu de faţă. Au despărţit o sută de oi. Cu oamenii lui Gheorghe Adamachi şi Vasile

[30] Halbă.

Ursachi, cu cânii şi cu măgarii, le-au pornit la vale, ca să le ducă la un iernatic. Când abia se mai zărea colbul oilor tocmai în fund, au încălecat ş-au pornit şi ei.

— Cine?

— Prietinul meu Lipan şi cu ceilalţi doi munteni de care am pomenit.

— Care munteni? cine? de unde?

— Iaca asta nu ştiu. A fost o daravelă între ei. Se vede că se cunoşteau. Le-au cântat lăutarii, au băut, s-au îmbrăţişat: după aceea s-au dus după oi. I-am spus: servus şi la revedere! Adevărat că, de atunci, nici eu nu l-am mai întâlnit.

Bătrânul îşi mângâie c-un deget mustăcioara tuşinată, îşi trecu dosul palmei pe bărbia rasă cu îngrijire şi-şi ridică ochii în bagdadie, căutând un răspuns la nedumerirea lui. În bagdadie nu era decât lampa, cu ţilindrul afumat.

— Asta-i tare curios! zise el, scuturând din cap. Acasă n-a venit?

Vitoria înălţă din umeri, jignită de întrebare.

— Poate-i la iernat cu oile.

— De ce nu mi-a trimis răvaş? De ce nu mi-a venit nici un fel de ştire? strigă cu năduf munteanca.

— Eu de unde pot şti? Eu nu sunt vinovat cu nimica, zise neamţul ridicându-şi în laturi palmele. Eu cred aşa că, dacă nu i s-a întâmplat ceva neplăcut, se întoarce el singur acasă.

Vitoria holbă ochi răi.

— Eu nu înţeleg ce vrei să spui dumneata.

— Dacă nu i s-a întâmplat ceva neplăcut, repetă mai încet bătrânul.

Gheorghiţă pricepea ce vrea să spuie slujbaşul. I se părea că maică-sa nu pricepe. Nu îndrăznea să se amestece şi să lămurească. Dar deodată, privind pieziş la ochii ei, avu înţelegerea că ea de mult bănuieşte toate. Nu numai bănuieşte, ci ştie tot. De aceea se şi află ei aici, la Vatra Dornei.

— Acuma ce-i de făcut? întrebă cu un fel de umilinţă slujbaşul.

Cu mânile apăsându-şi tâmplele, Vitoria se cumpănea încet într-o parte şi-n alta. Închisese ochii. Apoi îi deschise şi privi în juru-i. Cu mirare, bătrânul o văzu zâmbind. Nu înţelegea ce gând are.

— De-acu mă duc, îi lămuri ea, pe drumul acelor oi. Zici că s-au dus tot la vale?

— Da, mă rog.

— Tot la vale, înspre un loc de iernat?

— Da, mă rog. Pe cât i-am înţeles, au apucat drumul pe Neagra.

— Cred că m-a ajuta Dumnezeu şi mi-a da miros, să le-adulmec din urmă în urmă.

— Da, mă rog, hm! făcu bătrânelul rămânând singur, ca să se minuneze şi mai mult de asemenea muiere ciudată.

XI

Cum a făcut nevasta lui Lipan calea întoarsă, vremea s-a zbârlit. S-a răsucit vântul şi a prins a bate de cătră miezul-nopţii. Dezgheţurile au stat. Lumina a slăbit în dosul pâclelor. Cu această suflare rece în spate şi pe sub fuga aceasta de nouri subţiri, cei doi călători au umblat în tăcere ca printr-o ţară nouă. Abia o văzuseră în ajun şi acuma n-o mai cunoşteau.

Caii bocăneau cu potcoavele lui moş Pricop prin gloduri îngheţate şi grunzuri. Drumurile şi potecile erau pustii. Ferestrele crâşmelor degeaba arătau covrigei uscaţi în gâturi de sticlă cu băuturi colorate. Aveau un aer de părăsire şi dezolare. Asta însă pentru puţină vreme, căci biruinţa deplină a soarelui nu putea să întârzie.

Toate stăteau ca-ntr-o aşteptare. Când vor porni iar la vale puhoaiele, trebuiau să ducă o veste nouă. Aşa dezlega Vitoria înţelesul acestor înfăţişări schimbate.

La marginea celei din urmă Dorne, cum intrau, era crâşmă, după rânduială. Au descălecat ş-au lăsat caii unul lângă altul, fără să-i lege, fără să le deie grăunţe.

S-a ridicat de după gratiile tejghelei o femeie, care se silea să oprească, cu palma, căscaturi somnoroase. Vitoria a poftit o garafă de vin ş-a cerut şi al treilea pahar. Crâşmăriţa a aşezat la rând şi al treilea pahar. Au vorbit puţine lucruri despre vreme, despre nutreţul vitelor. Deşi somnoroasă, fiind femeie şi crâşmăriţă pe deasupra, gazda n-a lipsit să-şi puie întrebările cunoscute.

— Da’ dumneavoastră de unde veniţi?

— Venim din Vatra Dornei.

— Şi unde vă duceţi?

— Ne ducem încolo, la vale.

Vitoria a stătut puţintel la îndoială. Pe urmă a mărturisit:

— Mă duc după un datornic.

— Aşa?

— Da. Este o pricină cu nişte oi, care au trecut la iernat astă-toamnă, cătră Sfinţii Arhangheli.

— Aha! a făcut femeia cu nepăsare.

— Pe-aici pe la dumneata n-or fi făcut cumva popas?

— Or fi făcut.

— Pricina mea e pentru un cârd de trei sute. Şi stăpâni erau trei, călări — unul pe-un cal negru.

— De asta nu-mi aduc aminte. Poate-or fi trecut când eram eu dusă de-acasă, la o fată care am măritat-o în fundul Şarului.

— Dar bărbatul dumitale nu-i aici? Poate va fi stiind el.

— Nu; că acuma-i duse el acolo. Pentr-un pahar de vin s-au spus destule vorbe, încheie cu acrime crâşmăriţa.

Pe când încălecau, Vitoria a făcut o observaţie cu glas destul de tare, ca s-o audă dinlăuntru gazda.

— Se vede că aici nu-i loc de popas.

— Dar de ce-i? a dat răspuns ascuţit crâşmăriţa, grăbindu-se să scoată afară

numai capul.

— Pe-aicea te uiţi şi treci, a grăit cu buzele subţiate şi apăsate nevasta lui Lipan.

Crâşmăriţa s-a simţit pe loc otrăvită de asemenea ocară. A ieşit cu totul în prag, lepădând câteva vorbe rele. Vitoria n-a mai întors obrazul. Părea că n-aude nimic, dar într-însa se zbătea năduful. Pe acest dintâi duşman îl dorea mort şi îngropat subt ochii săi.

Au mers fără să schimbe o vorbă, până în celălalt capăt de sat, la ieşire. Munteanca a strâns frâul.

— Iar oprim şi iar vorbim? a întrebat cu îndoială Gheorghiţă.

— Iar. Ce vrei să fac, dacă asta-i slujba pe care o am?

Aici era o bătătură largă, cu multe rămăşiţi ale popasurilor.

Crâşmarul, om cărunt, negricios şi subţiratic, nu părea posac şi avea ochi ager.

— Vă întoarceţi aşa degrabă? întrebă el. V-am văzut trecând ieri. Vitoria îl privi cu luare-aminte. Se tângui:

— Ce să facem? Mă întorc, om bun. Am nişte daraveri încurcate. Văd că dumneata, dacă te-oi întreba ceva ai să-ţi aduci aminte.

— Să vedem, întreabă-mă. Iaca vinul pe care l-aţi cerut, iaca paharele. Dar socot că să bei întâi dumneata care întrebi. Şi dacă ţi-oi fi de folos, oi gusta şi eu.

— Nu mă-mpunge, omule, grăi Vitoria cu blândeţă. Să te ferească Cel de sus de năcazuri ca acela pe care-l am eu.

— Dacă nu mi-i spune ce te doare, nu ţi-oi putea fi de nici un folos.

Femeia a vorbit de turma de trei sute de oi şi de trei oameni călări.

Omul îţi aducea tare bine aminte; şi obrazul muntencei se însenină puţintel. Cătră Sfinţii Arhangheli Mihail şi Gavril, într-adevăr a făcut popas mai la vale, pe toloacă, asemenea turmă cum o prubuluia nevasta. Când ciobanii s-au mişcat înspre crâşmă, au sosit din urmă şi stăpânii, în număr de trei. Da-da! unul era pe-un cal negru ţintat şi purta căciulă brumărie. Acela a dat poruncă pentru rachiu ş-a cinstit pe ciobani. A cerut o litră deosebită pentru el şi pentru ceilalţi doi tovarăşi. Aflându-se de faţă şi părintele Vasile, l-a poftit şi pe sfinţia sa să guste cu dânşii un păhărel. Părintele Vasile nu s-a pus împotrivă, văzându-i oameni cumsecade, şi crâşmarul i-a pus scaun la masa drumeţilor. Nu mult după asta, după ce-au mai cinstit o litră, omul cel cu căciula brumărie a avut gust să-i facă părintele o cetanie şi-o agheasmă şi să-i stropească oile.

— Asta mi-a plăcut. Şi părintele Vasile a trimes să-i aducă basmaua cea roşă cu patrafirul, cartea şi celelalte scule ale sfinţiei sale. A binecuvântat turma frumos, s-ajungă cu bine la iernatic şi-n primă vară să sporească. Cel cu căciula brumărie a scos din chimir ş-a plătit, rămânând părintele Vasile tare mulţămit. După aceea, într-un târziu, s-au sculat ş-au dat poruncă de plecare.

— Cine a dat porunca?

— Tot acel cu căciula brumărie. Acela avea două părţi din oi, ceilalţi doi numai a treia parte. I-am auzit grăind şi făcând socotelile iernaticului. Spuneau ceilaţi că au

să trăiască bine oile. Dar am uitat să vă spun ca, înainte de a încăleca, cel cu căciula brumărie şi-a mai adus aminte de o datorie. Mi-a mai cerut o bucată de pâne ş-a hrănit el cu mâna lui un câne pe care-l avea. Mi-a plăcut şi asta. Au plătit cinstit ce-aveau de plătit şi s-au dus.

— Tovarăşii zici că erau oameni de treabă şi prietini?

— De treabă şi prietini. Unul era mai puţintel la trup şi negricios ca mine. Celălalt, mai voinic decât toţi şi râdea des şi tare. Avea buza de sus despicată ca la iepure. Mai ales acestuia îi plăcea tare băutura. Multe vorbe nu spunea. Râdea şi bea. Meşter la vorbă era cel cu căciulă.

— Cel cu căciula brumărie?

— Acela.

— Apoi îl ştiu, oftă Vitoria. Din pricina lui bat drumurile.

— Vrasăzică ţi-i soţ?

— Da; mi-i soţ.

— Ş-acuma umbli după dânsul?

— Ce să fac? Dacă nu umblă el după mine, umblu eu după dânsul.

— Caută-l bine unde va fi făcut un popas mai lung... zâmbi crâşmarul.

Vitoria dădu din cap, c-o părere de zâmbet. Îşi înăbuşea o înţepătură duşmănoasă. Întoarse fruntea şi-şi căută în sân năframa, ca s-o dezlege şi să plătească vinul. După ce încălecară, Gheorghiţă salută pe crâşmar.

— Rămâi sănătos, domnu Macovei, şi noroc bun!

— Mergeţi sănătoşi. Să găsiţi paguba!

— Acuma şi tu! bombăni femeia către fiu. De unde ştii că-l cheamă Macovei?

— Cum să nu ştiu, dacă aşa-i scris pe firmă, deasupra uşii? Dumitru Macovei.

— Văd că toţi sunteţi cu cap şi cu învăţătură. Numai eu îs o proastă. Flăcăul tăcu. Uneori îi era lehamite să se mai uite la obrazul maică-sii.

Munteanca simţea într-însa mare nelinişte, dar şi o putere mare. Binevoind Dumnezeu, după stăruinţa sfintei Ana, a-i da cele mai dintâi lămuriri şi cea dintâi bună îndrumare, jurui în sine lumânări şi daruri mănăstirii Bistriţa. O împingea tot către vale vântul de la spate. Ea băgă de samă truda şi foamea lui Gheorghiţă. Dar se făcea a nu pricepe tocmai bine. Grăbi cât putu spre Păltiniş, pe urmă spre Dârmoxa, pe urmă spre Broşteni. Numai când vedea căluţii sfârşiţi, se îndupleca să facă pentru dânşii popas. Acuma începeau să ardă ochii ei şi să se stângă ai flăcăului. Caii ronţăiau cu mulţămire orzul, vârându-şi adânc boturile în traistele aninate pe după urechi; se scuturau, pufneau, aşteptau apa, ca să prindă în ei puterea pământului. Flăcăul începea să doarmă mai puţin şi să se tragă la faţă.

— Aşa îţi sade mai bine, îl încredinţa maică-sa, cu zâmbet răutăcios.

— S-or sfârşi ele ş-acestea... zise Gheorghiţă.

— Dragul mamei cărturar, îi întoarse cuvânt nevasta, se vede că mintea ta e-n cărţi şi-n slove. Mai bine ar fi să fie la tine în cap. Mănâncă zdravăn şi te întăreşte, nu atât pentru tine, cât pentru baltag.

— Adevărat este, mamă, că eu ceva nu înţeleg. De ce-am umbla noi

căutând şi n-am lăsa slujba asta celor care-s plătiţi anume! Doar ţara are rânduieli, poliţie şi judecători.

Vitoria îi lepădă răspuns cu dispreţ:

— Ce am eu cu dânşii? Eu am necazul meu. Fă cum spun.

— Fac cum spui, se învoi Gheorghiţă, dar avem să găsim?

— Ce?

— Avem să găsim pe tata?

— Avem să-l găsim; de asta nu te îndoi.

Cu adevărat, urma se găsea din semn în semn, adică din crâşmă în crâşmă. Uneori părea că se stinge; dar pe urmă apărea mai încolo. Unde erau crâşmari zăluzi, nu se mai putea afla nimic din ce se întâmplase cu paisprezece săptămâni în urmă — ca şi cum un gest, o privire, un cuvânt s-ar putea înmormânta pe totdeauna. Aceştia nu-şi mai aduceau amine, cum nu-şi aduce aminte piatra pe lângă care treci şi pe care ai atins-o. Dar iată că mai departe căciula brumărie se arăta iar. Stăruia, vie, în amintirea altui om. Dincolo, imaginea brumărie era nedesluşită, dar apărea omul cel cu buza de sus despicată, vorbind puţin, râzând mult şi bând vârtos. Cel de-al treilea se purta ca o umbră. Trecea şi el, dar fără să i se deschidă obrazul şi făptura.

Astfel a găsit vorbe vii la hanul cel mare de la Broşteni. Oile trecuseră către gura Negrei spre Bistriţa, suind în văzduh nouri de colb. Un baci burduhos se suise într-adaus pe samarul unui măgăruş ca să-şi mai cruţe puterile. Dintr-o desagă, de pe alt asin, scoteau capul şi se uitau la lume trei căţei cruzi, iar căţeaua cea bătrână umbla dedesubt la picioarele măgăruşului. Au stătut copii în privelişte, la marginea căii. Pe urmă s-au arătat cei trei oameni călări. Au oprit drept la han, fără să descalece, ş-au poftit cât-o ulcică de vin. Un flăcăuaş a dus ulcelele. Stăpânul hanului a ieşit în prag. Era un neamţ bătrân şi cuviincios.

— Bun vin, ţinut cu cinse şi bine răcit, a zis călăreţul cu căciula brumărie către tovarăşii lui. Să ştiţi dumneavoastră că neamţul ista bătrân e tata drumeţilor.

Aceste vorbe erau încă vii şi le-a spus neamţul cel bătrân Vitoriei şi lui Gheorghiţă.

Femeia le-a ascultat cu plăcere, gândindu-se adânc şi privind departe.

A găsit amintirea celor trei tovarăşi călăreţi şi la Borca. Iar de-aici turma a apucat spre stânga, părăsind apa Bistriţei. Acuma Vitoria se abătea iarăşi într-o ţară cu totul necunoscută, cu nume de sate şi munţi pe care nu le mai auzise. A făcut popasul obişnuit într-un sat căruia-i zicea Sabasa ş-a aflat ş-acolo urma oilor ş-a călăreţilor. Pe urmă a suit un drum şerpuit săpat în stâncă, ocolind în singurătăţi pe sub vulturi. Era ca o pustie a gheţei şi a omătului şi sus vântul avea un spulber ş-o putere vie, încât te puteai rezema cu spatele în el. De-acolo se vedeau depărtate întinderi de soare, spre apa Moldovei. Iar muntele, cu cale şerpuită şi cu punţi de piatră peste prăpăstii, se chema Stânişoara. Îi dădea Vitoriei aceste lămuriri un flăcăuaş, pe care-l luase călăuză, feciorul crâşmarului din Sabasa.

În pisc, sub crucea care se cheamă a Talienilor, au hodinit caii într-un dos de mal, la adăpost de spuber, ascultând în tăcere bubuitul vântului în prăpăstii şi şuietele

brazilor. „Înspre soarele acela, care luceşte pe apa Moldovei, s-a dus Nechifor Lipan, cugeta Vitoria. Aicea s-a oprit şi el şi s-a uitat departe.”

Au coborât mai repede, pe calea bătută şi pe pârâiaşele îngheţate ale moinei, şi nu s-au oprit decât dincolo de satul Suha, la marginea dinspre văi.

— Aicea ţine crâşmă domnu Iorgu Vasiliu... a dat lămurire flăcăuaşul din Sabasa. Dumneavoastră poposiţi aici; eu mă întorc. Mi-a hotărât tata să fiu până în sară înapoi.

— Spune lui domnu Toma că-i mulţămesc, a răspuns Vitoria. Poate-a da Dumnezeu să mă mai opresc pe la dumnealui vreodată ş-oi fi mai puţin supărată decât acuma. Poftim şi ţie, Neculăieş, paralele pe care şi le-am făgăduit. Şi spune mămucă-ta vorbe bune şi să-i spui aşa, că noi ne-am dus tot înainte ş-am coborât la Moldova şi spre târgul Folticenilor. De-acolo se vede că trebuie să ne ducem şi mai înainte, până la Prut, în ţinutul Botoşanilor.

— Mulţămesc şi eu, a răspuns Neculăieş.

S-a dus la deal pe iapa lui pântecoasă, călărind pe deşelate, numai pe-o cergă miţoasă. Avea pe el cojoc strâns pe trup c-un capăt de funie şi-n cap o căciulă mare.

Gheorghiţă îl privea râzând cum se duce.

Vitoria a fost îndată în crâşmă la domnu Iorgu Vasiliu. Aici urmau să facă popas mai îndelung, să se hodinească, să mănânce.

Domnul Iorgu Vasiliu părea om aşezat, căci purta ochelari şi scria într-un catastif. Avea chelie, ceea ce dovedea muntencei că era şi prea învăţat. Cu mâni cam scurte şi groase îşi potrivi împrejurui pântecelui pestelca albastră. Deci era un om care, pe lângă rânduiala scrisului, avea şi plăcerea curăţeniei. De o parte şi de alta a rafturilor de scânduri, umplute cu gărăfi în rânduri strânse, alte rafturi şi saltare se înşirau, bucşite de toate bunătăţile pământului.

A scos muntencei dintr-o putină o scrumbie bună, ţinând-o atârnată de coadă cu cleştele delicat al degetelor. A aşezat-o cu grijă pe o coală de hârtie, pe o măsuţă curată şi bine frecată. A adus o pânişoară călduţă încă. Dintr-un butoiaş a umplut cu bere spumată două pahare năltuţe.

„Bun lucru berea, după trudă şi când ţi-i foame...” se gândea femeia. Gheorghiţă nu era obişnuit cu asemenea băutură. O gustă şi o împinse deoparte. I se părea că a început să se amărască.

Domnu Iorgu Vasiliu se purta uşor în pantofi de pâslă şi răspundea cuviincios la orice întrebare. Erau singuri; nu se mai aflau alţi muşterii în prăvălie. Soarele bătea pieziş în ferestre. Era la un ceas după amiază şi vântul i se părea Vitoriei că a contenit. Când se încredinţă că faptul e adevărat, simţi nelinişte. Totuşi se întoarse la datorie.

Ca o meşteră încercată şi iscusită, aduse vorba despre afacerea ei.

Statornicind bine anul şi luna şi cumpănind cu luare aminte şi ce era însemnat în condică, negustorul stătu şi cugetă îndelung şi găsi şi-n amintirea lui întocmai ce i se cerea să ştie, că într-adevăr, în cutare zi, din cutare lună, au trecut oi. .Atuncea ş-aici e bine şi mergem mai departe...” se gândea Gheorghiţă.

Însă Vitoria nu putea să se mulţămească numai cu asemenea răspuns Mai avea

nevoie să i se lămurească toate despre stăpânii oilor. Firește, întâi au trecut oile, cu ciobanii, cu gospodăria, cu câinii, cu asinii, iar după aceea s-au arătat și stăpânii.

— Așa este, se învoi, după cugetare adâncă, domnu Vasiliu. După aceea au venit și stăpânii.

— Întâi au făcut, și oile și ciobanii, popas. Ciobanii au așteptat pe stăpâni.

— Nu, scutură din cap domnu Vasiliu. Ciobanii au apucat în treacăt câte-o pâne. S-au dus înainte.

— Și stăpânii au sosit pe urmă, nu-iașa? Erau călări.

— Întocmai, au sosit pe urmă, cum spui, călări. Amândoi au descălecat și le-am dat o gustare — ca și dumneavoastră. Scrumbie, pâne și bere. La mine, acese articole sunt de prima calitae. Am deprins a le aduce de demult, de când lucrau sus, la poduri și șosea, italienii.

— Nu erau doi, zise cu liniște Vitoria. Erau trei.

— Ba erau doi.

Vitoria clipi din ochi asupra unui întuneric care-i izbucnise înăuntru. Domnu Iorgu Vasiliu își repetă afirmarea. Ca și cum întunericul care se iscase în ea avea să se deschidă, munteanca stătu așteptând și cugetând. Acuma vedea adevărat și bine că vântul a contenit. Căzuse jos, în vale, și amuțise și el. Semnul era vădit. Mai înainte nu putea trece. Trebuia să se întoarcă îndărăt. Nu avea în ea nici cea mai mică îndoială că, între cei doi, Nechifor nu se afla. Pân-aici nu ajunsese, aici nu se mai găsea nimic viu din el.

— Doi erau? întrebă ea cu luare-aminte și liniște. Era unul mare, cu buza de sus crăpată ca la iepure, și altul mititel și negricios.

— Într-adevăr, încuviință domnu Vasiliu. Aceștia erau: oameni pe care mi se pare că-i cunosc. Sunt de-aici de pe-o vale. Pe cel cu buza, chiar Iepure îl cheamă. Adică nu: tocmai pe celălalt mărunt îl cheamă Iepure. S-au dus după oi.

— Și nu știi dacă s-au întors?

— După ce și-au așezat oile la iernatic, trebuie să se fi întors. Pe celălalt îl cheamă Calistrat Bogza.

— Pe care?

— Pe cel cu buza crăpată. Îți spun că erau doi ș-acuma văd că le știu și numele. De ce-mi vorbești dumneata de trei?

— Vorbesc și eu, îngână cu ochii pe jumătae închiși femeia, dar acuma înțeleg că erau atâția câți spui.

În întuneric, începea să i se facă lumină. La Sabasa fuseseră trei. Dincoace, peste muntele Stânișoara, la Suha, Nechifor Lipan nu mai era. Se înălțase deasupra? Căzuse dedesubt? Aici, între Sabasa și Suha, trebuia să găsească ea cheia adevărului. Nu i se părea nici greu; căci Calistrat Bogza și tovarășul său puteau fi găsiți la casele lor, ori în valea din dreapta, ori în valea din stânga. Întâi și întâi de la ei trebuia să afle dacă Lipan s-a înălțat în soare, ori a curs pe-o apă...

Dumnezeu îi va fi păstrat urmele. Ea are datoria să se întoarcă și să le găsească. Sfânta Ana i-a și dat semn, poprind vântul și întorcându-l pe crângul său.

XII

Semn nu era numai unul. Începeau să se dovedească şi altele.

Se deschise uşa din fund, cu geam mic rotund la înălţimea capului, prin acel geam trecuse de câteva ori o privire de ochi ager. Acel ochi şi cu tovarăşul lui împreună c-o faţă rotundă şi c-un trup revărsat din sâni şi din şolduri, se arătară în umbră. Domnu Iorgu Vasiliu se retrase pe cât putu, făcând loc fustei creţe şi înfoiate a soţiei sale. Munteanca îndată îşi dădu seama că trebuie să fie cu luare-aminte faţă de o fiinţă atât de albă, atât de largă, cu colţuni roşi şi cu papuci cu talpă, care clepăiau uşor.

— Dumneata îţi aduci foarte bine aminte de toate... zise ea către soţul său, luând loc pe scaun; numai numele unuia dintre gospodari nu înţeleg cum l-ai prăpădit. Nu l-ai scris în condică?

— Nu. Îl am scris numai pe Bogza. Celuilalt ştiu că-i zice Iepure.

— Nu se poate, răspunse gospodina. Iepure e porecla tot a lui Bogza, pentru că i se văd dinţii de sus prin despicătura buzei, iar celuilalt îi spune Ilie Cuţui, precum toată lumea ştie. Nu-i cunoaştem noi? Nu stau în vale la Doi Meri?

— Tare mi se pare că ai dreptate, nevastă, zise negustorul, râzând, cu admiraţie, către oaspeţi.

— Sunt prea mulţămitoare cucoanei pentru lămurire, vorbi Vitoria, c-un fel de umilinţă care puse în mare uimire pe Gheorghiţă.

Soţia domnului Vasiliu se aşeză mai bine pe scaun şi-şi îndesă bărbiile în piept.

— Dumneata, femeie, îl urmăreşti pe careva dintre dânşii pentru o datorie? Se poate, căci s-au umflt şi s-au lăţit ca broaştele în tău. Eu îs oleacă de neam cu nevasta lui Bogza. De-o bucată de vreme se semeţeşte şi nu mai calcă pe-aici. „Da' ce-i, Ileana, zic, ai uitat drumurile vechi şi obrazurile prietinilor?" „Nu, dar n-am timp şi-s tare ocupată." Când o auzi aşa, să nu crapi? N-are vreme, şi ea toată ziulica ba la primăreasă, ba la preoteasă. Îţi datoreşte pe oile de astă-toamnă?

Vitoria stătu mută, privind-o aţintit. Apoi vorbi încet, anume pentru soţia lui domnu Vasiliu.

— Că-mi datoresc ceva — ori unul, ori altul, se poate; dar nu ştiu cât şi cum.

— De ce? Bărbatul dumitale nu le-a vândut oile?

— Asta n-am de unde cunoaşte.

— Nu ţi-a spus?

— Cum să-mi spuie? Cei care nu-s de faţă vorbesc? Eu, de astă-toamnă, cucoană dragă, îs ca şi văduvă.

— Te-a lăsat?

— Nici asta nu cunosc. Dumnezeu ştie.

Soţia negustorului întrebă în şoaptă, ca şi cum ar fi fost ele singure:

— Cum te cheamă pe dumneata?

Munteanca îi dădu răspunsul şi află îndată şi numele gazdei.

— Dragă Vitorie, urmă negustoriţa cu dulce glas şi pe acelaşi ton de doi; eu trebuie să-ţi spun dumnitale ce am aflat de la femeia celuilalt, a lui Ilie Cuţui. Ş-aceea

— Gafiţa — e o fudulă şi se crede frumuseţa lumii, pentru că bărbatu-său o poartă gătită. Frumoasă i s-a fi părând lui, dar nu este. Iar Cuţui e un îmbrobodit. Ea face şi el nu ştie; ca şi cum l-ar descânta. Să se ieie cu cealaltă, a lui Bogza, de mână. Tare se mai uită galeş una la alta şi-şi vorbesc parcă le-ar fi limbile unse cu miere; dar dacă ar putea şi-ar scoate ochii.

— De ce, dragă cucoană Mărie?

— Nu mai pot de bine. Le-a căzut din cer avere. La primăvară le fată alte sute de oi la Prut. Bogza umblă numai beat şi cu căciula pe-o sprânceană. Când vine de la crâşmă plin ca o bute, o grămădeşte într-un colţ şi-o bate.

— Pe cine, dragă cucoană Mărie?

— Pe Ileana.

— De ce?

— Aşa. Dă dovadă că-i bărbat şi e în putere. Dar ei nu-i pasă. Are cu cine petrece.

— Dar celălalt?

— Cuţui. Bea şi-acela, însă mai puţin. Şi umblă pe lângă Gafiţa în patru labe ca un căţel. De la Gafiţa am aflat ce zice Cuţui despre oi. Zice că le-au cumpărat el şi cu Bogza de la un oier de departe. I-au pus în palmă toţi banii şi el le-a lăsat lor toate oile.

— Aşa. Dar acel muntean ce-a făcut? S-a dus acasă la el la Tarcău? Nu s-a dus. A căzut undeva bolnav? Nu s-a aflat. S-a pus să-şi cheltuiască paralele cu una cu ochi verzi de pe-aici — poate ştii dumneata, ori poate ştie altcineva. Nu s-a aflat nici de asta? Atuncea ar fi bine să-i întrebăm pe dânşii; să-mi deie ei o ştiinţă. Să mă îndrepte unde să-l găsesc. Poate să le fi spus lor un secret.

— Or ieşi la întrebare ş-om vedea ce-or spune. Ş-apoi, după spusa asta, om vedea dacă nu pică jos fudulia unor muieri.

Femeile schimbaseră singure şi cu multă însufleţire aceste vorbe. Domnu Iorgu Vasiliu îşi închisese catastiful şi le privi pe rând cu îngrijorare.

— Staţi, fraţilor şi surorilor, cuvântă el; la ce vă gândiţi? D-apoi se poate una ca asta, să bănuiţi dumneavoastră de cine ştie ce, poate de moarte de om, pe nişte gospodari pe care toată lumea îi ştie de treabă şi la locul lor? Averea pe care o au e câştigată cu cinste. Cum ar fi cutezat să lovească şi să jefuiască? Asta o fac hoţii de drumul mare, iar nu nişte gospodari din Suha.

— Hm! se cruci soţia dumnisale, făcând semnul sfânt; cum îţi vine dumnitale să vorbeşti astfel? Cine-a pomenit de moarte şi de jaf? Dar să mă ferească Dumnezeu să cred una ca asta. Şi nici nevasta asta nu poate crede. Dar se cuvine să se înfăţişeze, să deie samă unei femei sărmane, care umblă prin lume ca o văduvă, să-i arate cum au cumpărat oile, să-i dovedească ce parale au dat, să-i spuie pe ce drum şi înspre care parte de lume a apucat acel oier cu numele Nechifor Lipan. Nu se cuvine?

— Ba se cuvine. Să se ducă să-i întrebe. Acesta-i dreptul femeii.

— Atuncea ne-am înţeles. Vrasăzică avem dreptate să facem întrebare. Iar eu aş da oleacă de sfat ş-aş spune aşa: Dragă Vitorie, nu te duce singură, numai cu

feciorul dumnitale, în loc străin, într-o singurătate ca la Doi Meri. Poate nu-i găseşti acasă. Dacă-i găseşti, pot să se supere că le ceri asemenea socoteală. Dumnealui soţul meu zice că ei ar fi pălit pe oier. Pot să te pălească şi pe dumneata.

Domnu Vasiliu asculta cu gura căscată.

— Am spus eu asta?

— Se înţelege c-ai spus. Dar chiar dacă n-ai fi spus, eu socot că mai bine este să le trimitem vorbă c-un argăţel al nostru şi să-i poftim pentru o chestie mare la Primărie. Dar să le spui că e o chestie mare care-i în interesul lor. Acolo oi fi şi eu de faţă. Dumneata ai treabă în prăvălie. Iar eu mă duc aşa cu nevasta asta. Să-i ţin de urât. Să-i arăt unde-i casa comunei. Să aibă şi ea un avocat ş-un martor. Vine tocmai de la Tarcău şi nu poate sta singură în loc străin împotriva unor cloncani ca Bogza şi Cuţui.

— De ce cloncani, nevastă?

— Aşa. Acu vrai să spui că nu-s cloncani? Ba-s cloncani.

— Fie şi cloncani; dar să nu cumva să răsuflaţi vreo bănuială. Un om cu mintea întreagă nu poate crede asemenea nebunii.

— Care nebunii? Nu poate crede pe nevasta asta că nu i-a venit acasă bărbatul?

— I-a venit ori nu, asta-i altă chestie.

— Aşa ţi se pare dumnitale, că-i alta? Mie mi se pare că alta nu-i. Prin urmare, dumneata pretinzi s-o legăm pe femeia asta şi s-o ducem la bolniţă căci e nebună?

— Am spus eu şi asta? se tângui cu groază domnu Vasiliu.

— Se înţelege c-ai spus. Aşa că să trimitem pe Ghiţişor să-i poftească la Primărie. Tare frumos are să-i întrebe nevasta asta, şi ei să răspundă de-asemeni.

În vreme ce flăcăuaşul cel subţiratic, cu gâtul lung şi cu obraz pistrui, pe care-l chema Ghiţişor, îşi tot aduna pe el părţile sumanului şi grăbea pe o potecă de-a dreptul peste un deal, soţia domnului Iorgu Vasiliu a poftit pe Vitoria la ea în odăiţă, dincolo de ferestruica cea rotundă ca să-i spuie o mulţime de lucruri despre fiecare din femeile mai cu moţ şi mai fudule şi care se socoteau mai frumoase din cuprinsul acelor meleaguri, cât băteau ochiul, ştiinţa şi veştile ei. Oricât de multe or fi fost acele muieri, fiecare cu cusurul ei, mai cu samă a lui Calistrat Bogza era mai vinovată că o făcuse maică-sa frumoasă, şi o lovea din când în când bărbatu-său, rânjind. Bine c-o bate; numai atât că-i fără de nici un folos. Numai primăriţa s-ar putea pune cu dânsa în privinţa rumenelelor, ba chiar şi o întrece, fiind mare meşteră. Cât despre farmece şi vrăji, nu este alta mai presus decât dăscăliţa. A ţinut într-o iarnă trei săptămâni o unguroaică numai pentru învăţături de acestea. Munteanca se supunea acestor valuri şi vânturi de vorbe şi le asculta cu supunere, fiind în totul de părerea cucoanei Măria. Ascultând c-o ureche, îşi lăsa cugetul să fugă şi să sfredelească în toate părţile.

Când s-a întors Ghiţişor, soarele era pe la toacă. Îndată l-a luat sub stăpânirea ei soţia lui domnu Iorgu Vasiliu. Să-i spuie dintr-o dată şi scurt dacă Bogza şi Cuţui erau acasă.

— Erau acasă.

— Şi când au auzit că-i cheamă cineva la Primărie, ce-au zis?

— N-au zis nimica. Bogza a rânjit. Cuţui a zis: bine.

— N-au cercetat, n-au întrebat?

— Ba da.

— Şi tu ce le-ai spus?

— Eu nu le-am spus nimic, precum am avut poruncă.

— Dar a lui Bogza ce făcea?

— Femeia lui Bogza? Nu ştiu, că nu m-am uitat pe fereastră.

— Nici pe-a lui Cuţui n-ai văzut-o?

— Nici.

— Nu spun eu? Se ţin de vizite.

— Ba a lui Cuţui era acasă; am auzit-o cântând, dar n-am văzut-o. Era acasă şi cealaltă. Am auzit-o cotrobăind prin pod. Bogza m-a întrebat cine a poposit aici, la han.

— Şi i-ai spus?

— Nu i-am spus.

Se înţelegea însă că i-a spus. Stăpâna l-a ruşinat pe Ghiţişor c-o privire într-o parte şi c-o răsfrângere de buze.

— Când au spus că vin la Primărie?

— Au venit o dată cu mine.

Vitoria îşi simţi inima răsărind. Cu multe vorbe şi cu mare grabă, cucoana Măria îşi puse încălţările, apoi trase pe mâneci caţaveica. Au lăsat pe Gheorghiţă ca s-asculte învăţături bune de la domnu Vasiliu ş-au fost amândouă în această vreme la Primărie. Acolo au găsit pe primar şi pe notar fumând şi stând la taifas cu gospodarii cei doi. Munteanca a fulgerat cu privirea prin geamuri. A intrat blândă şi supusă în urma ocrotitoarei sale.

Glasurile groase şi tari au tăcut. Fumul de tutun s-a ridicat în bagdadie. Vitoria s-a uitat ş-a cunoscut pe Calistrat Bogza. L-a cunoscut şi pe cel mărunt şi negricios. Primarul şi notarul oameni bine hrăniţi şi groşi, erau îmbrăcaţi orăşeneşte.

— Dumneata trebuie să fii nevasta lui Lipan, a luat cuvântul cel dintâi, râzând, Bogza.

Vitoria se uita în altă parte, dar îl vedea. A dat din cap, încuviinţând.

A aşteptat să vadă ce se mai spune.

— Ai venit după vreo datorie? Eu, pe cât ştiu, am plătit lui Lipan toţi banii. Poate Cuţui să-i fi rămas ceva dator.

— Nu-i datoresc nimica, răspunse Cuţui, serios.

Calistrat Bogza rânji iar:

— Atuncea poate ai venit să ne vezi cum trăim noi aici la Suha. Mulţămesc lui Dumnezeu, trăim bine.

Munteanca oftă:

— Alţi oameni, într-adevăr, trăiesc bine şi-i văd împăcaţi. Numai pe mine m-a alungat de-acasă supărarea.

— Aşa? Din care pricină, mă rog dumnitale? Spune, să vedem dacă-ţi putem fi de vreun folos. De asta ne-ai chemat dumneata, nevastă?

Bogza se miră, privind c-o uşoară veselie pe notar şi pe primar, care se mirau şi ei. Vitoria tăcu, plecând fruntea. Se amestecă nevasta lui domnu Iorgu Vasiliu:

— Dumneavoastră nu ştiţi, oameni buni, că nevestei acesteia încă nu i s-a întors bărbatul acasă?

Bogza îi întoarse o privire de mirate. Ea îşi zbătu pleoapa stângă. El zâmbi numai dintr-un colţ al gurii:

— Ei, şi dacă nu i s-a întors acasă bărbatul ce-i putem face noi?

— Nu-mi puteţi face nimica, vorbi cu blândeţă Vitoria, fără să ridice fruntea. Ca o femeie năcăjită ce mă aflu, am venit la nişte prietini să-i întreb şi să-mi spuie: când s-au despărţit de Nechifor Lipan, ce vorbe au grăit? Încotro l-au văzui că se duce? Poate-a spus ceva din care aş înţelege unde să-l caut.

Bogza îşi vârâ mânile în chimir şi se uită înduioşat la nevasta lui Lipan.

— Ce-aş putea să-ţi spun? zise el săltând din umeri. Pe drum, venind de la Dorna, ne-am înţeles asupra vânzării oilor. I-am numărat paralele. A dat o parte Cuţui care-i de faţă. Altă parte am dat eu. Ne-am despăiţit. Lipan încă arăta grabă mare.

— Dac-aş putea să ştiu unde s-a întâmplat asta, suspină Vitoria.

— Vrai să ştii unde s-a întâmplat asta? Pe drum.

— În care loc anume?

— Dumneata vrai să ştii cam multe, râse Calistrat. De unde vrai să ştiu chiar în ce loc? Pe cât ţin minte, ne-am oprit la Crucea Talienilor.

— Şi după ce i-aţi plătit, în care parte a apucat?

— Cum în care parte? S-a întors înapoi. S-a dus spre casa lui.

— Nu te supăra, domnu Bogza, zise Vitoria. Am vrut să ştiu dacă nu cumva a spus vreo vorbă, că ar avea de gând să nu se întoarcă acasă.

— Nu mă supăr, nevastă, măcar că mie asemenea întrebări multe şi mărunte nu-mi plac. Poate ai cumva vreo bănuială, spune curat. Nu umbla împrejur ca o albină care tot vra să împungă.

— Vai de mine şi de mine, se împotrivi munteanca, făcându-şi cruce; să mă ferească Dumnezeu sfântul de un gând rău, ori de o bănuială. Vrau să ştiu numai dacă aţi înţeles de la dânsul ceva.

— N-am înţeles nimica, îşi răsuflă Bogza rămăşiţa de supărare. I-am dat paralele şi s-a dus în treaba lui.

— La Crucea Talienilor?

— Da. Precum am spus.

— Şi oile erau trecute înainte?

— Ca totdeauna.

— Vrasăzică un cioban, ori un baci, nu l-a mai văzut. Putea să-i lepede aceluia un cuvânt. Vitoria oftă şi rămase în aceeaşi poziţie, cu fruntea plecată, încercând a sfredeli duşumeaua cu beţişorul pe care-l luase de la crâşmă.

Atunci intră în vorbă, cu oarecare nepăsare, soţia lui domnu Iorgu Vasiliu.

Se uită întâi la portretele de pe păreţi apoi tăcu iar semn din geană, arătând încă o dată prin asta că ea nu poate fi părtaşă la vreo nebunie ori vreo prostie a unei femei străine.

— De la cel care nu ştie, femeie, nu poţi cere o căruţă de vorbe.

Bogza începu a râde către ţigara pe care o răsucea şi dădu din cap: Aşa-i.

— O femeie îţi poate spune mai multe. Un bărbat tace. Dar poate or şti alţii, cu care soţul dumnitale s-a văzut după aceea. Or fi crâşmari la care a făcut popas la întoarcere. Or fi poate din cei care au fost martori la învoială şi la numărătoarea banilor.

Vitoria înălţă domol fruntea. Bogza îşi aprinse ţigara, trase şi dădu drumul pe nas fumului.

— Aşa că atâta-i, încheie el. Ce-am ştiut şi mi-am adus aminte, am spus. Poate Cuţui să mai ştie ceva.

— Eu nu mai ştiu nimica.

— Dac-a fost un cioban de faţă, îi poţi seri şi-l poţi întreba, stărui nevasta lui domnu Vasiliu către Vitoria. Dac-a fost vreun om străin, poţi să te duci să-l cercetezi, numai să ştim anume cine-i.

— Să vedem; dacă mi-oi aduce aminte, i-oi spune şi asta... primi Calistrat. Dar eu, femeie, mai degrabă mă gândesc la alta. Să nu se fi săturat el de vechi, şi să fi căutat nou.

— Cum spui dumneata, domnu Calistrat?

— Şi-a fi găsit altă femeie, rânji Bogza.

Cei de faţă zâmbiră.

— Asta se poate, primi munteanca, zâmbind şi ea palid; numai să nu fie cea cu dinţii rânjiţi.

Bogza pufăi şi zvârli ţigara. Urmă o tăcere. Femeile se îndreptară spre uşă.

— Domnu Bogza, vorbi din vârful buzelor Vitoria; dumneata fii bun şi nu te supăra, ca unul care ai fost prietin cu Lipan. Eu voi mai trece pe la dumneavoastră. Dacă vă mai aduceţi aminte de ceva, îmi spuneţi.

— Fie ş-aşa, răspunse Bogza. Te duci?

— Mă duc, ce să fac? Musai să-l caut, că numai unul am. L-am căutat pe drumul mare, acuma am să-l caut pe poteci, ori prin râpi. Sfânta Ana de la Bistriţa are să mă îndrepte unde trebuie.

Toată sara aceea Gheorghiţă a rămas ucenic la domnu Iorgu Vasiliu; iar soţia lui domnu Iorgu Vasiliu şi cu Vitoria lui Lipan au stat la sfat în odăiţă punând la cale alte cercetări. Nevasta lui domnu Vasiliu s-a arătat foarte doritoare să se ducă în persoană la faţa locului, acasă, atât la Bogza, cât şi la Cuţui, să vadă mai întâi frumuseţile lumii, ş-al doilea să cumpănească deşteptăciunea cu frumuseţea, să vadă care-s mai uşoare. Dacă nici prin femei nu se va putea scurma somnul bărbaţilor, vorba lor la beţie, mărturisire în mare taină încredinţată numai nevestei — apoi atuncea, unde-i întuneric să lămurească Dumnezeu. Mai mult decât e în stare, omul

nu poate face.

— Lipan avea o vorbă, grăi Vitoria, cu privirea ei de vis.

— Care vorbă?

— Nimene nu poate sări peste umbra lui. Aceasta-i şi pentru noi; poate şi pentru alţii.

— Adevărat cuvânt, bun cuvânt.

Vitoria închise ochii, zguduită. Din întunericul lui, în care se depărta, pentru întâia oară Lipan se întorsese arătându-şi faţa şi grăind lămurit numai pentru urechile ei.

În vremea nopţii ş-a somnului, această vedenie s-a mai produs o dată. S-a adeverit şi altă aşteptare a muntencii. Vântul a pornit din nou, venind acuma de către miazăzi. Potrivit sfaturilor şi hotărârilor, mama şi feciorul au lăsat cojoacele cele grele şi o parte din tărhat la hanul lui domnu Iorgu Vasiliu şi au trecut pe câteva zile dincolo de munte, la Sabasa. Cucoana Măria făcuse îndemn pentru anume cercetări şi lămuriri. Vitoria îşi urma un gând tainic al ei.

Soarele îşi slobozise iarăşi puterile. Urcând şoseaua cea mare şerpuită peste Stânişoara, Vitoria şi Gheorghiţă auziră glasul puhoaielor. Acest zvon creştea mai ales când treceau peste arcurile marilor poduri de piatră, deasupra prăpăstiilor.

Coborâră în Sabasa o dată cu apele drumului şi acolo poposiră la altă gazdă şi alţi prietini — la domnu Toma. Pe cât era de mititel domnu Vasiliu, pe-atâta era de mare şi de pletos domnu Toma. Iar nevastă-sa, Catrina, era mărunţică; dar tot aşa de vorbăreaţă ca cucoana Măria. Numaicât toate le spunea încet şi mai tainic. În clipă mărturisise Vitoriei că viaţa toată se temuse de omul ei. Măcar că ştia pe de rost *Alixăndria* şi *Visul Maicii Domnului* mai bine şi mai frumos decât un călugăr şi se închina cu smerenie dimineaţa şi sara la icoane, domnu Toma avea dese tulburări de mânie şi atuncea împungea cu fruntea în toate părţile ca un inorog[31]. Cu toate acestea nu era om rău. Îndată-i trecea şi-şi aducea aminte că n-a băut în ziua aceea un pahar de vin.

Stând la masă şi la sfat cu prietinii aceştia din Sabasa, Vitoria le povesti ce făcuse, ce văzuse şi ce aflase la Suha, în partea cealaltă a muntelui. Le ceru şi lor sfat şi făcu o rugăminte anumită.

Sfaturile lor, destul de multe şi de încurcate, le ascultă cufundată în gândul ei, fără să le audă. Iar pentru rugămintea pe care o făcuse, s-a sculat domnu Toma şi s-a arătat gata s-o însoţească pe femeia lui Lipan în lungul satului. Şi-a pus cojocelul cel nou; şi-a trecut palmele peste plete în două părţi potrivindu-şi căciula deasupra, şi, căutând după uşă toiag, a ieşit în uliţă, cu femeia străină după el.

Vitoria adusese cu dânsa beţişorul alb cu care încercase a sfredeli duşumeaua primăriei de la Suha. Îl purta cu dânsa subsuoară ca pe ceva folositor, deşi nu-i era de nici un folos. Trecură în lungul unui drum năboit de apa dezgheţului. Oamenii stăteau închişi în căsuţele lor sub munte şi sub vânt — şi arare se arăta unul pe prispă, în lumină, privind la trecători.

[31] Animal fabulos cu corp de cal, cap de cerb şi un corn în frunte.

— Apoi după ce-or curge şi aceste ape, zise domnu Toma, au să iasă toţi din bârloguri. Acu datina munteanului e să doarmă. Se ştie că cel mai dulce somn e-n luna lui mărţişor.

Din trecere, Vitoria se oprea la unele porţi, privind pe deasupra.

— Mai avem, mai avem, grăi domnuToma, scuturându-şi căciula.

Cotiră pe o hudiţă, sub o râpă. În fund sta închisă o gospodărie bine întocmită. Cum ajunseră la zaplazulde scânduri, domnu Toma bătu cu toiagul în poartă. Îndată răspunseră cânii. Vitoria se grăbi să treacă înainte şi împinse portiţa. Îşi trase de la subsuoară beţişorul, ca să se apere. Domnu Toma păşi în urma ei, întinzând cu luare-aminte gâtul într-o parte, ca să vadă ce se întâmplă.

Trei câni năvăliră cu zăpăituri supărate. Deodată, cel mai mare, din mijloc, se opri. Stătură şi ceilalţi; apoi se răzleţiră, lătrând din laturi. Cel din mijloc stătea neclintit şi aţintit. Era un dulău sur şi flocos, cu urechile şi cu coada scurtate, după moda din munte a ciobanilor.

Vitoria îşi trecu beţişorul în stânga şi întinse spre el mâna dreaptă.

— Lupu!

Strigase c-un glas pe care abia îl auzi domnu Toma.

Totuşi strigase din toate puterile ei lăuntrice.

Cunoscând-o, cânele lui Lipan veni drept la dânsa şi i se aşternu la picioare. Scheună încet, plângând; înălţă botul şi linse mâna care-l mângâia. Femeia avea în ea o sfârşeală bolnavă şi-n acelaşi timp o bucurie, găsind în animal o parte din fiinţa celui prăpădit.

XIII

Deşi ştia despre ce-i vorba, domnu Toma se arătă mirat. Nu-i venea să creadă că asemenea întâmplări pot avea loc; să vie o nevastă de pe Tarcău şi să găsească aicea, în Sabasa, cânele bărbatului ei. Tot aşa de mirat păru omul de gazdă, când văzu că într-adevăr cânele răspunde la numele pe care i-l da nevasta şi o cunoştea de stăpână cu mare bucurie. Dând lămurire la întrebarea nevestei, arătă că acest câne de pripas a venit la gospodăria lui astă-toamnă, din râpile muntelui. L-a văzut dând târcoale: pe urmă s-a suit pe-un colnic ş-a urlat cum urlă cânii în singurătate. A coborât şi s-a aşezat în preajmă, supunându-se cu pântecele la pământ. Munteanul a înţeles că poate să fie un câne rătăcit de la ciobanii care au trecut cu oile. L-a judecat deştept şi vrednic după înfăţişare şi a strigat la nevastă să-i caute o bucată de mămăligă rece. I-adus mămăliga aproape şi i-a lăsat-o. El s-a apropiat şi a mâncat-o lacom, din două înghiţituri. A venit la poartă, aşteptând să i se deie drumul. Gospodarul a deschis poarta. El a intrat ş-au năvălit asupra lui cei doi câini vechi de casă. Fără a fugi, fără a năvăli asupra lor, fără a arăta colţii, numai puţintel arcuindu-se, şi-a dat el înţelegere cum că ar fi un pribeag care caută stăpân şi tovarăş. A trecut spre şură. L-au primit astfel şi cânii. Oamenii de casă i-au dat numele Pripas, pe care el l-a înţeles, şi s-a purtat toată iarna cu vrednicie, străjuind în vremea nopţii în patru părţi a ogrăzii şi plătindu-şi cu dreptate hrana.

Acuma, se învoia gospodarul, dacă femeia asta şi-a găsit cânele şi-i trebuie, poate să şi-l ieie, dând numai cuvenita mulţămire gazdei. El nu se pune de pricină, aflând mai ales că-i vorba de un gospodar stăpân de oi, care s-a prăpădit şi nu se mai găseşte. În cele dintâi săptămâni, în unele după-amiezi, dulăul era fugar. Se ducea în munte, căutând parcă ceva. Din cât spune nevasta de la Tarcău, se vede că-şi căuta stăpânul. Se ducea poate unde zăcea leşul, într-un loc singuratic şi pustiu. După ce au venit ninsorile şi s-a pus omăt, cânele s-a mai liniştit. Tot se mai duce până la colnic. Acolo stă pe gânduri; după aceea se întoarce acasă. Mintea cânelui nu-i ca a omului. Se vede că a uitat drumul, dacă într-adevăr se ducea până la stăpânul lui mort.

În gândul acesta care-i venise dintr-o dată, să caute cânele, Vitoria cunoscu altă binecuvântare. De unde-i venise gândul? Fără îndoială de la Nechifor Lipan. El se înţelegea lesne — nu mai era între vii cu trupul. Dar sufletul lui se întorsese spre dânsa şi-i dădea îndemnuri. Era ş-o hotărâre mai de sus — către care inima ei întruna sta îngenuncheată.

Desfăcu năframa şi dădu omului mai mult decât aştepta. Gospodarul crezu că se înşeală el; pe urmă îşi închipui că se înşela nevasta. Desfăcu la vedere cele două bancnote de câte o sută de lei. Nevasta nu se înşelase, le împinse spre el, înnoindu-şi mulţămirea.

Cânele o urmă supus, scheunând din când în când moale. Atunci se apleca dintr-un umăr şi-i mângâia creştetul cu palma, îl întreba în gând dacă are să-i fie de folos. Nu avea nici o îndoială că are să-i fie de folos, deoarece nu se îndreptase către el fără hotărârea altor puteri.

Ţine cânele cu dânsa şi-l poartă de câteva ori în munte, până ce şi-a aduce

aminte ş-a cunoaşte iarăşi locurile. Poate are să întârzie cu voia lui Dumnezeu, până ce se va mântui zăporul şi se vor scurge puhoaiele. Atunci, de pe costişă pe costişă şi din râpă în râpă are să caute oasele şi armele. Calul nu s-a văzut. Poate-a fost dus de duşmani la iarmaroacele de la câmp. Ori poate a fost şi el prăvălit şi zdrobit şi l-au ciugulit, ca şi pe stăpân, corbii. Acuma vede că chiar de la începutul începutului a înţeles această durere a vieţii ei; chiar de aceea, din întâia clipă, i-a stat inima ca în cleşte. Mai bine astfel, într-o privinţă: să-l ştie mort, decât părăsit de casa lui, în braţele alteia şi-n aşternut străin. Dar dacă i-a fost lui Nechifor scrisă asemenea soartă, pe care nimica n-o poate înlătura. Dumnezeu, prin sfânta de la Bistriţa, a adus-o pe dânsa, Vitoria, pe căi cotite, tocmai unde trebuia ca să-şi găsească pe cel drag, să-l ridice din locul pieirii şi să-l puie în pământ sfânt, cu toate rânduielile ştiute.

Acuma, după nişte sfaturi ale soţiei domnului Vasiliu şi după învăţătura lui domnu Toma, îi rămânea să mai facă un drum până la Borca — să întrebe pe cale, ş-acolo, încă o dată, dacă Lipan n-a fost zărit cumva întorcându-se din Stânişoara. Dumnealui, domnu Toma, nu l-a văzut. Dacă s-ar fi întors, n-ar fi lipsit a face la crâşmă popas. Cine-a făcut o dată popas într-un loc ş-a găsit că-i bun acel popas — apoi se abate ş-a doua oară. Chiar dacă nu i-i foame, poate i-i sete. Dacă nu-l aduce foamea, nici setea — vine din prietinie. Nechifor Lipan a trecu o dată. Domnu Toma l-a văzut ducându-se, călare între ceilalţi doi munteni. Înapoi, venind cu faţa, nu s-a mai arătat. S-a bucurat şi Gheorghiţă de câne şi, după hotărârea maică-sii, l-a pus în lanţ, ţinându-l alăturea de el şi de cai. În vremea cinei, s-a sculat domnu Toma, cât era de mare, şi-a scuturat pletele şi şi-a mai adus aminte că altădată, pe când era el copilandru, s-a mai întâmplat asemenea faptă, tot în aceste părţi, în singurătăţile Stânişoarei. Iar cine ucide om nu se poate să scape de pedeapsa dumnezeiască. Blăstămat este să fie urmărit şi dat pe faţă. Dator este să-l urmărească omul; rânduit este să-l urmărească fiarele şi dobitoacele. Dacă ai cunoaşte înţelesurile vântului şi a ţipetelor de paseri, şi a scheunatului dihăniilor, şi a umbletului gângăniilor, şi a tuturor urmelor care sunt, dar nu se văd dintr-o dată, atuncea îndată ai ajunge la cel vinovat. De ajuns tot trebuie să ajungi la el, însă mai târziu. De aceea, ca un om cinstit şi săritor la năcazul altuia, domnu Toma nu stă deloc la îndoială să puie iapa la căruţă şi s-o ducă el singur până la Borca pe Vitoria şi s-o întoarcă înapoi în Sabasa, oprindu-se întruna şi cercetând pretutindeni.

Îndoiala putea fi pân-aici. Acuma nu mai este. Lipan a rămas prăpădit între Sabasa şi Suha.

După această hotărâre dată de domnu Toma, jupâneasa Catrina, nevasta lui, a prins a lăcrima şi căina pe Vitoria. Dar munteanca de data asta socotea că nu mai are de ce plânge. Avea de căutat, de găsit şi de rânduit. De plâns, a plânge mai pe urmă. Acuma n-are vreme.

Încălecând cu Gheorghiţă, a trecut iar la Suha. Lupu a mers cuminte în lănţug. Clocoteau pretutindeni puhoaiele şi bătea vânt cald. În popasul de sus au stat ş-au ascultat cum pocneşte ghiaţa într-un pârău din vale, cine ştie unde. Treceau corbi, treceau pajuri. Nu i-au dat nici o înştiinţare.

Au ajuns, sară, la hanul lui domnu Vasiliu. Vitoria ştia că acolo are să găsească ceva. Într-adevăr, a găsit.

În sat la Suha, se stârnise oarecare zvoană. Spuneau unii şi alţii că ar fi nevoie să vie vreun judecător de la târg, să cerceteze cum a fost cu vânzarea oilor. Să vadă dacă se află hârtia lor de cumpărătură de la Dorna. Şi dacă gospodarii din Suha au chitanţă de paralele pe care le-au dat lui Lipan. Nu spune nimene că asemenea gospodari cu vază ar fi în stare a săvârşi o faptă rea, dar e bine să-şi arate îndreptările. Afară de asta, a mai spus nu ştiu cine că numaidecât cinstiţii gospodari trebuie să arate martorul ori martorii care s-au găsit faţă la vânzare şi la numărătoarea banilor. E la înţelegerea orişicui că numai asemenea străin ori străini, care s-au aflat de faţă, au putut să urmărească pe Lipan, să-l lovească şi să-i răpească banii oilor. S-ar putea ca aceşti martori să fie cu totul necunoscuţi. Nici Calistrat, nici Ilie Cuţui nu i-au văzut pân-atunci, nici de-atunci. Chiar dac-ar fi aşa, să arate ce înfăţişare aveau, ce cai şi ce straie. Din puţin, se pot afla multe şi făptaşii ies la iveală.

— Dar mai este una, dragă Vitorie, urma cu fierbinţeală cucoana Măria a lui domnu Iorgu Vasiliu. Închipuieşte-ţi dumneata că, de la o zi la alta, nevasta lui Bogza şi-a adus aminte de mine şi a venit aicea în vizită. Eu nu i-am dat apă cu dulceţi şi cafea, ca la cucoana primarului, dar am poftit-o să şadă. Şi ce-ţi pare dumnitale, dragă Vitorie, iaca m-a înştiinţat că suntem rude şi vine la mine să mă întrebe de unde se împrăştie asemenea proaste zvonuri asupra soţului său. „N-am de unde şti, draga mea zic. Poate să fie unii din prietini, din dragostea cea mare care o au asupra voastră." După asta văd că începe a mă ispiti de departe dacă s-a dus munteanca de la Tarcău şi ce gânduri are. I-am răspuns că n-ai nici un gând; că umbli aşa prin lume jelindu-ţi bărbatul. Atuncea a lăcrimat şi Ileana şi i-a părul tare rău că l-ai chemat pe gospodarul ei la Primărie, ca să iasă pe urmă în sat vorbe. Mai bine era dacă te duceai la casa lor. Găseai un pahar de vin ş-o vorbă bună — ş-un ajutor de la bărbatu-său, ca să descoperi pe făptaşi, dacă sunt. — „Făptaşi sunt, zic eu. Nu mult, ş-avem să-i cunoaştem. Iar munteanca, zic, rău a făcut că n-a venit la voi să ceară sfat şi ajutor."

Cucoana Măria surâdea subţire. Zâmbi şi nevasta lui Lipan, în tăcere.

— Vrasăzică s-a dus cum a venit, urmă soţia domnului Iorgu Vasiliu. Nu trece, draga mea un ceas şi văd venind părechea.

— A venit şi Gafiţa?

— A venit şi Gafiţa lui Cuţui. Asta umblă gătită mai luxos decât cealaltă, dar e mai proastă. A venit şi ea să întrebe de una, de alta. I-am spus eu felurite lucruri. Am lăudat-o pentru straie şi pentru frumuseţă; numaidecât i-am arătat mare părere de rău de vorbele cate le scorneşte asupra ei prietina cea mai bună pe care o are. Nu-i spun cine-i, ca să nu vâr intrigă; da-i bună prietină şi nevastă de tovarăş. „Va fi fiind Ileana?" „Nu-i Ileana, zic moale." „Ba-i Ileana, văd eu că nu te poţi preface. Şi ce spune, mă rog, pe conta mea, nevasta lui Bogza?" „Mai întâi nu-i Ileana lui Bogza răspund; al doilea nu spune cine ştie ce, fără decât că ştie tot satul cine vine la dumneata, noaptea, când ţi-i bărbatul dus după oi." La asemenea vorbă dulce, a ţipat de-a răsărit bărbatu-meu pe scaun în prăvălie. „Spune ea asta? Ea, care-i o slută ş-a scos-o Bogza din

sărăcia de-acasă?" „Mai întâi, dragă, zic eu, nu-i vorba de Ileana." „Ba o ştiu eu de câte e-n stare. La biserică trage la mine numai cu coada ochiului, să vadă cum îs îmbrăcată şi crapă de ciudă. Decât să vorbească de altele, mai bine să se uite la dânsa. Asupra mea nu vine bărbatu-meu băutşi nu mă grămădeşte într-un cotlon, ca să mă stropească în bătăi. Afară de asta, bărbatu-meu nu visează urât."

Gazda se opri. Femeile se uitară una la alta. Munteanca îşi zbătu pleoapele şi-şi încreţi fruntea.

— Mâni am să trec şi eu pe la dânsele, zise încet Vitoria, să le rog să mă ierte de supărarea pe care am făcut-o oamenilor lor. Bine ar fi să aflu cine-a fost martor; bine ar fi să văd hârtiile şi chitanţele; dar acu mai tare mi-i în grijă de ce se spune. Am şi eu vorbe potrivite după pilda dumnitale, dragă cucoană Mărie, să le aţâţ şi să le otrăvesc, ca să le fac să lepede din ele tot. Dacă au de spus ceva, au să spuie. Dacă n-or avea ce spune, îi las în plata lui Dumnezeu. Nu se cuvine să obijduiesc om nevinovat. Cerc să-mi găsesc soţul. Îi fac toate slujbele rânduite, ca să i se liniştească sufletul. Acuma mi s-a arătat în vis cu faţa — şi mă cheamă.

Din dezbaterile amănunţite ale femeilor, a ieşit o rânduială bună. A doua zi dimineaţa, domnu Iorgu Vasiliu trimete după Bogza şi Cuţui, ca să vie să facă contract pentru brânză. Au ei treburi negustoreşti pe care le-au tot amânat în vremea iernii. Acuma vine primăvara şi afacerile încep a mişca. Deci gospodarii de la Doi Meri vin pentru contract şi arvună. Precum se cuvine, au să beie şi aldămaş şi au să mai întârzie. În vremea asta Gheorghiţă şade dosit în căsuţa cea mică din ogradă. Iar ele se duc întâi la Bogza acasă, pe urmă la Cuţui. Ori se duce una la Cuţui şi alta la Bogza, şi după aceea schimbă. Au să le înţepe, au să le învăluie, au să le fiarbă pe nevestele oierilor — până ce le-or vedea zvârcolindu-se ca viermele. În asemenea împrejurare, Vitoria îşi va da sama despre ce pot şti femeile de treburile bărbaţilor lor - chiar de tainele lor, care le-au fost încredinţate cu grozav jurământ. Iar după asta, munteanca se poate duce să caute. Rămâne soţia lui domnu Vasiliu să încurce laţurile şi mai tare.

Adevărul întreg, fără îndoială, numai Dumnezeu îl cunoaşte; însă cucoana Măria dorea aprig să vadă pe nevasta lui Cuţui mai puţin luxos îmbrăcată. Făcând astfel şi necâştigând decât prepusuri, s-au întors amândouă la dugheană, tot cu vorbe multe, şi Vitoria a încălecat, ca să treacă iar muntele, cu feciorul.

Drumul se curăţise de ape şi se zvânta. Pădurea fâşia lin din cetini şi răsufla aburi. În poienile sorite, pământul se ochise bine şi înverzeau pajişti. În frunzele moarte din marginea unei râpi, Vitoria găsi clopoţei albi. Coborâ din tarniţă ca să-i rupă, şi-i înălţă pe codiţele lor subţiri, în lumină. Privi cerul albastru şi înghiţi mireasma pădurii.

Cu frâul calului trecut pe după cot, porni pe cărarea din marginea drumului. Trupul ei ar fi vrut să cânte şi să înmugurească; simţea intrând în el soare şi bucurie; dar în acelaşi timp se ofilea în ea totul, grabnic, ca clopoţeii pe care-i ţinea între degete şi care pieriseră.

Cânele dădu scâncet. S-ar fi voit şi el slobod.

— Gheorghiţă, dă-i şi lui drumul, zise femeia atentă.

Flăcăul descăleca şi descătărămă zgarda lui Lupu. Dar cânele nu căuta să zburde. Umbla cu botul în soare şi din când în când parcă încerca să strănute. Rânjea şi fornăia pe nas, adulmecând şi sorbind adierile.

Urcară aşa la pas din parapet de pod în parapet de pod. Sus, poposiră. Cânele sta cu luare-aminte pe coadă, privind văile ca un om. Petrecea şi el, uitându-se la frumuseţile lumii. Gheorghiţă îl observă de câteva ori şi-l arătă din ochi către maică-sa, râzând.

— Îi place şi lui să se uite... zise munteanca, serioasă.

Când coborî la al doilea pod al văii dinspre Sabasa cânele se opri şi deveni neliniştit. Deodată se repezi asupra cailor, lătrând şi încercând să-i încleşte de boturi.

— Nu înţeleg ce va fi având astăzi Lupu, vorbi Gheorghiţă, nedumerit. Şi ast' dimineaţă, când îl ţineam lângă mine, în şură la domnu Vasiliu, tot cerca să iasă din zgardă şi mârâia Parcă era tunet, când s-aude departe.

— A făcut asta?

— Da. S-a liniştit târziu, după ce s-a deşertat crâşma de oameni. Acu văd că-i vine altă nebunie.

— Să vedem ce este. Să oprim caii.

Cânele îşi conteni duşmănia împotriva dobitoacelor. Se întoarse asupra oamenilor. Apoi coti pe lângă parmaclâcul podului, în râpă. Se duse aşa o bucata la vale, pe o pajişte nouă, care lucea în soare -şi iar veni la drum. Se repezi asupra lui Gheorghiţă, încolţindu-l de pulpana sumăieşului. Flăcăul îl izbi cu piciorul. Animalul se duse chelălăind la vale, pe aceeaşi urmă.

— Băiete, zise munteanca leagă-ţi calul de un mesteacăn, cum fac şi eu. Coboară-te în râpă după câne. Şi asară, când suiam, a dat aicea semn; dar era în lănţug.

— Da'de ce să mă cobor? E un pripor gol, fără cărare.

— Coboară-te, îţi spun. Aud pe Lupu dând glas. A găsit ceva. Deodată i se îmbujoraseră obrajii şi-i luceau ochii. Flăcăul înţelese. Cotind şi el pe lângă parmaclâcul de piatră, îşi dădu drumul târâş în râpă. Femeia se aplecă şi văzu prăpastia. Totuşi Gheorghiţă luneca lin pe clina umedă, stârnind bolovanii. Cânele nu se zărea; i se auzea numai glasul, dosit în văgăună.

Observă pe flăcău în picioare, ocolind sub mal. Îndată se sui spre ea chemarea lui înfricoşată. Având buna încredinţare de ce putea fi acolo, Vitoria îşi adună cu palmele straiul în poala din faţă şi-şi dădu drumul alunecuş pe urma băiatului. Cu tâmplele vâjâind, răzbi în ruptura de mal, în lătratul ascuţit şi întărâtat al cânelui. Gheorghiţă zvâcnea de plâns cu ochii acoperiţi de cotul drept înălţat la frunte. Oase risipite, cu zgârciurile umede, albeau ţărâna. Botforii, taşca, chimirul, căciula brumărie erau ale lui Nechifor. Era el acolo, însă împuţinat de dinţii fiarelor. Scheletul calului, curăţit de came, sub tarniţă şi poclăzi, zăcea mai încolo.

Femeia răcni aprig:

— Gheorghiţă!

Flăcăul tresări şi se întoarse. Dar ea striga pe celalalt, pe mort. Îngenunchind

cu grabă, îi adună ciolanele şi-i deosebi lucrurile. Căpăţâna era spartă de baltag.

XIV

Cu grabă, dar fără lacrimi, femeia făcu cea dintâi rânduială. Despărţi din tărhatul umed şi muced o pocladă şi o aşternu peste rămăşiţele lui Nechifor Lipan. Flăcăul părea cu totul zăpăcit. Abia acuma înţelegea că acolo zace tatăl lui. Plângea ca un copil mic, cu ochii mititei şi buzele răsfrânte. Femeia stătu în picioare, cu mâinile cuprinse sub sâni, şi căuta să-şi deie samă de loc. De sus, de lângă parapetul de piatră, săpătura costişei venea oablă ca o prăpastie. Sus, era umplutură pardosită cu lespezi cioplite. Până jos în cotlonul râpei, arăta să fie cam douăzeci de metri. Aicea malul era ros şi scobit şi avea în faţă puţintel tăpşan ocolit de colţuri de stâncă. În urmă râpa se prăvălea mai în fund. Era un loc aşa de strâmt, aşa de singuratic, aşa de dosit. Numai soarele îl ajungea şi-l bătea în plin. Nu suia la nici o potecă; n-avea nici un fel de legătură în curmeziş cu vecinătăţile. Aici fusese soarta lui Nechifor Lipan, să cadă ca-ntr-o fântână, lovit şi brâncit de mâna duşmanului. Nimeni nu mai putuse vedea acea cruntă privelişte. Oamenii călători treceau fără grijă pe sus; păstorii n-aveau într-acolo loc de apropiere.

Soarele de toamnă răsărise şi asfinţise asupra mortului singur şi asupra calului zdrobit. Veniseră asupra leşurilor ploile cele negre; hultanii şi corbii stăteau asupra lor ciucur, iar în vremea nopţilor au venit dihăniile din râpile muntelui, sprijinind în mort labele şi trăgând cu colţii. Numai acest câne a ştiut toate şi a vegheat în preajmă până ce l-a alungat foamea către oamenii vii. S-a mai întors din când în când şi a mai aşteptat; după aceea, într-o zi, a sosit vifor şi ninsoare şi iarna a astupat râpa. Acuma soarele a curăţit-o şi a eliberat-o, după o voinţă a lui Dumnezeu, şi tot după aceeaşi voinţă, cânele, trecând pe sus, a adulmecat mirosurile şi i-a dat ei ştiinţă.

Observând că flăcăul nu-şi venise încă în fire, măsură din ochi înălţimea până sus şi prubului cum s-ar putea căţăra la drum. Pipăi anume locuri cu piciorul şi-şi căută sprijin, întinse braţele spre aşchii de piatră şi găsi o cale cotită şi anevoioasă.

— Am treabă sus, strigă ea lui Gheorghiţă; mă întorc îndată. De sus, de lângă parapet, chemă cânele:

— Vin-aici, Lupu.

Dulăul sui sprinten pe urmele ei. Îl puse lângă cai, paznic împotriva trecătorilor. Apoi cotrobăi în boclucuri şi se coborâ iar la vale cu chibrituri şi c-o făclie de ceară. Aprinse făclia şi o potrivi la dos, în scobitura malului.

Avea în ea o putere nouă, care-i răzbea în toate mişcările şi în priviri.

— Gheorghiţă, hotărâ ea, tu să stai aici, să priveghezi pe tatu-tău. Iar eu mă scobor în grabă la Sabasa ca să dau de ştire. Vin cu căruţa şi cu domnu Toma, ca să luăm mortul, si-l ducem în sat şi să împlinim cele de cuviinţă.

— Bine, mămucă, suspină flăcăul. Oi sta aici, după cum îmi porunceşti.

— Să stai, Gheorghiţă! Eu nu întârzii mult. Vezi să nu se stingă lumina.

Sui iar la drum, încălecă şi se duse, lăsând pe Lupu lângă celălalt cal.

Flăcăul privea lumina făcliei. Abia o putea deosebi din strălucirea soarelui, care bătea pieziş. Fără o voinţă anumită, se aşezase într-o lături, mai mult cu spatele, spre poclada care acoperea ciolanele, zgârciurile, părul şi lucrurile tatălui său,

amestecate. Nu s-ar fi putut spune că are vreun dezgust, dar de când trăia pe lume nu-i fusese dată o asemenea cumplită vedere. Ridicând ochii şi privind departe, băgă de samă că se află într-un loc cu totul pustiu, între stânci, între răpi, sub cerul înalt. Pădurea era aproape. În fundul prăpustiilor se mai ţineau ostroave de omăt.

Dintr-o dată strălucirea soarelui trecu spre vârful brazilor şi către piscuri. Cu coada ochiului, văzu lumina făcliei crescând în umbra văgăunii Era o linişte neclintită, parcă toate împietriseră în asfinţitul de soare. Stătu şi el neclintit ca toate, ascultându-şi bătăile inimii. Tresări numai când auzi sus, în aurul luminii, un strigăt de pajură. Chemase de două ori. O văzu deasupra, plutind lin pe aripi; îşi mişca numai capul; parcă-l privea pe dânsul. Se auzi altă chemare mai depărtată. Pajura pluti într-acolo. Cerul rămase singur şi în curând din cer păru că ninge înserarea. Judecându-se el singur pe sine, flăcăul se încredinţa că nu simte în el vreo sfială; ar fi dorit numai să aibă în preajma lui un suflet viu. Cânele era însă la drum, sus. Lătrase numai o dată. Acuma tăcea şi se făcuse noapte. Deci nu mai trecea nici un drumeţ.

Luceau stele. Porni o adiere de vânt.

Auzi în prăpastie un scâncet de dihanie. Poate i s-a părut. O nelinişte fierbinte i se pomi din măruntaie şi-l fulgeră în creştet. Răsări în picioare şi căută loc de trecere pe urmele maică-sa. Zgrepţenând cu unghiile şi împingându-se la deal cu călcâiele, ajunse asudat şi gâfâind sus. Calul necheză uşurel; cânele veni lângă dânsul. Acolo sus, la drum, i se părea că e mai puţin întuneric. Îndată ce iese luna, toate au să se lumineze deplin. Are să se lumineze deplin şi jos în văgăună. Acolo s-a înălţat în picioare mortul, învălit în pocladă, aşteptând binecuvântarea din urmă şi rugăciunile de care n-a avut parte.

Îşi aplecă urechea. Trăgea o adiere abia simţită. Bănuia în râpă pipăiri de paşi şi-n împrejurimi foşnet. I se desluşiră în urechi zvonuri de pâraie depărtate. Târziu, prin lumina de lună, trecură pe deasupra brazilor paseri străine. Singurătăţile muntelui pulsau de apele primăverii; viaţa tainică îşi întindea iar punţile peste prăpăstiile morţii. Sângele şi carnea lui Nechifor Lipan se întorceau asupra lui în paşi, în zboruri, în chemări. Flăcăul nu înţelegea din toate decât o frică strecurată din pământ în el, şi începu să vorbească cu cânele şi cu calul adresându-le cuvinte fără noimă. Tot ca să-i treacă vremea mai uşor, căută traista cu orz. După aceea îşi pregăti un culcuş şi se învăli în pocladă. Zgomotele nopţii îi părură abia simţite şi i se îngreuia trupul de somn, când Lupu dădu glas către vale.

Zvârlindu-se în sus, se păli cu fruntea de traista de orz aninată în capul calului. Apoi răcni spăriat: „Cine-i?" Nu-i răspunse decât cânele, care zăpăi iar. Când cânele se linişti, flăcăul auzi, în tăcerea cuprinsului, bătaia ca de clopot a fierăriilor de la o căruţă.

Auzi chemări, aproape. Cunoscu glasul lui domnu Toma. Venea cu Vitoria Lipan, nu numai crâşmarul, ci şi judeţul satului, ş-un străjer. Poposiră, deshămară iapa, aprinseră un foc de găteje lângă parapetul podului.

— Arde făclia Gheorghiţă? întrebă Vitoria.

— Cred că arde... răspunse flăcăul cu îndoială.

— Vai, băiete, îl mustră femeia, cum nu înţelegi tu o datorie ca asta! Coboară şi vezi. Ţine, am adus de la biserică fanarul acesta cu semnul crucii. Aprinde lumânarea din el şi potriveşte-l frumos la căpătâiul lui tată-tău. Să ştii că nu se poate să-l ridicăm azi, poate nici mâni. Cât ar fi, trebuie să-l priveghem, şi m-am înţeles cu părintele Tudorache ca să vie să citească aici.

— Dar de ce nu putem să-l ridicăm? se împotrivi Gheorghiţă, neguros.

— Nu se poate, căci ei îşi au rânduielile lor.

— Care ei?

— Stăpânirea îşi au rânduielile lor cum să steie toate pe loc până ce vine domnu subprefect pe care l-am văzut noi la Farcaşa, şi doftorul, şi domnu procuror.

— Da' de ce să vie? Ce au ei cu noi?

— Cu noi n-au nimica. Au cu mortul, să vadă cum şi ce. Să cunoască şi ei cum că într-adevăr a fost ucis, şi după-aceea să înceapă a căuta pe făptaşi. Eu întâi am ţipat ca să mă lase în pace să-mi iau omul, şi să-i fac cele de cuviinţă. Dar atuncea s-a sculat domnu Toma care-i de faţă, şi m-a sfătuit să mă supun, că altfel ne vâră judecătorii în închisoare. Dac-am văzut ş-am văzut, ce să fac? m-am supus. Or face ei cum au rânduiala şi după aceea mi-or da mortul. După asta nu mai au nici ei nimic cu mine, nici eu cu dânşii.

— Ţţţ! nu aşa nevastă, se amestecă, nemulţămit, domnu Toma; ei doar nu fac asta dintr-o răutate. Rânduiala aceasta o au ca să poată găsi pe ucigaş.

— Domnu Toma nu te supăra Dacă s-or uita la nişte ciolane, parcă au să ştie care-i făptaşul?

— Nu-i numai asta. Ai să arăţi şi dumneata ce ştii şi ce bănuieşti.

— Eu? se miră munteanca şi privi pieziş spre ceilalţi oameni, care suiseră cu ea din Sabasa. Apoi tăcu şi-şi acoperi buzele cu podul palmei stângi. Tare-ţi mulţămesc, domnu Toma, pentru ajutorul care-l dai, adăogi ea cu glas blând; şi-i fi bun să mai trimeţi aicea, mâni, căruţa cu părintele, aşa precum te-am mai rugat. Ţi-oi plăti cât îi spune, ş-oi socoti ajutorul dumnitale ca o binefacere. Pune în căruţă, odată cu părintele, pâni douăzeci, măsline două chile, şi scrumbii zece, şi rachiu cinci gărăfi de câte-o ocă. Scrie şi acestea în catastif la dumneata, pe lângă cele ce am adus acuma cu noi. Cine-a binevoi să vie aici ca să vadă ori să privegheze pe mort să-l cinstesc c-un pahar şi să-i dau o bucată de pită cu ceva, ca să fie pomenire. Poftesc ş-acuma pe domnu judeţ şi pe străjer. Gheorghiţă, scoate din fân, din căruţa lui domnuToma, o garafă şi ad-o aici, la foc.

Oamenii s-au bucurat şi au zâmbit cu voie-bună către nevastă, prin lucirea flăcărilor. Vitoria le-a turnat rachiu şi au băut pe rând din acelaşi pahar, neuitând să închine pentru mort. Domnu Toma, mai ales, a vorbit drept după inima Vitoriei:

— Dumnezeu să-i ierte lui Nechifor Lipan toate greşalele cu voie şi fără voie şi să binevoiască a-i da, măcar de-acu înainte, hodină în pământ.

La această închinare Vitoria a crezut de cuviinţă să lăcrămeze, înainte de a bea, a vărsat pentru mort o picătură din pahar. Asta o făcea de mult, de când se arătase înţelegerii ei adevărul.

Flăcăul a coborât fanarul în râpă. Ceilalţi au aşeptat ziua, lângă foc, cinstind din când în când băutura. Pe urmă s-au dus şi ei să descopere şi să vadă pe Lipan.

Domnu Toma s-a întors în sat cu străjerul. După hotărârea Vitoriei, i-a năimit cal şi l-a repezit solie de-al doilea la domnu subprefect Nastase Balmez, să-l roage să binevoiască a împlini cât a putea mai degrabă rânduielile stăpânirii; că nevasta mortului îl roagă cu lacrimi şi plăteşte toate cheltuielile.

În cursul zilei s-a ostenit părintele la deal. între gărăfi şi pani, şi cu mare greutate s-a pogorât în râpă, deşi Vitoria tocmise om ca să taie şi să sape trepte. Sfinţia sa era bătrân şi pântecos şi cu greu a izbutit a se înfăţişa la datorie. Punându-şi patrafirul, şi-a mângâiat barba albă, a deschis cartea şi a prins a ceti cuvinte vechi. Din când în când se oprea, ca să răsufle de trudă. Văduva a dat la o parte un colţ de pocladă, ca s-audă şi mortul şi să se uite la cer cu găvanurile negre ale căpăţânii. Oameni din sat şi trecători de aiurea veniseră nu atât pentru citanie, cât pentru pomana mortului. Femeile spuneau unora şi altora întâmplările şi era de mirare cum sosiseră, pe vânt, ori prin pământ, veşti de dincolo de munte, cum că făptaşii ar fi nişte oieri care ar fi trăitori în acele părţi.

Vitoria asculta atent vorbele şi se gândea că numaidecât trebuie să treacă la o prietenă a ei de-acolo, s-o poftească la îngropăciune şi să mai afle ce vorbe s-au mai spus şi ce iscodiri s-au mai îndeplinit. Avea chiar o plăcere gândindu-se că a rămas cineva acolo care scormoneşte şi află.

Autorităţile nu s-au putut aduna în râpă decât a treia zi. Vitoria a stat c-un umăr întors, ascultând ce puteau să spună nişte oameni care n-aveau nimic cu Nechifor Lipan. Au descoperit oasele, s-au uitat la ele; unul a cercetat căpăţâna; pe urmă a scris pe hârtie ce-au văzut şi ce-au înţeles. Jignită a fost munteanca mai ales de faptul că nici unul nu şi-a făcut cruce şi n-a spus o vorbă creştinească pentru sufletul lui Nechifor.

Domnul subprefect Anastase Balmez şi-a adus aminte că a mai văzut-o pe munteancă.

— Acesta ţi-i omul după care umblai? întrebă el.

— Acesta-i, domnule, răspunse munteanca.

— După cât se vede, e ceea ce bănuiam eu încă de-atunci. Omul dumnitale a fost omorât şi jefuit.

— Da, domnule, răspunse cu blândeţă Vitoria; însă în taşcă, s-au aflat ceva parale, şi chimirul n-a fost desprins de pe el.

— Atunci să-l fi ucis careva din duşmănie?

— Cum pot crede una ca asta, domnule, când el a călătorit cu prieteni de la Dorna pân-aici?

Atunci Vitoria s-a crezut datoare să spuie ce ştia. Anume că, după cumpărătura de oi de la Dorna, Nechifor a venit pân-aici cu doi tovarăşi şi prieteni, care trăiesc şi acuma peste Stânişoara, la un loc care se cheamă Doi Meri. Acei prieteni arată că au cumpărat oile lui Lipan şi i-au numărat banii. După numărătoarea banilor, care s-a făcut sus, Lipan s-a întors, purcedând spre casă. Atunci se vede că cineva, care a fost de

faţă ş-a văzut târgul şi banii, s-a luat după el şi l-a lovit. I-a răpit banii oilor. Altfel nu poate să fie, arăta Vitoria; căci aşa spun acei doi prieteni ai mortului, anume Calistrat Bogza şi Ilie Cuţui. Deci Lipan nu şi-a pus banii la un loc cu cei care-i mai rămăseseră; ci-i purta în mână. Ucigaşul l-a lovit şi i-a smuls banii; căci, cum l-a lovit, Lipan a căzut în râpă cu tot cu cal. Să se fi dus după el, e mai greu de crezut; căci era cânele, care s-ar fi luptat cu îndârjire pentru stăpân. Ca să jefuiască pe mort, acel care lovise trebuia să ucidă şi cânele, însă cânele s-a aflat viu. Rămâne de văzut cine era acel străin martor, care a văzut pe Lipan primind banii. După cât înţelegea ea, gospodarii nu-şi aduc aminte cine ar fi fost acel om străin. Dar dacă i-a strânge stăpânirea, ei au să mărturisească şi au să-l arate. În acelaşi timp să înţelege că au să facă şi dovada cumpărăturii oilor cu vreo chitanţă pe care Lipan a scris-o în vârful muntelui, deşi acolo nu se află nici un fel de cancelarie, iar vântul nu aduce în vârtejurile lui acolo nici cerneluri, nici pene de scris. Hârtia de cumpărătoare a oilor e la Lipan în taşcă, nu-i la dânşii; însă dacă spun ei că au dat bani pe partea lui de oi şi i-au numărat acolo cu martor, cine poate îndrăzni să spuie că nu-i aşa? Adevărat este că lumea se dovedeşte plină de vorbe şi înşelări şi ar fi spunând unii şi alţii de peste munte că toată treaba asta n-ar fi curată; însă ea nu poate obijdui pe nimeni, fiind încredinţată că Dumnezeu va scoate la urma urmei adevărul la lumină.

— Femeie, zise domnu Anastase Balmez, răsfrângându-şi cu dispreţ buzele; din ce spui dumneata, eu nu pot alege nimica. A fost vreun martor când s-a făcut târgul?

— Nu ştiu, n-am de unde şti, domnule subprefect; dumneata vei întreba şi gospodarii vor răspunde.

— Bine, la asta ne pricepem noi, şi avem să-i întrebăm Dar dumneata ştii ceva despre acel martor? De unde l-ai scos?

— Eu nu l-am scos de nicăieri, domnule subprefect; dar trebuie să fi fost. Dacă n-a fost acolo un străin pe care l-am putea trage la răspundere, atunci să deie samă prietenii.

— Dumnezeu să te înţeleagă, femeie. Bănuieşti cumva pe acei prieteni. Calistrat Bogza şi Ilie Cuţui?

— Ferească Sfântul; eu nu bănuiesc pe nimeni. Ei au să vă spuie ş-au să-şi deie sama, ca nişte gospodari ce sunt. Până la Borca, în urma oilor, au umblat şi el Dincolo, peste munte, nu s-au mai văzut decăt doi. Pe-al treilea l-au mâncat hultanu şi lupii, după cum se vede. Dumnealor să arate cine a dat cu baltagul; căci şi asta se vede în căpăţâna aceasta. Eu n-am de unde şti; dumneavoastră nici atâta; să spuie dumnealor, să arate pe acel care a fost martor şi a văzut numărătoarea banilor.

— Ce martor, femeie? Ce-mi tot vorbeşti de martor?

— Grăiesc şi eu ca o minte slabă ce mă aflu.

— Lasă martorul, femeie. Datoria mea e să strâng în chingi pe cei doi. Oricât de vicleni ar fi, cu mine nu se pot pune. Am descoperit eu cazuri mai grele.

Vitoria îşi strânse umerii şi buzele:

— Dumneavoastră, domnule subprefect, veţi face cum veţi crede că-i mai bine; numai să-mi daţi învoire să-mi îngrop omul şi să-i fac rânduielile creştineşti. Vă

rog să scrieţi şi ciobanilor.

— Care ciobani?

— Ciobanii lui Lipan, care aveau în samă oile lui. Nu se poate să nu ştie şi ei de vânzare — dacă într-adevăr a fost vânzare.

— Dumneata crezi cumva că n-a fost vânzare? şi l-au ucis cei doi ca să-i ieie oile?

— Eu n-am spas asta, domnule. Am spus să scrieţi ciobanilor. Nu se poate să-i lepede stăpânul lor aşa, fără să le plătească simbriile şi să-i cinstească, după datină.

— Ai dreptate, vom face întrebare. Şi cred, nevastă, că n-ar fi rău să mergi şi dumneata cu mine acolo, să fii de faţă când am să-i chem pe Bogza şi pe Cuţui.

— Merg, de ce să nu merg? se învoi Vitoria. Am acolo treabă şi c-o prietenă a mea, soţia unui negustor. Vreau s-o poftesc şi pe dânsa să fie de faţă când vom coborâ aceste oase în sat, ca să le punem la hodină, în pământ. Se cuvine să poftescşi pe acei gospodari, cu nevestele.

— Cum aşa? Eu mă duc să-i cercetez şi dumneata îi pofteşti la îngropăciune?

— De ce să nu-i poftesc? îi poftesc şi la îngropăciune, şi la praznic, ca pe nişte buni creştini. Eu n-am nimic cu dânşii; Dumnezeu nu mi i-a arătat încă. Oamenii pot vorbi una şi alta; femeia lui Cuţui poate spune despre Bogza că ar fi având visuri urâte şi grăieşte prin somn; dumneavoastră, ca stăpânire, puteţi să le puneţi întrebări; dar eu ce pot face decât o îngropăciune cu datoriile care se cuvin morţilor? îi poftesc şi pe dânşii; de ce să nu-i poftesc? Vă poftesc şi pe dumneavoastră, dacă nu vi-i cu supărare. Parcă aşa nu vor fi subt ochii dumneavoastră?

Domnu Anastase Balmez clătină din cap şi rămase gânditor. Iar avea femeia dreptate; însă nu credea de demnitatea lui să recunoască. O cercetare discretă şi delicată i se înfăţişa ca sistemul cel mai bun să descopere şi să apuce de grumaz pe făptaşi. Negreşit, cei doi gospodari nu vor putea să refuze să vie la înmormântare în Sabasa. Asta ar fi ceea ce, în drept, se cheamă o confruntare cu cadavrul victimei. Încercă să lămurească asta femeii. Acuma în sfârşit i se părea c-o înţelesese şi o judecă destul de vicleană şi ascunsă. Vitoria nu putea şti ce poate fi o confruntare, dar primi, zâmbind, hotărârea autorităţii - cugetând în sine că nu-i rău să fie amestecat şi boieraşul acela cu căciula ţuguiată, în zvonurile, prepusurile şi intrigile otrăvite care creşteau ca un bulz de omăt în cealaltă vale, în sat la Suha. Cât era el de boier şi de fudul, ea şi cucoana Măria îl puteau vinde şi răscumpăra, jucându-l pe deget, cu tot cu doftor, cu tot cu Bogza şi Cuţui, şi cu tot cu nevestele lor.

Autorităţile sfârşindu-şi cercetarea, femeia trase iar poclada peste ciolane şi schimbă lumânarea din fanar. În acelaşi timp suspina şi bocea încet, dar cu coada ochiului priveghea în toate părţile la oamenii aceia străini, în straie negre, şi cu urechea era atentă la tot ce se spunea şi se şoptea.

XV

În Suha, domnul Anastase Balmez şi-a început cercetările lui cu o dibăcie de care se simţea cu drept cuvânt mândru. A poftit la domnia sa, ca informatori, pe cei doi gospodari, hotărât să-i asculte cu răbdare şi cu blândeţă.

— Ce pot pentru ca să ştiu eu, domnule subprefect? a răspuns cu glas destul de hotărât, amestecat cu puţină supărare, omul cu buza despicată. Eu nu pot pentru ca să ştiu nimica.

— Ştiu, te cred, domnu Bogza, îl domolea subprefectul. Dumneata eşti un om cu stare. Te bucuri de deosebită consideraţie. Eu am datoria să te întreb. Dumneata ai datoria să răspunzi. Căci de la Dorna şi până aici te-ai aflat cu Nechifor Lipan. Aţi călătorit împreună; aţi mâncat împreună. Nu-i aşa?

— Aşa este.

— Fiind aşa, te rog să binevoieşti a-mi spune unde v-aţi despărţit.

— Apoi să vie şi Ilie Cuţui, să fie de faţă. Să spuie şi el. A fost şi dânsul acolo.

— Îl întreb şi pe dânsul, n-ai grijă. Eu am interesul să aflu toate acestea, pentru a putea urmări pe făptaş. Crezi dumneata că pot eu să ridic un deget până ce nu am încredinţare deplină? Eu nu sunt învăţat să obijduiesc pe nimeni. Aşa că să fii bun să-ţi aduci aminte când v-aţi despărţit, ca să pot prinde un fir.

— Care fir?

— Să pot prinde un fir, să găsesc o urmă, să încep cu ceva.

— Care urmă? Pe mine, domnule subprefect, să nu mă năcăjiţi, că destule am eu pe cap. Eu de moartea acelui oier nu pot ca să ştiu nimica. Ce pot pentru ca să spun, decât atâta, cum că eu şi Cuţui ne-am despăiţit de el când am ajuns în vârful Stânişoarei. Atuncea, când a văzut el cât drum mai are până la apa Moldovei şi pe urmă până la apa Prutului, s-a lehămetit şi s-a hotărât să se lase de turma asta. „Am eu destule oi — zice — la apa Jijiei. Daţi-mi câştig ca şi pentru celelalte o sută, şi cheltuielile pe care le-am făcut, şi duceţi-vă sănătoşi. Să deie Dumnezeu să aveţi spor de la dânsele. Eu mă întorc acasă.”

— Aşa a spus?

— Da; întocmai.

— Şi i-aţi dat banii?

— I-am dat banii. I-am numărat hârtii de câte o mie şi de câte o sută.

Nevasta mortului stătea umilită într-un colţ al odăii, cu capu-n vatră, cu coatele pe genunchi, cu fruntea în palme.

— Nici nu se poate altfel, zise ea încet, fară a se clinti. Gospodarii i-au numărat paralele. Celalalt sta la o parte ş-a văzut.

— Care celălalt? se încruntă Bogza.

— Lasă-ne, femeie, hotărî subprefectul. Nu încurca lucrurile.

— Eu nu le încurc. Eu vreau să descurc pe acest creştin care nu-i vinovat cu nimica, se întoarse munteanca zâmbind către Bogza. A fost unul străin, care a văzut când s-au numărat banii. Acela trebuie cunoscut şi urmărit.

— Dar n-a fost nici un străin, femeie; ţi-am mai spus.

— Ba poate să fi fost, se întoarse Bogza.

— Nu spun eu? Trebuie să fi fost. Dumneata poate credeai că vorbesc de domnu Cuţui?

Domnu subprefect se întărâtă puţinel.

— Dacă a fost, să spuie omul. Cine a fost? Îl cunoaşte?

— Nu cunosc; poate pentru ca să ştie Cuţui.

— Nu ştie nici el. De unde să ştie? Să zicem că i-au ieşit hoţii înainte şi gata!

— Vezi? Atuncea de ce tot amesteci acel martor?

— Nu-l amestec, domnule subprefect. Dar noi, muntenii, avem obiceiul să facem vânzările cu martori, nu cu hârtii scrise de domnii judecători. Dacă domnia voastră spuneţi că nu-i martor, eu tac. Atunci s-au scris hârtii. Dar la urma urmei nici de acestea nu-i nevoie, căci domnu Bogza şi domnu Cuţui erau prietini buni cu domnu Nechifor Lipan. De aceea să ştiţi, oameni buni, că eu n-am venit pentru alta aici, decât să vă poftesc la înmormântarea oaselor care au mai rămas. Eu atâta treabă mai am în aceste locuri şi pe urmă mă duc acasă, rugând stăpânirea să găsească ea pe făptaş. Eu ştiu că domnu subprefect are să-l găsească, aşa că, în privinţa asta, n-am nici o grijă. Dumneavoastră, ca buni gospodari, veţi da toate desluşirile şi veţi ajuta cum veţi putea. Iar la îngropăciune numaidecât să veniţi.

Subprefectul îşi bătea nerăbdător cizma cu vărguţa pe care o ţinea în mână. Secretarul, la măsuţa lui, asculta, neştiind ce să mai scrie. Vitoria se ridicase din locul ei, încheindu-şi sumăieşul. Pe dânsa n-o mai interesa întru nimic cercetarea.

— Omul acesta al meu a fost vrednic gospodar, încheie ea; se cuvine să-i faceţi o asemenea cinste.

— Bine, se învoi, nedumerit, Bogza; putem să venim, dacă domnu subprefect socoate că ne putem duce.

— Veniţi cu tot cu nevestele dumneavoastră. Tare frumos vă pofesc. Mâni îi facem soţului meu petrecerea din urmă. Merge şi domnu subprefect.

— Eu?

— Da, se înţelege. Parcă acolo nu puteţi sta de vorbă, cum staţi ş-aici? Ba încă acolo domnu Bogza poate şi-a aduce şi mai bine aminte.

Calistrat Bogza se scociorî în chimir, scoase tabacherea, o deschise şi-şi răsuci o ţigară groasă. Femeia puse mâna pe clampa uşii. Plictisit, subprefectul o aştepta să plece. I-ar fi poruncit să se ducă, însă ea era un om cu sentimente delicate.

— Mai am eu ceva de spus, vorbi subţire femeia, dar las pe mâni. Vorbim după aceea.

— După care?

— După ce astrucăm[32] pe Nechifor Lipan. El a spus ce avea de spus. Te-aştept numaidecât, domnu Bogza.

— Bine, bine, răspunse gospodarul, trăgând fum după fum din ţigara-i groasă.

Vitoria ieşi. În odaia cealaltă erau jandarmi. Cuţui sta la o parte, pe o laiţă, şi fuma şi el dintr-o ţigară tot aşa de groasă ca a lui Bogza. Munteanca zâmbi, oprindu-

[32] A îngropa, a înmormânta.

se:

— V-aţi sfătuit să vă faceţi ţigările la fel şi-n aceeaşi vreme? vorbi ea. Domnu Bogza te prepune pe dumneata.

— El? Mă prepune pe mine? tresări cu îndârjire Ilie Cuţui.

— Ce să te prepuie? Că ai fost de faţă la numărătoarea banilor. Dar eu vorbeam de altcineva.

— Nu pricep ce spui dumneata, femeie, grăi moale gospodarul, aşezându-se iar pe laiţă.

— Eu ziceam către domnu subprefect că trebuie să mai fi fost cineva de faţă, care-a văzut banii, ş-acela-i făptaşul. Dar s-a dovedit că n-a mai fost nimeni. Atuncea ar putea spune cineva că dacă n-a fost mărturie, nu s-au numărat bani Dacă n-are bani, cine să-l ucidă? Dacă nu s-au numărat parale, n-are dece să se întoarcă; trebuie să se ducă înainte după oi.

— Cum nu s-au numărat parale? Ce vorbeşti dumneata? Nu ţi-am mai spus că i le-am numărat sus, pe munte, în popas?

— Ştiu, domnu Cuţui, eu nu vorbesc de asta, nu te supăra.

— Cum nu vorbeşti de asta? Atunci ce tot spui?

— Vorbesc şi eu, răstălmăcind şi potrivind, ca lumea care n-are ce face şi se amestecă în treaba asta a noastră. Dumneavoastră ştiţi mai bine decât oricine ce-a fost şi aveţi să spuneţi. Mortul a spus atâta cât trebuie, domnu Iiie. Tot ce avea de spus, a spus. Ce te uiţi aşa la mine? Acu mai rămâne să spuneţi şi dumneavoastră, şi pe urmă gata. După asta domnu subprefect a vedea ce-a mai face. Fiindu-mi nădejdea în ajutorul dumneavoastră, l-am rugat pe domnu Calistratşi te rog şi pe dumneata, domnu Ilie, să nu laşi aşa pe un prietin. Acuma, după ce a fost aflat, să veniţi să fiţi faţă când l-om pune în locaşul de veci.

Cuţui o asculta cu luare-aminie, privind într-o parte.

— Cum ai spus?

— Să vii, domnu Ilie. Vine şi domnu Calistrat.

— Dacă zice el că vine, eu nu mă pun împotrivă.

— Îmi pare bine, domnu Ilie, şi să vă luaţi şi soţiile. Avem să facem oleacă de praznic.

Vitoria ieşi, tropăind repegior. Pentru o împrejurare ca aceasta şi pentru sărbătoarea mortului, îşi lăsase opincile şi-şi pusese încălţările cele bune, cu vârfuri de glanţ. Trecu pe cărări zbicite şi pe drumul cel mai scurt, până la prăvălia lui domnu Iorgu Vasiliu. Găseşte acolo căruţa tocmită, în care avea să încapă în voie, alături de dânsa şi o bună prietină cum era cucoana Măria. Acolo, după ochiul cel rotund de geam, ştia mai ales că avea să afle pe Gafiţa chemată în mare grabă de Ghiţişor.

După ce intră şi scoase de pe dânsa sumăieşul, se aşeză pe un scăunel şi privi cu plăcere spre cucoana Măria. Se întoarse şi spre Gafiţa. Îi păru bine c-o găseşte. Nici nu se aştepta s-o întâlnească. Îi pare bine mai ales pentru că poate să-i spuie ce se petrece la primărie, unde face subprefectul cercetare. A stat la întrebările subprefectului întâi şi întâi domnu Calistrat; după aceea domnu Ilie. Dar nevestei lui

Lipan nu i-a plăcut cum îi întreabă.

— Cum îi întreabă? Şi ce-i întreabă? se interesă, cu destulă grijă, Gafiţa.

— Îi întreabă fel şi chip. Înainte de a intra acolo, am văzut şi pe femeia lui Bogza.

— Hm! ai văzut-o? Dar ea mă rog, ce caută acolo?

— Nu ştiu. Am stat şi eu puţintel în preajmă. Am ascultat ce vorbea cu nişte femei. Atâta pot a spune, dragele mele, că doresc în toată viaţa mea să nu vorbească despre mine prietinele.

— Vorbea despre mine; nici nu se poate altfel.

— Nu îndrăznesc a spune una ca asta. Eu nu vâr nici un fel de *intrică*. Mă gândesc că nu-i toată lumea urâtă, nici calică, nici proastă; nu trăiesc când cu notarul, când cu jandarul. Ştiu eu că acestea-s nişte vorbe din zavistie. Un lucru l-aş înţelege mai puţin decât toate: să arunce năpaste. Să mă ferească Dumnezeu. Eu sunt cea mai năcăjită şi mai amărâtă de pe lumea asta, am rămas văduvă şi sărăcuţă, dar n-aş cuteza să arăt pe cineva dintre cei pe care-i văd oameni cumsecade, aşezaţi bine la casele lor, ţinând la nevastă şi îmbrăcând-o cât se poate de frumos, n-aş putea, Doamne fereşte, cuteza să arunc o vorbă, şi se creadă cumva că aş avea vreo bănuială. Deci l-am şi rugat pe domnul Ilie să poftească mâni, dincolo de munte, la Sabasa, la petrecerea din urmă a unui prietin.

Gafiţa era o femeie năltuţă, subţire în boi, c-un obraz neclintit în frumuseţa lui, încondeiat cu sprâncene codate şi cu ochi mari ca migdalele, umezi şi negri. Purta catrinţă cu fluturi, bluză de modă nouă şi pantofi cu călcâie nalte. La vorbele prietineşti şi pătimaşe ale muntencii, obrajii i se rumeniseră. Cu râsuri în faţă, îi sta şi mai bine. Zâmbi ascuţit, gândindu-se la viclenia unei anumite prietine şi găsi destule vorbe potrivite ca să dovedească ce fel de femei trăiesc pe lumea asta şi mai cu samă la Doi Meri. Cât priveşte de năpăşti, apoi a mai spus şi altă dată că cel fără vină n-are a se teme de nimic, Ilie Cuţui îşi are baltagul acasă, sub icoane. S-a plimbat cu el în lume, fără să-l spurce.

— Pentru soţul meu eu pot să jur, cu mâna pe sfânta cruce.

— Ştiu, dragă nevastă, nu te uita la vorbe. Eu mă găsesc cea mai asuprită — şi nu mă întorc asupra nimănui. Aştept de la Dumnezeu să se facă lumină. Hotărârea Lui are să cadă la vreme.

— Să cadă, se ascuţi Gafiţa, cu ochii aprigi. Cine-a făptuit, să primească pedeapsă. Cine râde, să cunoască plânsul.

— Ştiu, o linişti iar Vitoria. Ştiu că domnu Ilie răspunde cu dreptate subprefectului; dinspre partea asta, n-am nici o grijă. Orice or spune unii şi alţii, eu şi de Bogza am anume părere. Pân-acuma nu s-au arătat alte semne, decât cele pe care le-a scos la vedere mortul.

— Să ştii, leliţă Vitorie, că semne sunt şi altele.

— Ştiu, ştiu asta.

— Nu ştii! Dumneata socoteşti că eu azvârl numai aşa vorbe. Spun din durere şi din usturime, căci de o bucată de vreme nu mai am tihnă din pricina unei

ticăloase.

— Te cred, dragă.

Se amestecă, bând, şi soţia lui domnu Iorgu Vasiliu:

— Nu te potrivi. Dumneata rămâi cum eşti. Ce ţi-a dat Dumnezeu, nu poţi împrumuta.

Gafiţa râse, alinată. Aşa era mai frumoasă. Tovarăşele ei o pândeau pieziş şi-şi aruncau săgeţi cu ochii. După ce n-au mai avut ce face cu dânsa, i-au dat drumul. Îndată, în odăiţa plină de scorţuri şi de ştergare, ochii Vitoriei se întristaseră şi se întoarseră către răsărit, la icoane. Făcând trei cruci, femeia salută pe sfinţi. Înturnându-se spre ochii micşoraţi şi plini de curiozitate ai gazdei, se grăbi să-i spuie nu atât cum merge cercetarea omului stăpânirii, cât mai ales cum stă în picioare, împotriva unor hotărâri mai tari decât oamenii, acel om care-şi arată colţii prin buza despicată.

— El cearcă, dragă cucoană Mărie, să se ascundă după deget, lămurea cu înverşunare munteanca. Nu ştie, sărmanul, cum că ce i-i scris i-i pus în frunte. Eu acuma l-am deschis şi l-am citit deplin. Mai are şi omuşorul cel cu căciula ţuguiată a se juca o zi, două cu dânsul. Ş-acela înţelege cum stă chestia, căci nu-i nici chior, nici prost, dar tare l-am rugat să mai îngăduie. Trebuie să iasă împotriva duşmanului, din porunca lui Dumnezeu, toate dovezile, ş-atuncea doresc să-l văd zbătându-se cum s-a zbătut omul meu în râpă. Dac-aş putea să-l lovesc şi eu cu acelaşi baltag, în locul unde l-a pălit el pe Nechifor Lipan, m-aş simţi mai uşurată. Dar asta nu se poate; nici pe Gheorghiţă, care-i încă prost şi copil, nu-l pot pune. Aşa că vreau să-l împung şi să-l tai altfel, ca să mai scot din mine obida care m-a înăbuşit atâta vreme. Căci eu, dragă cucoană Mărie, am trăit pe lumea asta numai pentru omul acela al meu ş-am fost mulţămită şi înflorită cu dânsul. Iar de-acuma îmi mai rămân puţine zile, cu nour. Stau şi mă mir într-o privinţă, cum de-am mai găsit în mine puterea să rabd atâtea şi să îndeplinesc toate. După ce l-am căutat şi l-am găsit, ar fi trebuit să mă pun jos şi să-l bocesc. Dar ştiu eu cine mi-a dat îndemn şi putere. Am făcut toate ş-am să mai fac, cât voi mai avea suflet. Am trecut muntele ista în toate felurile, am fost la Borca nu ştiu de câte ori, am cheltuit parale în dreapta şi-n stânga, am mişcat oameni şi preoţi; am vorbit, dragă cucoană Mărie, şi printr-o sârmă, tocmai la Piatra. Eu eram de partea asta, în primărie la Borca, şi de partea cealaltă era domnu prefect, şi l-am rugat pentru omul meu, pe care l-am găsit risipit într-o râpă, să-mi deie voie să-l îngrop în ţintirim. Să nu rămâie între lupi; să-l aduc între creştini. Am săvârşit şi asemenea păcat, vorbind pe sârmă. Râdeau bărbaţii de mine, cum m-am spăriat auzind glas de la Piatra. Am făcut multe altele; ş-acuma s-apropie vremea să le sfârşesc.

Munteanca îşi lăsă fruntea pe umărul soţiei lui domnu Iorgu Vasiliu şi începu a plânge şi a suspina. După asta îşi şterse lacrimile, îndesat, cu mâneca şi se pregăti de plecare.

Toată alcătuirea încurcată din acel colţ de la Suha, cu duşmăniile, cu prieteniile, cu intrigile, cu vorbele deşarte, cu spaimele ascunse şi cu nădejdile, s-a încărcat în căruţe ş-a trecut muntele Stânişoara, în preajma mortului care aştepta cea din urmă alinare lângă făclia lui de ceară.

Domnu Toma avusese grijă să aducă la faţa locului un car cu doi boi frumoşi. Îl împodobise cu cetină şi aşezase în el sicriu gol. După porunca Vitoriei, se aflau de faţă trei preoţi şi trei oameni cu buciume; şi patru femei bocitoare. Le alesese domnu Toma: două din Borca şi două din Sabasa, care ştiau să plângă şi să bocească mai bine. În căruţa dascălului a adus pomenile. Preoţii îşi aveau şi ei o nadişancă[33] vopsită verde. S-au înşirat oamenii cu prapurile şi cu crucea. Alţii au coborât racla în râpă şi-acolo Vitoria singură, suflecându-şî mânecile, a luat cu grijă bucăţile soţului său şi le-a potrivit una câte una în cutia de brad, stropindu-le cu vin. Bărbaţii au opintit sus povara destul de uşoară, au aşezat sicriul în car; au pus peste capac un lăvicer vrâstat negru şi roş şi-au dat de veste: gata. Atunci cel de la coarnele boilor a îndemnat şi-a făcut semn şi celor dinainte cu steagurile şi crucea. La cel dintâi popas, preoţii au coborât, au făcut rugăciune şi-au înălţat cântare. Vitoria singură umbla împrejurul slujbei, priveghind rânduielile şi având la îndemână o babă cu sulurile de pânză pentru datina podurilor. Când au pornit iar, au sunat muntenii din buciume, dând veste spre depărtarea văilor. După ce au stat buciumaşii, au prins a plânge şi a boci tare frumos femeile tocmite. Vitoria privea şi asculta cu luare-amine. Deşi aceasta era pentru dânsa ziua cea mai grea şi se zbuciuma ea singură mai mult decât toate ostenitoarele, se socotea destul de mulţămită.

Autorităţile şi gospodarii de la Doi Meri erau de faţă. Bogza umbla despărţit de Cuţui, unul pe o parte a drumului, celălalt pe altă parte. Nu-şi vorbiseră; nu se priviseră. Numai când sătenii au suit din râpă racla şi au potrivit-o în car şi i-au scos capacul, Calistrat Bogza nu s-a putut opri să nu întindă gâtul pe deasupra altor capete, ca să se uite să vadă rămăşiţele mortului.

Vitoriei i se părea că Bogza nu s-a putut opri. Dimpotrivă, nici o clipă omul nu avusese gândul să se stăpânească. Era ca într-o fierbinţeală bolnavă şi altceva nu dorea deocamdată decât să vadă. Dacă ar fi cu putinţă să vadă de-aproape în ce stare se află ţeasta. Căci dacă nu se cunoaşte vreo pălitură de unealtă de fier, atunci oricine cu uşurinţă ar putea crede că Lipan, fiind ameţit de băutură, a nimerit, noaptea, cu tot cu cal, în râpă.

Femeile umblau şi ele despărţite, repezindu-şi din când în când ascuţişuri de duşmănie. Toate le observa munteanca şi le cântărea în capul ei. Nu uita nimic din ce trebuia pentru buna rânduială şi avea vreme să se alăture şi de cucoana Măria, şoptindu-i ceva cu grabă. Gheorghiţă nu se afla de faţă. După porunca mamei lui, încălecase cum ajunsese ea, venind de peste Stânişoara, şi coborâse înainte în Sabasa ducând cânele şi tărhatul mortului.

Au mers aşa până ce alaiul a fost zărit din vale de cătră oamenii tocmiţi care privegheau în turnul bisericii. Clopotele au început a bate. Asupra zvonurilor de clopot, au venit amestecându-se cântările buciumelor. Tot satul întâi s-a suit pe prispe cu mâna streşină la ochi; apoi, rânduri, rânduri, s-a îndreptat spre ţintirim.

S-a făcut slujbă mare, cum puţine s-au mai văzut în Sabasa. Asupra rămăşiţelor descoperie ale lui Nechifor Lipan bătea pieziş soarele auriu de aprilie.

[33] Brişcă.

Preoţii au cerut lui Domnul Dumnezeu pace pentru sufletul robului său, apoi au cântat cu glas înalt veşnica pomenire. Vitoria a venit lângă cucoana Măria şi a rugat-o, cu glas pripit, să aibă ea grijă de cele din urmă rânduieli şi mai ales să nu uite să ceară în clipa anumită vinul pentru stropit şi găina neagră care se dă peste groapă. Bătrâna pe care a tocmit-o ajutoare le are toate în traistă — numai să i le ceară. O roagă pe cucoana Măria să-i facă această mare binefacere, căci ea trebuie să steie lângă soţul său în clipa asta de despărţire. Îl mai vede acuma o dată. Pe urmă n-are să-l mai vadă până la învierea cea din veac.

Atuncea, apropiindu-se, şi-a pus mâna în creştet şi şi-a mânat broboada neagră pe ceafă. Aducându-şi după asta degetele ca nişe gheare asupra frunţii, a părut că vrea să-şi smulgă ochii.

A strigat:

— Gheorghiţă! de ce m-ai lăsat!

Cu aşa glas a strigat, încât prin toţi cei de faţă a trecut un cutremur. S-a dărâmat în genunchi; şi-a rezemat fruntea de marginea sicriului.

Cucoana Măria s-a repezit spre dânsa ferind lumea cu palmele într-o parte şi într-alta. S-a aplecat, a cuprins-o de umeri şi a tras-o la o parte. Vitoria s-a lăsat dusă. Apoi, desfăcându-se cu uşurinţă, s-a întors iar lângă Lipan ş-a îngenunchiat.

— Să vie şi băietul! a ţipat ea.

Băiatul era aproape. A venit, acoperindu-şi ochii cu braţul drept. Nu ştia ce să spuie. Îi era ruşine să bocească faţă de bărbii, ca o femeie.

Cucoana Măria a săltat iarăşi în sus pe munteancă şi oamenii s-au grăbit să coase în cuie capacul sicriului. Îndată l-au coborât şi s-a auzit huruitul bulgărilor de pământ. Vitoria s-a întors mai liniştită şi a zvârlit şi ea asupra soţului său un pumn de ţărână.

XVI

La poarta ţintirimului au stat ajutor lângă Vitoria domnu Toma şi cucoana Măria. S-a dat fiecăruia dintre cei care ieşeau, întru pomenirea mortului, un sfert de pâne ş-un păhărel de rachiu. Bărbaţii şi femeile şopteau închinarea rituală: „Dumnezeu să-l ierte!”, deşertau dintr-o dată băutura, apoi frângeaudin pâne o bucată cu care îşi astupau arsura plăcută a gurii.

Copiii râdeau şi se hârjoneau printre morminte.

După ce făcură împărţeala pomenilor şi a colivei, preoţii îşi scoaseră de pe ei odăjdiile. Mai aveau un crâmpei de slujbă, care nu era dintre cele mai uşoare. Vitoria grăbi spre ei, ca să-i poftească la praznic, acasă la domnu Toma. Acolo aveau să se adune şi oamenii stăpânirii, cu domnu subprefect, şi gospodarii străini veniţi de peste munte.

Gospodina lui domnu Toma făcuse toate cum putuse mai bine. Fiind vremea postului celui mare, în privinţa mâncării era mai greu. Dar era băutură destulă şi bună, care împlinea lipsurile. Mai aleseră un vin din jos, de la Odobeşti în care domnu Toma îşi punea toată credinţa.

Când s-au aşezat la masă, soarele era în asfinţit. Răposatul îşi găsise în sfârşit hodina. Cei vii începură să mănânce găluşte de post şi curechi prăjit cu oloi de cânepă. Preoţii şi cu domnul subprefect stăteau la locul de cinste, în fundul odăii. Gospodarii de la Doi Meri mai către margine. Vitoria se aşeză în apropierea lor.

După ce cinstiră câteva pahare, începură a vorbi despre treburile de pe lumea asta.

— Dumneata, domnule Calistrat, zise munteancă, mi se pare că nu prea mănânci.

— Ba mănânc, slavă Domnului şi bogdaproste.

— Atunci nu bei. Se cuvine să bei pentru un prietin.

— Ba mai ales am băut. Mă gândesc că suntem departe şi avem a porni la drum asupra nopţii.

— Ce are a face asta? Parcă dumnitale ţi-i frică noaptea? Văd că ai baltag.

— Am.

— Frumos baltag. Ia mai bea un pahar, ca să văd şi eu. Şi pe urmă vei mai bea şi altele, după pofta inimii dumnitale. Arată-mi şi mie acel baltag. Poftesc să-l văd. Are şi Gheorghiţa, flăcăul meu, unul, alcătuit întocmai la fel.

Bogza rânji nu cu voie bună şi trecu femeii baltagul, prin latura mesei. Femeia îşi chemă flăcăul. Era la spatele ei.

— Gheorghiţa, ia vezi şi tu. Pare-mi-se că tot aşa-i ş-al tău. Numai că al tău abia a ieşit din foc şi de sub ciocan. Acestalalt e mai vechi şi ştie mai multe.

Râzând, nevasta trecu feciorului baltagul. Calistrat întinse mâna spre armă; apoi şi-o retrase. Flăcăul îi cerceta cu luare-aminte ascuţişul curb şi părţile late.

— Lasă-l să se uite şi să vadă, domnu Calistrat, zise munteancă. Dumneata poftim şi mai cinsteşte un pahar de vin de la Odobeşti. Dumneata cunoşti şi ştii tare

bine că asemenea vin mai ales îi plăcea şi lui Nechifor Lipan. Eu cred aşa, vorbi ea deodată cu alt glas, întorcându-se către meseni. Eu cred aşa, domnu Calistrat: că soţul meu umbla singur la deal pe drumul Stânişoarei şi se gândea la oile lui. Poate se gândea şi la mine. Eu n-am fost faţă, dar ştiu. Mi-a spus Lipan, cât am stat cu dânsul, atâtea nopţi, în râpă.

— Ce ţi-a spus? râse Bogza.

— Mi-a spus cum a fost, răspunse munteancă privindu-l aţintit şi zâmbind.

— Asta n-oi mai crede-o.

— Ba s-o crezi. Îţi aduci aminte, domnu Calistrat, că Lipan avea cu el ş-un câne?

— Mi-aduc aminte, îi zicea Lupu. Era harnic câne şi viteaz.

— Ei, vezi, domnu Calistrat? Eu ştiu şi asta, că acel câne s-a pus pentru stăpânul lui, când i-a văzut în primejdie viaţa.

— Se poate să se fi pus.

— Crezi că a pierit şi cânele?

— Nu cred. Mai degrabă s-a prăpădit.

— Aşa zic şi eu. Dar dacă s-a prăpădit, se poate găsi.

— Asta-i mai greu.

— Greu pân-într-atâta nu-i, domnu Calistrat, când este voinţa lui Dumnezeu. Te rog să mai bei ş-acest pahar. Să-ţi spun cum s-a întâmplat?

Masa tăcuse. Interesat, domnu subprefect Balmez îşi puse coatele pe ştergar şi-şi întoarse urechea stângă, cu care auzea mai subţire, privind în acelaşi timp şi cu coada ochiului. Simţindu-se observat, Bogza se nelinişti.

— Dumneata ştii şi eu nu ştiu, zise el cu îndrăzneală. Dacă ştii, spune.

— Să-ţi spun, domnu Calistrat. Omul meu se gândea, vasăzică, la ale lui şi la mine şi umbla la deal în pasul calului, suind spre Crucea Talienilor.

Femeia se opri.

— Ei? o îndemnă, zâmbind, domnu subprefect. Spune. De ce te-ai oprit?

— Unii ar putea zice că venea la vale. Dar eu ştiu mai bine că se ducea la deal. Dar nu era singur. Avea cu el cânele. Şi se mai aflau în preajma lui doi oameni. Unul dăduse călcâie calului şi grăbise spre pisc, ca să bage de samă dacă nu s-arată cineva. Al doilea venea în urma lui Lipan, pe jos, şi-şi ducea calul de căpăstru. Să ştiţi că nu era noapte. Era vremea în asfinţit. Unii cred că asemenea fapte se petrec noaptea. Eu am ştiinţă că fapta asta s-a petrecut ziua, la asfinţitul soarelui. Când cel din deal a făcut un semn, adică să n-aibă nici o grijă, că locu-i singuratic, cel care umbla pe jos a lepădat frâul. Şi-a tras de la subsuoara stângă baltagul şi, păşind ferit cu opincile pe cărare, a venit în dosul lui Nechifor Lipan. O singură pălitură i-a dat, dar din toată inima, ca atunci când vrei să despici un trunchi. Lipan a repezit în sus mânile, nici n-a avut când să ţipe; a căzut cu nasu-n coama calului. Întorcând baltagul, omul s-a opintit cu el în deşertul calului, împingându-l în râpă. Chiar în clipa aceea cânele s-a zvârlit asupra lui. El l-a pălit cu piciorul dedesubtul botului. Calul tresărise de spaimă. Când a fost împins, s-a dus de-a rostogolul. Cânele s-a prăvălit şi el.

S-a oprit întâi hămăind întărâtat; omul a încercat să-i deie şi lui o pălitură de baltag, dar dulăul s-a ferit în râpă şi s-a dus târâş după stăpân. Asta-i. Cel din urmă a încălicat, s-a grăbit după cel din vârful muntelui, şi s-au dus. Nu i-a văzut şi nu i-a ştiut nimeni până acuma.

Munteanca tăcu şi se uită, cu buzele strânse, către cucoana Măria. Nevasta lui domnu Vasiliu, ca şi cei care erau de faţă, sta într-un fel de încremenire şi aşteptare. În toată lumea de-acolo erau bănuieli. Vorbele şi iscodirile lucraseră cu hărnicie. Deci toată lumea înţelegea întrucâtva istorisirea muntencei. Numai cât cei mai mulţi nu-şi puteau da samă de ce muierea asta străină umbla cu pilde şi răutăţi. Dacă are vreo bănuială, să spuie; dacă are vreun prepus, să-l deie pe faţă. Asemenea cuget se aduna, cu mânie, mai ales în Calistrat Bogza. El de la început, de cum a văzut-o întâi şi întâi, a priceput că nevasta oierului vine asupra lui. Pe urmă a stat cu răbdare, îndoindu-se că s-ar putea cumva descoperi asemenea faptă care n-a lăsat după ea nici o urmă. Femeia are să se zbată fără folos şi după aceea are să se ducă în treaba ei.

Dar ea nu se ducea. Umbla cu vorbe şi cu intrigi proaste. Punea la cale pe nevasta lui Cuţui. Strecura vorbe de vrăjmăşie Ilenei. Stârnea pe oameni cu feluri de feluri de închipuiri. O lăsa. Ce-i putea face? Îi era şi milă de dânsa într-o privinţă, căci era o văduvă care-şi căuta bărbatul.

De mare mirare este cum l-a putut descoperi într-o râpă aşa de prăpăstioasă şi de singuratică. Mai de mirare sunt alte vorbe pe care le scorneşte din nou. Şi acuma, povestea întâmplării.

Prost şi tâmp ar fi să-şi închipuie că ea a fost de faţă. Mai prost şi mai tâmp să creadă că mortul a putut vorbi. Asta n-o mai crede nimeni în ziua de azi. Şi totuşi, muierea aceasta care-l urmăreşte, a arătat întocmai lucrurile, punct cu punct, pas cu pas. Să fie adevărat, cum spune Ileana, şi cum arăta Gafiţa când nu era încă aşa de otrăvită de duşmănie, să fie adevărat că se pot face vrăjişi sunt oglinzi în care poţi privi lucruri trecute şi viitoare? Un bărbat nu poate crede asta; deşi, dacă n-ar fi, nu s-ar povesti.

La urma urmei, să arate de unde ştie şi să deie pe faţă lucrurile cum sunt. Ştie, poate, ceva de la nevasta lui Ilie Cuţui. Nepotrivit lucru este să ai de a face cu asemenea prietini şi tovarăşi ticăloşi. Dar nici Ilie Cuţui n-a putut vedea în totul lucrurile cum s-au petrecut, în toate amănunţimile lor. Mai ciudat este că nici el nu ştia bine cum a fost. Abia acuma vede că au fost aşa întocmai.

Pe când i se învălmăşeau aceste cugetări, Bogza, simţindu-se privit, bău pe nerăsuflate un pahar de vin, şi încă unul. După aceea, fără să ştie cum, luă deodată o hotărâre năprasnică. Muierea-i muiere şi bărbatu-i bărbat. El era un bărbat, de care încă nu-şi bătuse joc nimeni în viaţa lui.

— Dă baltagul, vorbi el, încă stăpânit, întinzând mâna îndărăt către Gheorghiţă.

— Mai stai puţintel, îl opri femeia, ca să încheiem praznicul după cuviinţă. Ce te uiţi, Gheorghiţă, aşa la baltag? întrebă ea după aceea râzând; este scris pe el ceva?

— Ascultă, femeie, mormăi cu mânie Bogza de ce tot mă fierbi şi mă înţepi atât?

Ai ceva de spus, spune!

— Nu te supăra, domnu Calistrat, eu întreb pe băiet dacă nu citeşte ceva pe baltag.

— Destul! răcni gospodarul bătând cu pumnul în masă şi înălţându-se de la locul lui. Tacâmurile se învălmăşiră, mesenii se ridicară speriaţi. Ceea ce se făcea nu era bine, căci era la un praznic Bogza avea întrucâtva dreptate.

— Destul! răcnea omul, destul!

Glasul îi răguşi dintr-o dată.

— Destul! Pentru o faptă, este numai o plată. Chiar dacă aş fi eu, mi-oi primi osânda de la cine se cuvine. Dar nu sunt eu. Ce ai cu mine?

— Eu? N-am nimic! se apără munteanca, uimită mai presus de orice de o întrebare ca aceea.

— Cum n-ai? mugi Calistrat, împrăştiind cu dosul mâinilor talgerele şi paharele. Dar cu cine vorbeşti tu aşa, muiere? Dar ce? Ai trăit cu mine, ca să ai asupra mea vreun drept?

— Gheorghiţă, vorbi cu mirare femeia, mi se pare că pe baltag e scris sânge şi acesta-i omul care a lovit pe tatu-tău.

Calistrat se smulse din locul lui, repezindu-se spre flăcău, ca să-şi ieie arma. Cuţui i se puse în faţă, poprindu-l cu braţele încordate, ca pe un mal. Dar în gospodarul cel mare izbucnise crâncenă mânie. Păli cu pumnul pe Cuţui în frunte şi-l lepădă la pământ Bătu cu coatele pe cei de aproape şi-i dărâmă şi pe ei. Se zvârli cu coatele pe uşa deschisă, mugind. Vitoria fâlfâi cu braţele ca din aripi după el. Într-o clipă fu şi ea în prag, ţipând:

— Gheorghiţă! dă drumul cânelui!

Flăcăul avea de mai nainte hotărât cum să facă. Se încurcă însă în lanţug, în cotlonul şurii. Prin lucirea amurgului, Bogza îl văzu şi se prăvăli pe-o coastă asupra lui. Atunci cânele dădu un urlet fioros. Izbindu-se înainte, chelălăi zugrumat. Izbindu-se a doua oară, rupse lanţugul. Bogza îl ocoli, cercând să apuce, dintr-un salt, braţul feciorului cu baltagul.

Împuns de alt ţipăt al femeii, feciorul mortului simţi în el crescând o putere mai mare şi mai dreaptă decât a ucigaşului. Primi pe Bogza în umăr. Îl dădu îndărăt. Apoi îl lovi scurt cu muchea baltagului, în frunte. Calistrat Bogza şovăi. Cânele se năpusti la beregată, mestecând mormăiri sălbatice cu sânge.

Oamenii fură îndată asupra lor. Subprefectul porunci cuiva, răcnind, să cheme pe loc jandarmii de la masa cea mică din căsuţa din fundul ogrăzii. Veniră şi jandarmii în fugă. Ilie Cuţui se supuse numaidecât. Cele două femei boceau, blestemând răutatea acelei muieri străine. Oamenii despărţiră pe câne, bătându-l cu despicături de lemn, vărsând asupra lui apă, învelindu-l într-un ţol şi trăgându-l. Aduseră pe Bogza pe braţe şi-l întinseră pe prispă.

Se făcuse întuneric. Cineva aşeză pe prichiciul ferestrei, înlăuntrul geamului, o lumină. Nevasta lui domnu Iorgu Vasiliu ceru numaidecât apă. Îi aduse Vitoria cofa din casa cea mică. Amândouă stropiră pe rănit.

Bogza gâfâia şi pufnea. Încet, încet se linişti şi-şi întoarse privirile obosite într-o parte, înspre oamenii adunaţi.

Munteanca întrebă cu voce dură:

— Mai vrei ceva, omule?

Omul făcu semn cu pleoapele. Mai voia ceva.

— Ce vrei?

— Vreau să mă mărturisesc.

Se făcu tăcere. Preotul cel bătrân şi burduhos îşi făcu loc, gâfâind. Bărbaţii se descoperiră. Jandarmii vorbeau tare în preajma şurii, punând felurite întrebări lui Cuţui. Cei de lângă rănit îi ţistuiră. Ei tăcură şi veniră în vârful degetelor spre adunare, aducând şi pe prizonier. Cuţui mormăia:

— N-aveţi să mă asupriţi; n-aveţi să mă ucideţi. Eu spun de bună-voie. Şi să se ştie că a fost întocmai cum a arătat femeia mortului.

Oamenii ţistuiră din nou. Omul cel mare, întins pe prispă, începea să vorbească.

— Părinte, zise Bogza, gâfâind iar; eu văd că se poate întâmpla să pier. Pentru asta, fac mărturisire aicea, să se ştie că eu am pălit într-adevăr pe Nechifor Lipan şi l-am prăvălit în râpă, după cum a dovedit nevasta lui. N-am înţeles de unde ştie; dar întocmai aşa este.

— Părinte, şopti munteanca, să spuie şi de ce.

Rănitul pricepu.

— Am făcut fapta asta ca să-i luăm oile. Am socotit că nu s-a mai afla nimic. Acuma turma oierului să se întoarcă înapoi, după dreptate.

— Bine, grăi către sine Vitoria.

Bogza îşi aţinti ochii asupra ei. Erau ochi umezi în care pâlpâiau luminiţe. Ruptura buzei de sus părea un râs straniu.

— Părinte, vorbi el iar, cu nelinişte, să nu mă laşi să mor aşa. Pune asupra mea patrafirul şi citeşte-mi dezlegarea. Mă rog de nevasta asta şi de feciorul ei să mă ierte.

Vitoria făcu semn lui Gheorghiţă să se apropie.

— Iertaţi-mă.

— Poate să trăiască, şopti Vitoria. Stăpânirea facă ce ştie cu el.

— Iartă-mă, femeie! ceru muribundul. M-a suguşat cânele. Mă duc şi eu după Nechifor Lipan şi trebuie să mă ierţi.

— Dumnezeu să te ierte, îi zise Vitoria.

Îşi strânse buzele, îl privi neclintit o vreme. După aceea se retrase.

— Vină încoace, Gheorghiţă, vorbi ea, trezită din nou de griji multe. Vezi de ţesală caii, după moda nouă care am aflat-o aici, şi-i întăreşte cu orz, căci drumurile încă nu ni s-au sfârşit. Facem cu domnu Toma toate socotelile şi-i plătim cinstit, mulţămindu-i frumos. Plătim preoţilor, oamenilor care s-au ostenit şi tuturora. Pe urmă, stăm şi ne hodinim trei zile, după care facem parastasul întâi tatălui tău. Îndată ne încălărăm şi ne ducem la apa Prutului la Ştefăneşti, ca să cunoaştem turma de la Rarău. Socot că mergând cu spor, pe vreme bună, ne putem întoarce

iar aici în Sabasa, ca să facem parastasul de nouă zile. Apoi ne ducem dincolo la Jijia, ca să vorbim cu baciul Alexa şi să ne alcătuim cu el pentru întoarcerea oilor către munţi, unde avem tocmită păşunea de vară. La patruzeci de zile vom fi iar aici şi vom ruga pe domnu Toma şi pe părintele să ne-ajute a împlini datoria de patruzeci de zile. Atuncea om face praznic mai bun, cu carne de miel de la turma cea nouă. Om aduce atuncea de la mănăstirea Văraticului şi pe soră-ta Minodora, ca să cunoască mormântul. Ş-apoi după aceea ne-om întoarce iar la Măgura, ca să luăm de coadă toate câte-am lăsat. Iar pe soră-ta să ştii că nici c-un chip nu mă pot învoi ca s-o dau după feciorul acela nalt şi cu nasul mare al dăscăliţei lui Topor.

⁂